

ALEXANDRU SIMON*

**MOLDOVA ȘI VOIEVODUL EI
ÎN DISCUȚIILE REGELUI MATIA CORVIN
CU LEGATUL PAPAL ANGELO PECCHINOLI**

La sfârșitul anilor 1480, relațiile dintre Matia Corvin și Roma erau la – ceea s-ar numi – „un minimum istoric”¹. Principalele cauze erau patru la număr²: (1) conflictul dintre Matia și împăratul Frederic al III-lea de Habsburg³; el fusese agravat, pe de o parte, de cucerirea huniadă a Vienei (1485)⁴ și, pe de altă parte, de alegerea discutabilă a lui Maximilian, fiul lui Frederic drept *rege al romanilor* (1486)⁵; (2) dorința lui Matia de a-l prelua pe Djem, fiul lui Mehmed al II-lea⁶, refugiat sub protecția cavalerilor ioaniți⁷; acest caz era complicat de legătura de sânge dintre Matia și sultani (clamată de ambele părți)⁸, de eforturile marilor puteri (în special ale Veneției) ca Djem să nu ajungă sub controlul lui Matia⁹, și de acordurile dintre Baiazid al II-lea, fratele și rivalul lui Djem, și monarhul huniadă¹⁰; (3) disputa dintre papa Inocențiu al VIII-lea și Matia privind numirea lui Ioan Filipeș, episcop de Oradea și cancelarul Regatelor – unite huniade – ale Ungariei și Boemiei¹¹, și drept episcop de Olomouc (Filipeș, suspectat de

---

* Cercetător științific gradul I, Centrul de Studii Transilvane, Academia Română, Cluj-Napoca; e-mail: alexandru.simon@acad.ro.

¹ Tamás Fedeles, *A Magyar Királyság diplomáciai képviselője a Szentszéknél Mátyás király korában, în Mátyás király és az Egyház*, editor T. Fedeles, Pécs, 2019, p. 35-54.

² Pentru problemele spirituale ridicate în acest cadru politic, vezi Gabriel Adriányi, *Die Kirchenpolitik des Matthias Corvinus*, în „Ungarn-Jahrbuch”, X (1979), p. 59-69, la p. 64-67.

³ Cu precădere: Karl Nehring, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum Hunyadis-Habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München, 1989², p. 139-141, 182-192.

⁴ Vezi Susanne Wolf, *Die Doppelregierung Kaiser Friedrichs III. und König Maximilians (1486-1493)* (= J. F. Böhm, *Regesta Imperii*, suppl. XXV), Köln/Weimar/Wien, 2005, p. 151-152.

⁵ Patrick Wanders, *Maximilian I and the Holy Roman Empire: The Authority of a King of the Romans (1486-1490)* [lucrare de masterat (Radboud Universiteit)], Nijmegen, 2014, p. 11-15.

⁶ Pentru situațiile discutate, vezi Al. Simon, *Lumea lui Djem. Buda, Suceava și Istanbul în anii 1480*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu»”, XLVIII (2005), p. 11-43, la p. 29-35.

⁷ Vezi Nicolas Vatin, *Sultan Djem. Un prince ottoman dans l'Europe du XVe siècle d'après deux sources contemporaines: Vâkı'ât-ı Sultân Cem, œuvres de Guillaume Caoursin*, Ankara, 1997.

⁸ Al. Simon, *Rudele otomane de sânge ale Huniazilor*, în *AMN*, XLVII (2010), 2, p. 91-100 (cu referințe și la rapoartele legatului Pecchinoli, atunci încă inedite).

⁹ Louis Thuasne, *Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frère de Bayezid II, (1459-1495): d'après les documents originaux en grande partie inédits. Etude sur la question d'Orient à la fin du XVe siècle*, Paris, 1892, p. 169-171, 199-200, 219-221, Anexă, nr. 5, p. 404-405; nr. 9, p. 413-414.

¹⁰ Al. Simon, *Truces and Negotiations between Bayezid II and Matthias Corvinus (1482-1484): Archival Notes*, în *RA*, LXXXVI (2009), 2 [2012], p. 39-45, la p. 43-44.

¹¹ András Kubinyi, *Die Staatsorganisation der Matthiaszeit*, în idem, *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreiches in Ostmitteleuropa 1458-1490*, Herne, 1999, p. 5-96, la p. 39.

a fi un „cripto-husit”¹² fusese trimis recent de Matia până în Franța pentru a-l obține pe Djem¹³, și (4), în cele din urmă, dar în mod sigur nu în ultimul rând, de succesiunea lui Matia prin unicul său fiu, nelegitim pe deasupra, Ioan¹⁴ (căsătorit de la 1487 prin procură cu Bianca Maria¹⁵, nepoata de frate a ducelui Milanului, Ludovico *il Moro Sforza*); era o succesiune contestată în primul rând de soția lui Matia, Beatrice, fiica lui Ferdinand de Aragon, regele Neapoleului¹⁶, „prin definiție” un – vital și disputat – fief pontifical¹⁷. Acestor limpezi surse de tensiune între Matia și Inocențiu li se adăugau, printre altele¹⁸, partajul (agreat la 1478-1479)¹⁹ al Regatului Boemiei între Matia și Vladislav al II-lea Jagiello²⁰ și disputa privind suzeranitatea asupra Moldovei²¹ dintre fiul lui Iancu de Hunedoara și tatăl lui Vladislav, Cazimir al IV-lea al Poloniei²².

În aceste condiții, la mijlocul anului 1488, Inocențiu al VIII-lea a decis să-l trimită pe Angelo Pecchinoli, episcop de Orte și Civita Castellana²³, *legatus de latere ad nonnulla Germanie, Ungarie, Polonie et Bohemie ac alias illis adiacentes partes atque regna*²⁴, la curtea lui Matia, care rezida deja mai mult la Viena, decât la Buda²⁵. Deși era primul legat *de latere* trimis, după aproape patru ani de pontificat, de către Inocențiu al VIII-lea în părțile lui Matia²⁶, Angelo Pecchinoli († 1492) nu părea – la

¹² Bănuielile fuseseră stărnite de însuși Matia, care își pierduse temporar încrederea în Filipeș. Vezi Antonin Kalous, *The Legation of Angelo Pecchinoli at the Court of the King of Hungary (1488-1490)* (= *Collectanea Vaticana Hungariae*, II, 8), Budapest/Rome, 2021, p. LXVI-LXVII.

¹³ Attila Györkös, *Prince Djem et les relations franco-hongroises, 1486-1490*, în *Matthias Rex 1458-1490. Hungary at the Dawn of the Renaissance*, editori István Draskóczy, Farkas Gábor, Iván Horváth, Ernő Marosi, Vimos Voigt, Budapest, 2013, p. 1-15, la p. 12-13.

¹⁴ Recunoașterea regală a existenței lui Ioan a coincis cu bătălia de la Câmpul Pâinii (1479), dar și cu afirmarea huniadă a legăturilor de sânge dintre Matia și Mehmed. Vezi I.-A. Pop, Al. Simon, *Documents on the Prequels and the Aftermath of the Battle of Câmpul Pâinii (Kenyermező, Brotfeld)*, în „Hadtörténelmi Közlemények”, CXXIV (2011), 1, p. 229-238.

¹⁵ Péter E. Kovács, *Corvin János házassága és a magyar diplomácia*, în „Századok”, CXXXVII (2003), 4, p. 955-971, aici la p. 961-964; Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 182-183, 186-187.

¹⁶ Pentru originile și formele opoziției reginei, vezi și I.-A. Pop, Al. Simon, *Transilvania de la Dunăre: scrisorile de la Modena ale reginei Beatrice de Aragon din vara anului 1480*, în *AARMSI*, seria a V-a, XXXVI (2021), p. 77-92.

¹⁷ Pentru complicatele relații ale Neapoleului, vezi P. E. Kovács, *Magyarország és Nápoly politikai kapcsolatai a Mátyás korában*, în *Tanulmányok Szakály Ferenc Emlékére*, editori Pál Fodor, Géza Pálffy, István György Toth, Budapest, 2002, p. 229-247, la p. 243-246.

¹⁸ „Altele” se datorează și „viesparului german” în care Matia intrase prin cucerirea Vienei.

¹⁹ Potrivit conducerii orașului Nürnberg în aceste negocieri a fost implicat, în primăvara lui 1478, și Ștefan al III-lea *cel Mare* al Moldovei. Vezi Felix Priebsch, *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles, 1470-1486* (= *Publikationen aus den Königlichen Preußischen Staatsarchiven*, LIX, 1-3), II. 1475-1480, Leipzig, 1897, nr. 378, p. 367, și nota 2 a editorului.

²⁰ Cu referire și la cazul Moldovei: Krzysztof Baczkowski, *Walka o Węgry w latach 1490-1492. Z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju* (= *Universitas Jagiellona. Acta Scientiarum Litterarumque. Schedae Historicae*, CXVI), Krakow, 1993 [1995].

²¹ Vezi Șerban Papacostea, *De la Colomeea la Codrii Cosminului (poziția internațională a Moldovei la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în *Rsl*, XVII (1970), p. 525-554.

²² Ilona Czamańska, *Moldavia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań, 1996, p. 143-146; Liviu Pilat, *Ștefan cel Mare, Mesih Pașa, „răscoala” lui Mucha și preliminariile războiului moldo-polon*, în „Analele Putnei”, XV (2019), 1, p. 69-88, la p. 71.

²³ Vezi deja Vilmos Fraknói, *Pecchinoli Angelo. Pápai legátus mátyás udvaránál (1488-1490)*, Budapest, 1898. A se vedea acum ediția rapoartelor și comentariile din Kalous, *Pecchinoli* (mai ales p. XIII-XVI), o remarcabilă realizare, căreia această lucrare îi datorează mult.

²⁴ „Acreditarea” lui Pecchinoli: Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 11, p. 48 (1 septembrie 1488).

²⁵ Richárd Horváth, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458-1476-1490)*, Budapest, 2011, p. 129. În aprilie 1489, a revenit însă la Buda pentru nouă luni.

²⁶ A. Kalous, *Late Medieval Papal Legation: Between the Councils and the Reformation*, Rome, 2017, p. 206-208 (lista legaților papali a fost republicată în idem, *Pecchinoli*, aici p. XVII).

începutul misiunii²⁷ – să dețină experiența cerută pentru negocieri cu Matia²⁸, cu care niciun legat nu avusese viață ușoară²⁹. Rapoartele trimise de Pecchinoli arată însă că acesta i-a făcut față – neașteptat de bine – tot mai „agitativului” monarh³⁰. Din acest motiv, dar și sub această rezervă (cunoaștem numai varianta legatului asupra discuțiilor cu Matia, *i.e.* rapoartele trimise de legat)³¹, informațiile privind Moldova lui Ștefan al III-lea *cel Mare* transmise de Pecchinoli merită privite cu atenție³². Moldova și domnul ei au apărut, explicit și implicit, de patru ori în filele lui Pecchinoli³³: (1) în conexiune cu Veneția (vechea protectoare a lui Ștefan și adversarea lui Matia, fostul ei „straniu aliat”)³⁴, (2) în raport cu bătălia de la Baia (confruntarea dintre domn și rege care a precedat decizia huniadă de a pleca în cealaltă cruciadă, în Boemia³⁵); (3) în legătură cu Chilia și cu Cetatea Albă (*porturile ungurului*, cum erau ele deja numite, cucerite de Baiazid de la Ștefan)³⁶ și (4) în relație – desigur (am putea spune) – cu moartea lui Matia (6 aprilie 1490), suzeranul creștin (sigur cel ungar³⁷) al Țărilor Române³⁸.

²⁷ Pentru legațiunea sa, vezi (în raport și cu succesiunea lui Ioan Corvin) cazul episcopului de Cenad din Kálmán Juhász, *Vom Kirchenfürsten zum Einsiedler. Johann von Zokol († 1494)*, în „Zeitschrift für Katholische Theologie”, LXXXI (1958), 4, p. 466-478, la p. 474-477.

²⁸ Matia avea și probleme de sănătate. Ele începuseră în urmă cu trei ani. Cu intermitențe, l-au urmărit până la sfârșitul vieții (András Kubinyi, *Matthias Rex*, Budapeșt, 2008, p. 149).

²⁹ Kalous (*Pecchinoli*, p. LXIII) distinge între relațiile romane bune (cu Pius al II-lea și Sixt al IV-lea) și cele proaste (cu Paul al II-lea și Inocențiu al VIII-lea) ale lui Matia. În opinia noastră (vezi mai jos raportul lui Pecchinoli din 30 ianuarie 1489), relațiile se degradaseră progresiv sub Sixt al IV-lea (Benjamin Weber, *La croisade impossible. Étude sur les relations entre Sixte IV et Mathias Corvin*, în *Byzance et ses périphéries. Hommages à Alain Ducellier*, editori Christophe Picard, Bernard Doumerc, Toulouse, 2004, p. 309-321).

³⁰ Strict pe tema noastră: Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97-98; nr. 34, p. 151-153.

³¹ Majoritatea rapoartelor s-au păstrat însă la Veneția (Kalous, *Pecchinoli*, p. XXXVII-LI).

³² Informațiile de mai jos au fost complet omise din „narațiunea” lui Fraknoi, *Pecchinoli*.

³³ Precizăm totuși că este vorba de strict rapoartele păstrate (Kalous, *Pecchinoli*, p. LI-LIIV).

³⁴ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 77-120, aici p. 97-98. Raportul a fost trimis – „în dublu exemplar” – de Pecchinoli, din Viena (30 ianuarie 1489), către Inocențiu al VIII-lea și către cardinalul venețian Marco Barbo. Pentru relația dintre Ștefan, Veneția și Roma subliniată în acest raport: Al. Simon, *Să nu ucizi o pasăre cântătoare: soarta unui fortissimus rei Christiane athleta în ochii Veneției*, în *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, editori Susana Andea, I.-A. Pop, Al. Simon, Cluj-Napoca, 2009, p. 159-169.

³⁵ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 150-174, aici p. 152. Raportul lui Pecchinoli către papă, trimis din Buda (15 mai 1489), s-a păstrat numai într-o copie venețiană. Pentru impactul bătăliei de la Baia, din iarna anului 1467-1468 și până la sfârșitul domniei lui Matia, vezi și Al. Simon, *Valahii la Baia. Regatul Ungariei, Domnia Moldovei și Imperiul Otoman în 1467*, în *AIIX*, XLVI (2009), p. 125-150.

³⁶ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 222-232, aici p. 227-228. Raportul către Inocențiu al VIII-lea, expediat tot din Buda (15 noiembrie 1489) s-a conservat în două copii venete. Pentru politica regelui Matia înainte și după cucerirea otomană a porturilor Moldovei, vezi Al. Simon, *Chilia și Cetatea Alba în vara anului 1484. Noi documente din arhivele italiene*, în *SMIM*, XXVI (2008), p. 177-196, cu precădere p. 188-189.

³⁷ La moartea lui Matia, pe lista acestor suzerani ai *Valahiilor* intrau, fie și numai pentru Moldova, și cei doi Habsburgi, Frederic al III-lea și Maximilian I, și Cazimir al IV-lea (Al. Simon, *Domnul Moldovei și regii Ungariei la 1490. Un document de la Ștefan cel Mare*, în *AIIX*, XLIII-XLIV (2006-2007) [2008], p. 15-36).

³⁸ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46-47, p. 257-261, aici p. 257, 260. Rapoartele trimise de legat către papa Inocențiu al VIII-lea și către viccancelarul pontifical Rodrigo Borgia, tocmai în ziua morții lui Matia (6 aprilie 1490), din Viena, se găsesc în copii la Veneția și la Milano. Primul raport a fost publicat în *Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia. Aragoniai Beatrix magyar királyné éltetére vonatkozó okiratok* (= *Monumenta Hungariae Historica*, I, 39), editor Albert [von] Berzeviczy, Budapeșt, 1914, nr. 101, p. 147-149. Pasajul *valah* din al doilea raport se găsește și în Nicolae Iorga, *Acte și fragmente privitoare la istoria românilor*, III, București, 1897 (!) [1899], p. 65 (ambele ediții au fost însă omise din Kalous, *Pecchinoli*). Pentru contextul politic regional (dar și intern ungar) de la 1490, vezi Al. Simon, *The Dying Crusade: The Hungarian Royal Elections of 1490 as Moldavian Prequel to the Polish Crusade of 1497*, în „Transylvanian Review”, XVIII (2009), suppl. 2, p. 391-410.

Domnia Moldovei și Regatul Ungariei în a doua jumătate a anilor 1480

De la începutul lunii iulie 1484, Baiazid al II-lea stăpâna Chilia și Cetatea Albă³⁹. Ștefan nu izbutise să-l respingă și pierduse multă oaste⁴⁰. Supușii din Răsărit ai lui Matia, concentrat pe războiul său cu Frederic al III-lea⁴¹, răspuseseră cu întârziere la ordinele regelui⁴². La fel ca la 1462⁴³ și 1476⁴⁴, oastea Transilvaniei nu i-a venit în ajutor vasalului *valah* al monarhului huniad⁴⁵. După încercări nereușite, susținute de Matia, de a recuceri măcar Cetatea Albă⁴⁶, Ștefan a căutat sprijin la Cazimir al IV-lea al Poloniei, alt rival de-al fiului lui Iancu⁴⁷. I-a jurat în persoană credință în septembrie 1485⁴⁸.

Matia acceptase deja un nou armistițiu pe doi ani cu Baiazid⁴⁹. Cucerise și Viena (1 iunie 1485)⁵⁰. El i-a reproșat apoi noului papă Inocențiu al VIII-lea, care proclamase cruciada după căderea Chilie și a Cetății Albe⁵¹, că tolerase scoaterea Sucevei de sub ascultarea Budei de către Cracovia (18 noiembrie 1485)⁵². Papa a evitat să ia o poziție clară pe 7 iunie 1486⁵³. Solii lui Ștefan și cei ai lui Matia luaseră

³⁹ Vezi mai ales Ovidiu Cristea, *Acest domn de la miazănoapte*, Târgoviște, 2014, p. 208-209.

⁴⁰ Al. Simon, *Între porturi și cer. Chilia, Cetatea Albă, Istanbul și Veneția în vara anului 1484*, în *AMN*, XXXIX-XL (2002-2003), 2 [2005], p. 229-272, la p. 241-242.

⁴¹ După Antonio Bonfini (*Rerum Ungaricarum Decades*, ediție József Fögel, László Juhász, Béla Iványi, IV, Leipzig, 1941 [Budapest, 1944] (*Bonfini*), p. 121), regele Ungariei ar fi venit până la Oradea. Acolo s-a oprit, deoarece i-au sosit veștile despre cucerirea otomană a porturilor. Judecând după actele emise de Matia și în numele lui (vezi Horváth, *Itineraria*, p. 119), acesta nu ar fi părăsit însă Buda între (ante) 4 iunie și (post) 10 octombrie 1484.

⁴² Al. Simon, *The Weak Sultan and the Magnificent Monarchs: Ottoman Actions in the Black Sea Area in 1484*, în „Il Mar Nero”, VII-IX (2007-2009) [2012], p. 217-246, la p. 228-229.

⁴³ O neglijată sursă: Konrad G. Gündisch, *Cel mai vechi registru de socoteli al orașului Bistrița (1461, 1462)*, în *AMN*, XIV (1977), p. 337-347, aici la p. 345-347.

⁴⁴ Al. Simon, *Cruciada din Moldova într-un raport venețian din 1476: note asupra unui document*, în *Istoria ca datorie: omagiu academicianului Ioan-Aurel Pop*, editori Ioan Bolovan, Ovidiu Ghitta, Cluj-Napoca, 2015, p. 375-384. În ceea ce-l privește pe Ștefan, el pare să fi primit ajutor din Transilvania doar la bătălia de la Vaslui (I.-A. Pop, *The Romanians from Moldavia at the Jubilee in Rome (1475)*, în „Il Mar Nero”, X (2019-2020), p. 163-170).

⁴⁵ Al. Simon, *Puteri moderne – puteri medievale: istorie, ideologie și istoriografie în jurul liniei Carpaților, în Multiculturalism, identitate și diversitate: perspective istorice. In honorem prof. univ. dr. Rudolf Gräf la împlinirea vârstei de 60 de ani*, editori Iosif Marin Balogh, Ioan Lumperdean, Loránd Mádly, Dumitru Țeicu, Cluj-Napoca, 2015, p. 113-124, la p. 123.

⁴⁶ N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, XVI, București, 1916, nr. 17, p. 123; *Akta Stanów Prus królewskich*, I, 1479-1488, editori Karol Górski, Marian Biskup, Toruń, 1955, nr. 188, p. 270; nr. 200, p. 288-290; vezi și Simon, *Între porturi și cer*, p. 249-250.

⁴⁷ Ștefan S. Gorovei, Maria-Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Putna, 2005, p. 222-231. Subiectul, unul clasic altminteri, ar merita reluat.

⁴⁸ Victor Eskenasy, *Omagiul lui Ștefan cel Mare de la Colomeea (1485). Note pe marginea unui ceremonial medieval*, în *AIIAI*, XX (1983), p. 257-267; Papacostea, *De la Colomeea la Codrii Cosminului*, p. 527-529.

⁴⁹ Davor Salihović, *Definition, Extent, and Administration of the Hungarian Frontier toward the Ottoman Empire in the Reign of King Matthias Corvinus, 1458-1490* [teză de doctorat (Magdalene College)], Cambridge, 2020, p. 47-49; Simon, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 190. Pe 12 aprilie 1485 însă, la Ragusa, se credea că tratativele ungaro-otomane (începute sigur la Bratislava și cert din inițiativa lui Baiazid înainte de 31 decembrie 1484) mai continuau.

⁵⁰ Karl Gutkas, *Friedrich III. und Matthias Corvinus*, Sankt-Pölten/Wien, 1982, p. 26-28.

⁵¹ Odorico Rinaldi, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII ubi desinit Cardinalis Baronibus auctore Odorico Raynaldo accedunt*, XIX, Roma, 1693, *Ad annum 1484*, nr. 64-66, p. 343-345.

⁵² V. Fraknói, *Mátyás király levelei. Külügyi Osztály*, II, 1480-1490, Budapest, 1895 (MKL), nr. 175, p. 294-298. În mod interesant, acuzele au fost formulate și în scrisoarea regelui către Berthold de Henneberg, arhiepiscop de Mainz, arhi-cancelarul imperiului „lui” Frederic.

⁵³ Idem, *Mathiae Corvini Hungariae Regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab eis acceptae* (= *Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia*, I, 6), Budapest, 1891 (MCE), nr. 182, p. 231. Este prima și ultima scrisoare păstrată a papei către Matia în această problemă.

deja drumul Bosforului⁵⁴. Pentru domnul Moldovei, asocierea vasalică cu Cracovia nu fusese deloc mai bună decât cea cu Buda⁵⁵.

După ce și-a recuperat tronul în martie 1486⁵⁶, Ștefan a ajuns la un acord cu Baiazid până la sfârșitul verii⁵⁷. Pacea moldo-otomană a fost încheiată odată cu prelungirea cu doi ani a armistițiului ungaro-otoman⁵⁸. Înțelegerile avantajau toate părțile. Matia pierdea în Apus în fața lui Frederic⁵⁹. Baiazid intrase în război cu Egiptul Mameluc⁶⁰. Iar Ștefan trebuia să-și refacă țara⁶¹.

Polonia a rămas prinsă în războiul cu Poarta, pe care-l evitase constant⁶², dar în care intrase din cauza noului ei vasal, Ștefan⁶³. Peste niciun an, în iulie 1487, ruptura dintre Cracovia și Suceava s-a adâncit definitiv. Fiul favorit al lui Cazimir, Jan Albert, a fost ales să lupte pentru gloria sa și nu contra turcilor⁶⁴. În plus, pe Ștefan și pe Matia îi unea tot mai mult Moscova⁶⁵, dușmana Jagiellonilor și partea intactă a triplei alianțe dintre Matia, Ștefan și Ivan al III-lea de la 1483⁶⁶. În ajunul sosirii lui Pecchinoli la Viena (ianuarie 1489)⁶⁷, Matia se înțelese cu Ivan și cu cavalerii teutoni să fărâme uniunea polono-lituaniană⁶⁸. Aceasta era atacată simultan în Podolia de oamenii lui Ștefan⁶⁹. Înțelegerea dintre Matia și Baiazid fusese deja prelungită cu încă doi ani⁷⁰.

⁵⁴ Pentru surse și istoriografie, vezi și Gorovei, Székely, *Princeps omni laude*, p. 238-241.

⁵⁵ L. Pilat, O. Cristea, *The Ottoman Threat and Crusading on the Eastern Border of Christendom during the 15th Century* (= *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450*, XLVIII), Leiden/Boston, 2017, p. 227-228, 231, 235-236. Considerația se aplică și Poloniei, obligată să intre (ante 19 iulie 1486) în negocieri anevoioase cu Baiazid (vezi Iván Nagy, Albert Nyáry, *Magyar diplomaciai emlékek. Mátyás király korából 1458-1490* (= *Monumenta Hungariae Historica*, IV, 1-4), III. [1481-1488], Budapest, 1877 (MDE), nr. 98, p. 134-135).

⁵⁶ Pentru bătălia de la Șcheia (6 martie 1486), vezi și Alexandru V. Boldur, *Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457-1504). Studiu de istorie socială și politică*, Madrid, 1970, p. 227-229.

⁵⁷ Intervalul larg pentru datarea păcii moldo-otomane este aprilie-octombrie 1486, cu observația că o datare prea apropiată de bătălia de la Șcheia este – evident – improbabilă.

⁵⁸ MDE, III, nr. 90, p. 123 (6 iulie 1486); nr. 145, p. 240 (pe 9 ianuarie 1487, armistițiul era în vigoare); *Acta Beatrici*, nr. 61, p. 94-95 (4 iulie 1486). Vezi și Nagy Pienaru, *O misiune diplomatică otomană în Ungaria (1486)*, în *RI, NS, XIII* (2002), 1-2, p. 141-148.

⁵⁹ Împotriva acestuia folosise și trupele străne până la urmă în sprijinul lui Ștefan (vezi Bonfini, IV, p. 121; cf. deja Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389-1526*, Leiden, 2018, p. 281-283, cu referințe arhivistice maghiare).

⁶⁰ Shai Har-El, *Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman-Mamluk War, 1485-1491*, Leiden/New York/Köln, 1995, p. 119-120 (*Moldova și Ungaria*), 147-149, 152-156.

⁶¹ Pentru principalele referințe, vezi Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 249-257.

⁶² Aceasta fusese politica Cracoviei de la căderea Bizanțului (Ș. Papacostea, *La Moldavie, état tributaire de l'Empire Ottoman au XVe siècle: le cadre international des rapports établis en 1455-1456*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XIII (1974), 3, p. 445-461, la p. 458-460).

⁶³ Din anul 1486, vezi *Fontes rerum polonicarum e tabulario reipublicae venetae*, editor August Cieszkowski, I-3, *Acta Casimiro Jagellonide regnante*, Poznań, 1891, nr. 89-94, p. 202-211.

⁶⁴ L. Pilat, *Cruciada din 1487, moment de cotitură în relațiile moldo-polone*, în *Putna, cititorii ei și lumea lor*, [editor O. Cristea,] București, 2011, p. 65-74 (iunie-septembrie 1487).

⁶⁵ K[onstantin]. V[asilevici]. Bazilevici, *Politica externă a statului rus centralizat în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, București, 1955, p. 213-214, 217; Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 258. Subiectul moscovit trebuie reprivit, cu „ochi de anii 1400” însă.

⁶⁶ Mihail A. Ciobanu, *Relațiile moldo-moscovite de la Ștefan cel Mare la Petru Rareș. Oameni, fapte, ceremonial* [teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”], Iași, 2020, p. 68-70.

⁶⁷ Kalous, *Pecchinoli*, p. XXV-XXVI. Legatul este menționat la Viena pe 30 ianuarie 1489, deși papa eliberase „scrisorile de acreditare”/„credențialele” deja pe 1 septembrie 1488.

⁶⁸ K. Nehring, *Quellen zur ungarischen Außenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts* (I), în „Levél-tári Közlemények”, XLVII (1976), 1, p. 87-120, sub nr. 203, p. 119.

⁶⁹ A se vedea și Bazilevici, *Politica externă*, p. 207-208; Boldur, *Ștefan cel Mare*, p. 253-255.

⁷⁰ Simon, *Truces and Negotiations*, p. 42-43; Salihović, *Hungarian Frontier*, p. 56-57 (principala sursă este însăși regina Beatrice). Negocierile pentru prelungirea armistițiului, începute pe 18 ianuarie, ar fi fost

În noiembrie 1488, la aproximativ o lună de la reînnoirea acordului ungaro-otoman, „parlamentul transilvan” a fost convocat de Matia pentru întâia oară de la rebeliunea ungară din anul 1467⁷¹. Stările voievodatului trebuiau să aprobe furnizarea de armament pentru Ștefan⁷². Neașteptat de repede, domnul își refăcuse statul⁷³, zidise biserici și curți domnești⁷⁴ și își sporea puterea și în Transilvania, inclusiv la nivel ecleziastic (de rit *grec*)⁷⁵. Dispariția la începutul lui 1486 a vechiului său diplomat, Petru de *Insula* (i.e. Cristianul săsesc), episcopul de rit *latin* al Moldovei⁷⁶ și „adjunctul” vărului lui Matia, Ladislau Geréb, episcopul Transilvaniei⁷⁷, numit legat – cu puteri *de latere* – pentru Ungaria și Boemia de către Sixt al IV-lea, predecesorul lui Inocențiu al VIII-lea⁷⁸), nu pare să-l fi afectat serios pe domnul Moldovei⁷⁹.

---

finalizate abia spre 23 septembrie 1488. Dar, pe 10 mai, Matia îl anunțase deja pe Inocențiu, cu care era în conflict pentru Ancona, că avea *pace* cu Baiazid (*MKL*, II, nr. 209, p. 342). El se referea probabil la acordul din 1486 încă în vigoare.

⁷¹ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania. 1440-1514*, București, 2000, p. 95-98.

⁷² Reveniți din audiență la Matia, delegații Sibiului le-au comunicat concetățenilor lor convocarea regelui pe 3 noiembrie 1488, cu trei săptămâni înaintea datei fixate pentru *provinciales* (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV-1, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni Bistrița, Brașov, Sibiu, 1358-1600*, editor Nicolae Iorga, București, 1911 (*Hurmuzaki*), nr. 235, p. 130. La 27 martie, în timpul negocierilor pentru prelungirea armistițiului ungaro-otoman, Matia le întărise deja brașovenilor dreptul de a merge la oaste doar în Țara Românească și în Moldova (*Hurmuzaki*, XV-1, nr. 234, p. 129).

⁷³ *DRH*, A. *Moldova*, III, 1487-1503, editori Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu, Nistor Ciocan, București, 1981, nr. 1-43, p. 1-83 (ianuarie 1487 – decembrie 1488). Între primăvara lui 1484 și toamna lui 1486 nu se cunosc acte interne de la Ștefan.

⁷⁴ *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, editor Mihai Berza, București, 1958, nr. 2-5, p. 58-86. Ne referim la bisericile de la Milișăuți/Bădeuți, Pătrăuți și Sântilie – Suceava (1487-1488) și – desigur – la biserica mănăstirii Voroneț (1488).

⁷⁵ I.-A. Pop, *Tradiția istorică a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului*, în *Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului la 90 de ani (1921-2011)*, editori Ștefan Iloaie, Bogdan Ivanov, Cluj-Napoca, 2012, p. 35-51, la p. 38-39. De la 1436 încă, pentru Papalitate, creștinii de rit *grec* din Transilvania erau sub autoritatea Mitropoliei Moldovei. Vezi *Acta Eugenii PP IV (1431-1447)* (= *Fontes*, III, 15), editor Georgio Fedalto, Roma, 1990, nr. 421, p. 229-230.

⁷⁶ Vezi Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală*, Cluj-Napoca, 2007, p. 414; idem, *Pământurile crucii: români și cruciada târzie*, Cluj-Napoca, 2012, p. 205-206.

⁷⁷ Vezi Norbert C. Tóth, R. Horváth, Tibor Neumann, T. Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája. 1458-1526*, I, *Főpapok és bárók*, Budapest, 2016, p. 38. El devenise episcop al Transilvaniei în septembrie 1476, la nici șase luni după ce Petru de Cristian, solul lui Ștefan la Roma, unde îi înfruntase pe trimișii lui Matia, fusese numit episcop al Moldovei de către același papă Sixt al IV-lea (Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 145-146).

⁷⁸ La rugămintea lui Matia, Geréb primise puteri de legat *de latere* de la papa Inocențiu al VIII-lea în 8 noiembrie 1484, după cucerirea otomană a porturilor Moldovei și după proclamarea cruciadei de către noul suveran pontif (Augustin Theiner, *Vetera monumenta historica Hungarica sacram illustrantia*, II, *Ab Innocentio p. VI. usque ad Clementem p. VII. 1352-1526*, Roma, 1859 (*VMHH*), nr. 688, p. 500-501). Geréb „a fost eliberat din funcție” pe 1 septembrie 1488, locul său fiind luat de Pecchinoli (Kalous, *Pecchinoli*, p. XVII, XXII; Anexă, nr. 9, p. 29-30; nr. 18, p. 67-68; 1 septembrie și ante 1488). Pentru Geréb, Petru de Cristian († ante 16 septembrie 1486) fusese [...] *dominus Petrus, episcopus Moldaviensis aliasque vicarius noster in pontificalibus generalis nec non rector parochialis ecclesiae de Insula Christiana* [...] (*Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, VII, 1474-1486, editor K. G. Gündisch, Bukarest, 1991, nr. 4666, p. 454-456). Cariera lui Petru de Cristian ar merita un studiu de sine-stătător, dacă nu chiar o teză de doctorat în condițiile de față.

⁷⁹ Este însă dificil de spus dacă prelații pe care Ștefan conta la 1497-1498 avuseseră relații cu acesta de dinaintea morții regelui Matia și de dinainte ca domnul Moldovei să devină „jumătatea” lui Maximilian de Habsburg pentru părțile răsăritene ale Ungariei (vezi I.-A. Pop, Al. Simon, *Partes Transilvanie intrabunt et te de tota terra tua disperdent: Maximilian I de Habsburg către Ștefan cel Mare după Codrii Cosminului* (I-II), în „Transilvania”, NS, V (2021), 1, p. 21-42; 2, p. 60-78, la p. 31, vezi și nota 23, și p. 68, a se vedea aici și nota 7).

El avea liniște și din partea lui Mengli Ghiray, hanul Hoardei de Aur⁸⁰. Singurii dușmani din vecini⁸¹ ai lui Ștefan erau Jagiellonii, care-i înșelaseră speranța (dar, Cazimir rămânea nominal suzeranul său)⁸², și Vlad al IV-lea *Călugărul* al Țării Românești, cel care-l trădase la 1484 (însă, la fel ca Ștefan, Vlad era vasalul, și protejatul, lui Baiazid)⁸³. La începutul misiunii la Viena și Buda a lui Pecchinoli, poziția regională a Moldovei era tot mai puternică⁸⁴.

Evoluția moldavă îl favoriza – măcar temporar – pe Matia, rămas practic fără aliați creștini la întinsele sale hotare⁸⁵. Când delegația regelui, condusă de Ioan Filipeș, plecase în primăvara lui 1487 să-i aducă lui Ioan Corvin o soție de la Milano⁸⁶, iar tatălui pe Djem din Franța lui Carol al VIII-lea de Valois⁸⁷, Matia putea conta pe liniște doar din partea lui Ștefan (incidentele de frontieră dintre supușii regelui și cei ai sultanului aproape rupseră acordul ungaro-otoman)⁸⁸. Situația indică fragilitatea reală a puterii sale de dinainte ca opoziția ungară să-și facă repede apariția la moartea regelui⁸⁹.

Oastea neagră a lui Matia⁹⁰, politica sa transcontinentală⁹¹ și investițiile în forma, dar și în fondul curții renașteriste corvine⁹² crescuseră semnificativ deficitul „imperului”⁹³

⁸⁰ N. Pienaru, *Moldova și Hanatul din Crimeea (1484-1492)*, în *SMIM*, XXII (2004), p. 125-132. Precizăm însă, la rândul nostru, că tătarii erau tot divizați.

⁸¹ Nominal, precum în cazul lui Matia, Baiazid rămânea dușmanul aliatului și vasalului său Ștefan, vechiul *atlet* însă al Romei (vezi Al. Simon, *Țările Române ca loc de pasaj cruciat în anii 1490*, în „Anuarul Școlii Doctorale «Istorie. Civilizație. Cultură»”, I (2005), p. 101-116).

⁸² Baczkowski, *Walka o Wegry*, p. 82-83, 97-98; Czamańska, *Moldawia i Woloszczyzna*, p. 158-159 (vezi aici și notele 137, 139 și 140, pentru sursele din arhivele poloneze), 161-162.

⁸³ Pentru Vlad (moștenitorul athonit al sultanei Mara Branković), vezi și Marian Coman, *The Reign of a Defrocked Monk: A Late Fifteenth Century Case Study in the Wallachian Political Language*, în *Religious Rhetoric of Power in Byzantium and South-Eastern Europe*, editori Ivan Biliarsky, Mihail Mitrea, Andrei Timotin, Brăila, 2021, p. 189-221, la p. 194.

⁸⁴ Plecând de la Vlad al IV-lea (dușmanul lui Ștefan și moștenitorul Marei), vezi – pentru puterea domnului Moldovei din jurul anului 1490 – și situația athonită de la 1489/1492 din B. de Khitrowo [Sofia Petrovna Khitrovo], *Itinéraires russes en Orient*, Genève, 1889, p. 292.

⁸⁵ Amintim astfel și eforturile regelui de a găsi sprijin în divizata Bavarie (Christof Paulus, *Machtfelder. Herzog Albrecht IV. von Bayern (1447/1465-1508) zwischen Dynastie, Territorium und Reich*, Köln/Weimar/Wien, 2013, p. 226, 245-246) și al cantoanelor elvețiene în anii 1487-1488 (Anton Philipp von Segesser, *Die Beziehungen der Schweizer zu Mathias Corvinus, König von Ungarn in den Jahren 1476-1490*, Lucern, 1860, Anexă, nr. 19-21, p. 87-92).

⁸⁶ A. Kalous, *Jan Filipeš v diplomatických službách Matyáše Korvína*, în „Časopis Matice Moravské”, CXXV (2006), 1, p. 3-32, la p. 21-24; Kovács, *Corvin János házassága*, p. 966.

⁸⁷ Vezi aici și un studiu neglijat László Fenyvesi, *Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig*, în „Hadtörténelmi Közlemények”, CIII (1990), 1, p. 74-99, la p. 90-93.

⁸⁸ Tahsin Gemil, *Un izvor referitor la moartea lui Dmitar Jaksic – solul lui Matia Corvin la Bayezid al II-lea*, în *AIIAI*, XXII (1985), 2, p. 597-604, la p. 600-601; Ivan Biliarsky, *Une page des relations magyar-ottomanes vers la fin du XVe siècle*, în „Turcica”, XXXII (2000), p. 291-305, cu precădere p. 299-301.

⁸⁹ Vezi și *Analecta Scepusii sacri et profani*, IV, *Genealogiam illustrium familiarum quae olim in Scepusium floruerunt*, editor Carol Wagner, Bratislava/Kosice, 1778, p. 21-22 (cf. Pál Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, London, 2001, p. 311).

⁹⁰ Principalul studiu rămâne Zoltán Tóth, *Mátyás király idegen zsoldosserege, a fekete sereg*, Budapest, 1925. De reținut este efectivul armatei: sub 30 000 de oșteni (vezi în comparație aici Adrian Gheorghe, *Understanding the Ottoman Campaign in Wallachia: Numbers, Limits, Manoeuvres and Meanings*, în *Vlad der Pfähler – Dracula: Tyrann oder Volkstribun?*, editori Thomas M. Bonn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald, Wiesbaden, 2017, p. 159-188).

⁹¹ Vezi, chiar „din gura” dușmanilor venețieni, documentele din *Ambasciata straordinaria al sultanu d'Egitto (1489-1490)*, editor Franco Rossi, Venezia, 1988, nr. 14, p. 84; nr. 29, p. 99.

⁹² Martyn Rady, *The Corvina Library and the Lost Royal Hungarian Archive*, în *Lost Libraries: The Destruction of Great Book Collections since Antiquity*, editor James Raven, New York, 2004, p. 91-105. Vezi Csaba și Klára Csapodi, *Bibliotheca Corviniana*, Budapest, 1975.

⁹³ Pentru așa-zisa „idee imperială” a lui Matia, dragă vechii istoriografii maghiare (și nu numai), V. Fraknói, *König Matthias Corvinus und der deutsche Kaiserthron*, în „Ungarische Rundschau für Historische

fiului lui Iancu⁹⁴. Simultan cu „redeschiderea” – parlamentară și moldavă, trebuie adăugat⁹⁵ – a Transilvaniei⁹⁶, Matia intrase în toamna anului 1488 în negocieri cu Casa de Habsburg⁹⁷. Matia era dispus – formal măcar – să cedeze coroana Ungariei și cuceririle din Austria pentru a-i asigura lui Ioan cel puțin Regatul Bosniei (și eventual cel al Croației)⁹⁸.

Ar fi greșit însă să ne închipuim că siguranța lui Ștefan era perfectă⁹⁹. De pildă, avea doi fii în Moldova¹⁰⁰, născuți din influente mame: Alexandru¹⁰¹ și Bogdan<-Vlad al III-lea>¹⁰². Teritoriile de care dispunea domnul erau mai reduse și mai puțin valoroase decât în vara lui 1484¹⁰³. Ștefan era singurul vecin creștin „prietin” al lui Matia. Dar și regele Ungariei era unicul megieș nemusulman „deschis” față de domnul *valah*¹⁰⁴. Ștefan avea grijile sale care depindeau de Matia. Rapoartele lui Pecchinoli relevă o parte din arcele acestei coexistențe monarhice de la hotarele europene ale Înaltei Porți¹⁰⁵.

I. 30 ianuarie 1489: Bosnia, Ștefan și Veneția

Angelo Pecchinoli a descris prima întâlnire cu Matia în raportul din Viena, din 30 ianuarie 1489. Este singurul său raport în dublu exemplar. Legatul l-a trimis papei Inocențiu al VIII-lea și cardinalului venețian Marco Barbo¹⁰⁶.

---

und Soziale Wissenschaften”, IV (1915), p. 1-27; K. Nehring, *Herrschaftstradition und Herrschaftslegitimität. Zur ungarischen Außenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XIII (1974), 3, p. 463-471.

⁹⁴ Vezi un studiu remarcabil (dar „uitat”) la Ferenc Szakály, *Mecenatismo regio e finanze pubbliche in Ungheria sotto Matia Corvino*, în „Rivista di Studi Ungheresi”, IV (1989), p. 19-35.

⁹⁵ Precizare justificată și prin raportul citat din Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 152.

⁹⁶ Subliniem încă de pe acum: în rapoartele lui Pecchinoli, Transilvania în sine a apărut abia după moartea lui Matia Corvin (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46-47, p. 257-260).

⁹⁷ Orientativ: Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 188-190; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 148-149.

⁹⁸ J[oseph]. <von> Zahn, *Über ein Admonter Formelbuch des 15. Jahrhunderts*, în „Beiträge zur Kunde Steiermärkischer Geschichtsquellen”, XVII (1880), p. 33-80, la nr. 6, p. 73-74 (reeditat, dar sub octombrie 1489, de Ferdo Šišić, *Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496)* (I), în „Starine”, XXXVII (1934), p. 189-344, la nr. 43, p. 271-272). Rămânea problema Boemiei, „pe jumătate” a lui Vladislav.

⁹⁹ Pentru Moldova după 1486, drept un stat transformat în așteptarea anului „de capăt” 7000 (1492), vezi Șt. S. Gorovei, *Gesta Dei per Stephanum Voievodam*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine*, [editori Șt. S. Gorovei, M.-M. Székely,] Putna, 2004, p. 389-414.

¹⁰⁰ Orientativ: Al. Simon, *Quello ch’è appresso el Turcho. About A Son of Stephen the Great*, în „Annuario del Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica”, V-VI (2004-2005), p. 139-164.

¹⁰¹ Marius Diaconescu, *Peștorii nepoatei lui Ștefan cel Mare în 1517. Despre căsătoria lui Alexandru cu fiica lui Bartolomeu Drágfi*, în *AIIX*, XLIX (2012), p. 55-70. Alexandru era probabil fiul nelegitim al lui Ștefan și al *Marușcâi* (nu al *Evdochie de Kiev*, soția domnului între 1463 și 1467). Era *Marușca* oare „huniadă”?

¹⁰² Constantin Burac, *Bogdan-Vlad, domn al Moldovei (1504-1517)*, în *AIIAI*, XXIII (1986), p. 314-317. El era fiul Mariei *Voichița*, fiica lui Radu al III-lea *cel Frumos* și a Mariei *Despina*, probabil nepoata Marelui Branković.

¹⁰³ Pentru estimarea pierderilor, vezi Ștefan Andreescu, *Politica pontică a Moldovei. Ștefan cel Mare și castelul Ilice*, în *RI*, NS, VII (1996), 7-8, p. 511-520; Andrei Pippidi, *Din nou despre inscripțiile de la Cetatea Albă*, în *In honorem Paul Cernovodeanu*, editor Violeta Barbu, București, 1997, p. 75-85; Laurențiu Rădvan, *Between Byzantium, the Mongol Empire, Genoa and Moldavia: Trade Centers in the North-Western Black Sea Area*, în *From Pax Mongolica to Pax Ottomanica: War, Religion and Trade in the Northwestern Black Sea Area (14th-16th Century)*, editori O. Cristea, L. Pilat, Leiden, 2020, p. 66-80, la p. 73-76. Cu atât mai remarcabile sunt construcțiile lui Ștefan din anii 1487-1488 (cu precădere).

¹⁰⁴ Elocvente, și în acest cadru, sunt proclamația transilvană a lui Maximilian și scrisoarea lui Ștefan către Frederic din vara anului 1490 (Simon, *Domnul Moldovei*, p. 22-23, 31).

¹⁰⁵ În istoriografia română, Pecchinoli poate fi considerat o prezență marginală, în cel mai bun caz. O căutare, după cuvintele cheie „Ștefan cel Mare” și Pecchinoli, ar fi relevantă.

¹⁰⁶ Copiile venețiene ale celorlalte rapoarte ale legatului i se datorează în mare măsură lui Ludovico Podocataro, secretarul cardinalului Rodrigo Borgia, viitorul papă Alexandru al VI-lea, vicecancelarul Papalității de

Ciocnirea dintre interesele huniade¹⁰⁷ și cele pontificale a fost evidentă de la început. Matia jignise în mod direct Roma¹⁰⁸. Monarhul multor regate luase sub directă sa protecție Ancona, fiul Sfântului Scaun (aprilie 1488)¹⁰⁹. În august 1464, Pius al II-lea ar fi trebuit să plece în cruciadă din acel port¹¹⁰.

Pecchinoli și-a construit – riscant – poziția pe principiul „ceea ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”¹¹¹: [...] *I-am dat exemplul coroanei pe care Pius al II-lea, de fericită amintire, i-a acordat-o regelui Bosniei* [Ștefan Tomašević, la 1461¹¹²], *și i-am dat exemplul aceluia voievod moldovean* [Ștefan al III-lea cel Mare], *care, în dispreț față de regele său, a solicitat ajutorul venețienilor* [cel puțin pe parcursul lui 1476¹¹³] [...]. Deși cuvintele puteau trece drept un *faux pas* diplomatic, ele par să fi avut efect asupra lui Matia. După Pecchinoli, monarhul a întrebat astfel: *Ce ar dori prea-sfântul stăpân?*¹¹⁴ Tot conform lui, legatul a răspuns: să renunțe definitiv la Ancona¹¹⁵ (ceea ce ulterior Matia a tot evitat să o facă, în pofida presiunilor romane)¹¹⁶.

«*Et credat maiestas vestra, quod sua sanctitas nullo modo potuit animum inducere, quod maiestas vestra hoc sua sponte fecerit, sed illius animus victus est inopportunitate et petulantia Anconitanorum. Nec putet maiestas vestra, domine rex, quod domino nostro, qui*

---

la începutul pontificatului lui Pius al II-lea (Kalous, *Pecchinoli*, p. XLIII-XLIV). „Hârțile valahe” ale cardinalului Borgia, identificabile încă de la 1462, merită un studiu aparte (Al. Simon, *Nașterea și moartea unui anti-erou: Nicolae de Modruș, Francesco Gonzaga, Rodrigo Borgia și cele 21 660 de victime ale lui Vlad al III-lea Țepeș*, în *Relații interetnice în Transilvania: interferențe istorice, culturale și religioase*, editori Ioan-Marian Țiplic, Maria Crîngaci Țiplic, Nicolae Teșculă, Sibiu, 2019, p. 209-234).

¹⁰⁷ Spunem *huniade* și nu *ungare* mai ales datorită celuiilalt mare regat al lui Matia: Boemia.

¹⁰⁸ Vezi aici și EMC, nr. 184, p. 234-237 (mesajul din 10 mai 1488 al regelui pentru papă).

¹⁰⁹ A se vedea Ronald W. Lightbown, *Francesco Cinzio Benicasa*, în „*Italian Studies*”, IX (1964), p. 28-55; Francesco Benelli, *The Arch of Trajan in Ancona and Civic Identity in the Italian Quattrocento from Ciriaco d'Ancona to the Death of Matthias Corvinus*, în *Local Antiquities, Local Identities: Art, Literature and Antiquarianism in Europe, c. 1400-1700*, editori Kathleen Christian, Bianca de Divitiis, Manchester, 2019, p. 37-56, la p. 44, 49.

¹¹⁰ Vezi și cuvintele lui Francesco Filelfo privitoare la dușmanul său Pius al II-lea din N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, IV, 1453-1475, Bucurest, 1915, nr. 146, p. 242 (mesajul era adresat venețianului Paul al II-lea, urmașul papei Pius).

¹¹¹ În cuvintele – raportate – ale lui Angelo Pecchinoli: *Pro Deo maiestas vestra induat personam domini nostri et reputet secum, quantum illi placeret, quod subditi aut vassalli sue maiestatis inconsulta illa confederationes inissent* [...] (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97).

¹¹² În această veche controversă (istorică), vezi Dubravko Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta krma ugarska i sveta krma bosanska, 1387-1463*, Zagreb/Sarajevo, 2006, p. 341-350.

¹¹³ I.-A. Pop, Al. Simon, *Arbitrajul de la Foligno din 1476: l'Ungaro o il Valacho?*, în *AHIX*, LVII (2020), p. 65-80 (în special anexa documentară).

¹¹⁴ Remarcăm astfel *inquit* (din *inquam/a* spune), „a spus” („*Quid*”, *inquit*, „*vellet dominus sanctissimus?*”), definitoriu pentru raportările lui Pecchinoli (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 100, 112; nr. 34, p. 155; nr. 35, p. 187; nr. 36, p. 203; nr. 38, p. 218; nr. 40, p. 225). În cazul acestui uz recurent – intercalat – al verbului la persoana a treia, am putea vorbi de o „marcă a autenticității”. Datorită sănătății șubrede, reale, precum și afirmate, a lui Matia (Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 149), am evita alte comentării pe marginea limbajului folosit de legat în rapoarte. Se poate însă spune că „bolnavul Matia” i-a făcut față lui Pecchinoli.

¹¹⁵ În conformitate cu instrucțiunile papale pentru Pecchinoli din septembrie 1488 (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 9, p. 38; vezi p. 109, nota 1; legatul petrecuse ceva timp la Ancona).

¹¹⁶ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 33, p. 147; nr. 35, p. 186; nr. 36, p. 202-203; nr. 38, p. 225; nr. 41, p. 234; nr. 42, p. 243; iar, pe 6 februarie 1489, Beatrice îi promisese papei că soțul ei va renunța în cele din urmă la Ancona; cf. nr. 27, p. 124-125); P. E. Kovács, *A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt (1437-1490)*, în *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, editor István Zombori, Budapest, 1996, p. 97-117, la p. 110-111. Încă de la prima sa întâlnire cu Pecchinoli, Matia se apăruse (în mod repetat), spunând că el acceptase să ia Ancona sub protecția sa pentru a o apăra de venețieni și de *turci*, (dar) nu împotriva papei (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 85, 96-97, 100, 103, 105, 109-112).

*est universalis pater Christi fidelium, placere possit, quod urbes sue sint instrumenta, per que alius alium offendat et quod unde quies et pax oriri debet, inde scandala et bella oriantur. Pro Deo maiestas vestra induat personam domini nostri et reputet secum, quantum illi placeret, quod subditi aut vassalli sue maiestatis inconsulta illa confederationes inissent.» Adhortabar maiestatem suam, quod ratione unici equo animo pateretur et quod sibi non placeret, hoc in aliis cogitare potuisset. Natura enim hoc nos iure instruxit, quod aliis non facerem, quod in nobis grave reputassemus. **Subdidi exempla de corona, quam felicis recordationis Pius II regi Bosne donasset, quod sue maiestati fuisset gravissimum, subdidi et illius vaivode Moldaviensis, qui auxilia Venetorum contempto rege suo petuisset.** «Reputetque secum maiestas vestra, quam iusta et quam modesta sit petitio domini nostri, qui a catholico rege non nisi, quod suum est, repetit relaxari.» «Quid», inquit, «vellet dominus sanctissimus?» «Petit», inquam, «domine rex, quod suis litteris declaret, quod a conventis et pactis cum Anconitanis discedat et quod ad eos scribat, quod iussu et hortatu sue sanctitatis a conventis discesserit, ac sigillum et vexillum repetat, ne videatur, quod maiestas vestra, que iustissima est, in messem, ut dicunt, alienam falcem immiserit» [...]»¹¹⁷.*

Întrebarea-răspuns a regelui a fost reprodușă *verbatim*, oficial, de legat, la fel precum celelalte replici schimbate între el și Matia¹¹⁸. Tot în chip oficial, numai cuvintele referitoare la Bosnia și la Moldova nu au fost redatate *mot à mot* de Pecchinoli¹¹⁹. Prin aceasta, probabil, deopotrivă papa Inocențiu al VIII-lea și cardinalul venet Marco Barbo¹²⁰, fost legat cruciat papal pentru Germania, Boemia, Ungaria și Polonia (1472-1474)¹²¹, trebuiau să înțeleagă că episcopul Angelo Pecchinoli mai zisese „ceva”. Iar acel „ceva”, și din cauza formulării – foarte – vagi a legatului, îl privea (și) pe *acel voivod moldovean*¹²².

¹¹⁷ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97-98. Documentul a fost editat prin colajarea copiilor păstrate în Biblioteca Apostolică Vaticană, Città del Vaticano (BAV), Vat. Lat. 5641, f. 238^r-248^r, și în Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia (BNM), Cod. Lat. X-175 (= 3622), f. 127^r-136^v. Am redat raportul conform principiilor ediției, la care subscriem, inclusiv în cazul citatelor incluse în rapoarte (Kalous, *Pecchinoli*, p. LXXIX; *For the sake of clarity, the punctuation has been added and partially changed, so that no confusing commas lie between cohesive sentences parts and elements. The same reason lies behind the introduction of the quotation marks into the text, as Pecchinoli likes to record direct speeches of himself as well as his partners in discussions* [...]); ultima remarcă a editorului indică o practică destul de puțin comună în epocă, mai ales în cazul rapoartelor în limba italiană, așa-numiții *dispacci*.

¹¹⁸ Poate singurul termen „monarhic” de comparație pentru această modalitate de redare a discuțiilor poate fi găsit – în italiană mai mult – în cazul rapoartelor milaneze asupra conversațiilor dintre reprezentanții ducatului lombard și regele Franței, Ludovic al XI-lea (*Dispatches with Related Documents of Milanese Ambassadors in France and Burgundy, 1450-1483*, vol. I, 1450-1460, editori Paul Murray Kendall, Vincent Ilardi, Athens, OH, 1970, *passim*).

¹¹⁹ Fapt evident, de exemplu, din schimbarea în raport de la [...] *Subdidi exempla de corona* [...] la [...] *Reputetque secum maiestas vestra* [...] (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97-98).

¹²⁰ Copia trimisă acestuia a fost însoțită de un mesaj personal redactat de Pecchinoli pentru cardinal (pentru mesaj, vezi A. Kalous, *Plenitudo potestatis in partibus? Papežšti legāti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450-1526)*, Brno, 2010, p. 349-350, nota 25).

¹²¹ L. Pilat, *Respublica Christiana și Moldova (1471-1474)*, în „Analele Putnei”, III (2007), 2, p. 91-104; Kalous, *Plenitudo potestatis*, p. 245-284. Merită studiat și rolul/eventualul rol al lui Barbo în recunoașterea de către Ștefan a autorității papei Sixt al IV-lea pe 30 noiembrie 1474, după ce însă cardinalul revenise la Roma (vezi N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră. III. Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor*, în *AARMSI*, seria a II-a, XXXVII (1914-1915), p. 1-76, în Anexă, nr. 11, p. 33). Această – mult prea-adeșea neglijată – scrisoare a lui Ștefan către Sixt s-a păstrat în același manuscris (BNM, Cod. Lat. X-175 (= 3622), f. 70^v) ca și copia trimisă de Pecchinoli lui Barbo a raportului său din 30 ianuarie 1489 (f. 127^r-136^v) și, pe deasupra, precum copiile realizate de Podocatari după rapoartele legatului (de la curtea lui Matia) avute de către cardinalul Borgia (Kalous, *Pecchinoli*, p. XLIV-XLVI). Nu putem decât să ne întrebăm de ce rapoartele lui Angelo Pecchinoli din amintitul manuscris venețian nu au fost copiate sau și editate de către istoricii români, începând încă din secolul al XIX-lea.

¹²² În completare, trebuie subliniat că „scrisoarea de însoțire” (din aceeași zi) către Barbo a raportului din 30 ianuarie 1489 a lui Pecchinoli a fost păstrat doar în BAV, Cod. Lat. 5641 (f. 237^{r-v}) nu și în BNM,

Aflat la prima (și ultima) sa misiune majoră, Pecchinoli nu s-a ferit – dimpotrivă – să reproducă cuvintele sale sau pe cele ale principalului său interlocutor, adică ale lui Matia¹²³. A fost extrem de atent în această privință, în special când a fost vorba de subiecte foarte delicate, ca fratele lui Baiazid al II-lea, Djem, ajuns sub puterea papei în martie 1489¹²⁴. Pe Djem, Matia îl revendica (și) întrucât fugarul turc de vază îi era *rudă prin legea sângelui*¹²⁵. Erau, după rapoartele păstrate, vorbele lui Matia transmise de Pecchinoli.

„Împerecherea” Bosniei cu Moldova evidențiază la rândul ei absența „ghilimelelor” din pasajul referitor la acestea din raportul lui Pecchinoli din 30 ianuarie 1489. „Trecând peste” retorica cruciadei (peste *zidurile și porțile* Creștinătății, posturi creștine acordate și asumate deopotrivă de Bosnia și Moldova)¹²⁶, aceasta a fost a treia oară¹²⁷ când *Bosnia* și *Valahia* (adică însăși Moldova¹²⁸) au fost asociate în decursul a nici 15 ani (între 1475 și 1489).

Asocierile anterioare dintre Bosnia și Moldova fuseseră realizate tot pe cale romană: 1) în martie 1475, după bătălia de la Vaslui, la Roma, spre care îndreptau, cu însemnele victoriei, *cavalerii* lui Ștefan (însoțiți de cei ai lui Matia)¹²⁹, se zvonise că *ducele Ștefan voievod*, numit rege al Bosniei de Matia, urma să vină pe Tibrul pentru a fi încoronat rege de papa Sixt al IV-lea¹³⁰; 2) ulterior, la anii 1478-1479, în *Corsia Sistina*, „cătoria” lui Sixt cu prilejul Jubileului pontifical din anul 1475¹³¹, drept *rege al Bosniei*

Cod. Lat. X-175 (= 3622), ceea ce ridică mai mult decât un semn de întrebare. După cum îi scria Pecchinoli lui Barbo, cardinalul i se adresase deja legatului. Acum, cel din urmă îi trimitea, împreună cu raportul destinat papei, și copiile scrisorilor primite anterior din partea lui Barbo (Kalous, *Plenitudo potestatis*, p. 349-350, nota 25; mesaj sec, republicat în idem, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 25, p. 121). Scrisorile nu s-au păstrat.

¹²³ A se vedea inclusiv cele două exemple de mai jos, din lunile mai și noiembrie 1489.

¹²⁴ Vezi Halil Inalcik, *A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement between Innocent VIII and Bayezid II on Djem Sultan*, în „Journal of Turkish Studies”, III (1979), p. 209-223. Aici (de pildă): Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 95; nr. 34, p. 154; nr. 35, p. 187.

¹²⁵ Reproducem astfel declarația (discursul) regelui Matia consemnată de Pecchinoli tot în raportul trimis pe 30 ianuarie 1489: *Post exactos tot labores, post tot pericula et exhaustos thesauros, que premia, quamve retributionem aut merita receperim? Hec sunt: vix sua sanctitas ad sedem apostolicam fuerat adsumptus et iam sciebat, quod diligentiam feceram pro habendo fratrem Turchi, quem tantopere posebam, tunc quod ipsemet frater Turchi ad me sua manu ad hoc scripsisset, tum quod mater sua per suos oratores hoc idem a me postulasset, tum etiam, quia ille mihi iure sanguinis est coniunctus, nam soror avie mee casu a Turchis rapta nupsit avo istius Turchi, ex qua postea isti nati sunt, tum etiam quia barones et alii magnates in Turchia et per oratores eorum ac etiam per litteras me sepius sollicitaverunt, quod ego operam darem istum ad manus meas habere [...]* (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 102).

¹²⁶ Vezi Emir O. Filipović, *The Key to the Gate of Christendom? The Strategic Importance of Bosnia in the Struggle against the Ottomans*, în *The Crusade in the Fifteenth Century: Converging and Competing Cultures*, editor Norman Housley, New York, 2017, p. 151-168.

¹²⁷ Sau a patra oară, dacă includem *Vlahia Inferior* a Herțegovinei, „perechea” Bosniei (vezi sursele raguzane din Al. Simon, *A doua venire a lui Mehmed al II-lea în Moldova în anul 1476*, în *AHX*, LVI (2019), p. 23-32, aici la p. 27, 29).

¹²⁸ I.-A. Pop, *La Santa Sede, Venezia e la Valacchia nella crociata antiottomana di fine Quattrocento*, în „Transylvanian Review”, XX (2011), suppl. 1 [2012], p. 7-22 (cu surse coeve).

¹²⁹ O. Cristea, *The Aftermath of a Victory: An Episode of Stephen the Great's Diplomacy after the Battle of Vaslui (10 January 1475)*, în „Banatica”, Reșița, XXVIII (2018), 2, p. 453-463 (cu sursele editate); I.-A. Pop, *The Romanians from Moldavia at the Jubilee in Rome (1475)*, în „Il Mar Nero”, IX-X (2019-2020), p. 163-170 (rapoartele din martie 1475 din arhiva milaneză).

¹³⁰ A se vedea aici documentele din Al. Simon, *Duca Stephano vaivoda intitolato re <de Bosna> dal Re de Hungaria și <Nicolaus>Bosniae et Valachiae Rex: despre identitatea regală a valahilor la mijlocul anilor 1470, în Sub semnul împlinirii și al datoriei. Studia in honorem Dorina N. Rusu*, editori Ioan Bolovan, I.-A. Pop, Victor Spinei, București, 2021, p. 147-174.

¹³¹ Eunice Howe, *Art and Culture at the Sistine Court*, Roma, 2005, p. 93; Carla Keyvanian, *Hospitals and Urbanism in Rome, 1200-1500*, Boston/Leiden, 2015, p. 351, 354, notele 21, 26. La acea vreme, tensiunile creștine și cele otomane dintre Sixt și Matia erau în creștere.

și al Valahiei a fost reprezentat fostul (co-)voievod al Transilvaniei, Nicolae Újlaki († 1477)¹³².

Nicolae Újlaki, care a venit într-adevăr la Roma în pelerinaj în martie 1475¹³³, fusese numit – dar și încoronat – rege al Bosniei de Matia în august 1471¹³⁴. El îl desprinsese astfel pe Nicolae, fostul aliat, dar și dușman al lui Iancu de Hunedoara, din noua conspirație regională împotriva monarhului huniad, susținut – de asemenea – la 1471 și de către Ștefan¹³⁵. Ștefan „nu a ajuns” rege al Bosniei în martie 1475, dar, înainte de sfârșitul aceluși an, a devenit *atletul* Creștinătății, „urmașul” lui Iancu, pentru același papă Sixt¹³⁶.

La moartea lui Nicolae, Matia a blocat coroana regală a Bosniei¹³⁷. Fiul lui Nicolae, Laurențiu, a rămas doar duce al Bosniei¹³⁸. La începutul anului 1489, de dinaintea discuției dintre legat și rege, Bosnia fusese deja rezervată de Matia drept soluție monarhică pentru supraviețuirea regală a unicului său băiat, Ioan, în cazul unui acord – ungar – între Matia și Habsburgi¹³⁹.

Cert este și că, în răspunsul său din 26 martie 1489 la mesajul legatului din 30 ianuarie, Inocențiu al VIII-lea nu a comentat afirmațiile lui Pecchinoli privind Bosnia și Moldova. În rest, papa și-a apărat poziția în toate celelalte subiecte atacate de Matia în fața legatului: de la Ancona până în Boemia¹⁴⁰.

Pomenind Bosnia „la pachet” cu Moldova, Pecchinoli atinsese doi nervi huniazi sensibili, dar și teme pe care Roma nu le discuta în mod deschis¹⁴¹. Bosnia și Moldova nu figurau în instrucțiunile pontificale – conservate până astăzi – ale legatului, generic formulate¹⁴². Rapoartele – păstrate și ele – ale lui Pecchinoli ne arată însă că era bine documentat asupra problematicii fiu al fostului *atlet* al Crucii¹⁴³. Avea suficiente

¹³² Florio Banfi, *Romei Ungheresi del Jubileo del 1475. Niccolo Ujlaki re di Bosnia in un affresco nell' Ospedale di Santo Spirito dell' urbe*, în „Archivio di Scienze, Lettere ed Arti della Società Italo-Ungherese Mattia Corvino”, III (1941), 2, p. 499-512, la p. 508-509; L. Pilat, *Men in Exotic Dress, Sixtus IV and Crusade: A Fresco of Corsia Sistina and its Meaning*, în „Medieval and Early Modern Studies for Central and Eastern Europe”, VII (2016), p. 27-38.

¹³³ A se vedea Tamás Fedeles, *Bosniae ... rex ... apostolorum limina visit: die Romwallfahrt des Nicolaus Újlaki im Jahre 1475*, în „Ungarn-Jahrbuch”, XXXI (2011-2013) [2014], p. 99-118.

¹³⁴ Cel mai recent, vezi D. Salihović, *An Interesting Episode: Nicholas of Ilok's Kingship in Bosnia, 1471-1477* [MA thesis (Central European University)], Budapest, 2016, p. 37, 59-60.

¹³⁵ Un studiu clasic la Ș. Papacostea, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459-1472)*, în *SMIM*, XV (2007), p. 13-28, în special p. 20-22.

¹³⁶ Al. Simon, *Să nu ucizi o pasăre cântătoare: soarta unui fortissimus rei Christiane athleta în ochii Veneției*, p. 159-169 (sursele romane și venete).

¹³⁷ Ede Reiszig, *Az Újlaki-család* (II), în „Turul”, LVI (1942), p. 56-65. Moartea lui Nicolae a survenit înaintea campaniei *valahe* a lui Ștefan contra lui Basarab *Laiotă* (noiembrie 1477).

¹³⁸ Vezi mai ales T. Fedeles, *Miklós király és Lőrinc herceg. Az utolsó két Újlaki vázlatos pályaképe, în Személyiség és történelem. A történelmi személyiség*, editori József Vonyó, Enikő Csukovits, György Gyarmati, Budapest/Pécs, 2017, p. 135-168, la p. 148-151, 164.

¹³⁹ J[oseph]. <von> Zahn, *Über ein admonter Formelbuch des 15. Jahrhunderts...*, p. 33-80, aici nr. 6, p. 73-74.

¹⁴⁰ Cuvintele papei pot fi găsite în Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24-25, p. 130, 131-132.

¹⁴¹ De aici și mesajul frescei și al inscripției din *Corsia Sistina* din vremea lui Sixt al IV-lea (sub care începuse de fapt și conflictul pentru Ancona dintre Roma și monarhul huniad). Coroanele regale ale Bosniei și ale *Valahiei* nu erau la discreția lui Matia, ci erau ale papei. Prin decesul lui Nicolae, nenominalizat însă în inscripția frescei care se referea doar la *Bosniae quoque Rex ac Valachiae*, venit la Roma în 1475, coroanele erau legal vacante.

¹⁴² Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 9, p. 16-43; nr. 12, p. 49-52 (1 septembrie 1488 și ante).

¹⁴³ Amintim astfel din instrucțiunile papei Inocențiu al VIII-lea pentru Angelo Pecchinoli din 26 martie 1489: *Rogatque sanctissimus noster [sic] Deum, ut quemadmodum maiorum et clarissime quondam memorie patris sui res gestas summa cum laude ac honore Dei superavit [...]* (VMHH, II, nr. 719, p. 530; reeditat de

informații pentru a putea apela la memoria lui Matia, unele conținând și alte amintiri „particulare”, *valahe* (românești) inclusiv, după cum avea să se vadă în raportul legatului din mai 1489¹⁴⁴.

Introducerea de către Pecchinoli a lui Ștefan al Moldovei în disputele dintre Matia și papă se așază între date deja cunoscute. În septembrie 1488, Matia convocase, pentru prima oară de la rebeliunea ungară din 1467, stările transilvane tocmai pentru a-i furniza arme lui Ștefan¹⁴⁵. În iulie 1489, Cazimir al IV-lea l-a acuzat pe papă că sprijinea asocierea dintre vasalul său, Ștefan, și Matia, desemnat – după Cazimir – protectorul pontifical al voievodului¹⁴⁶.

La începutul lui 1489, Matia încă încerca să-i rupă pe Jagielloni de Frederic al III-lea de Habsburg¹⁴⁷ sau, cel puțin, să-l desprindă pe Vladislav al II-lea de părintele său Cazimir al IV-lea¹⁴⁸. Este posibil chiar ca Matia să fi fost dispus să cedeze – temporar desigur – în disputa ungaro-polonă privind suzeranitatea asupra Moldovei¹⁴⁹. Aceasta fusese redeschisă de jurământul de credință prestat de Ștefan lui Cazimir la Colomeea (1485), ca urmare a eșecului lui Matia de a-l ajuta să recupereze porturile pierdute în fața lui Baiazid al II-lea la 1484¹⁵⁰. De la 1487 cel târziu, Ștefan, care făcuse pace cu sultanul în urmă cu un an, se convinsese că nu se putea baza pe Cracovia¹⁵¹.

Datorită tonului lui Pecchinoli din ianuarie 1489 și a vocii lui Cazimir din iulie 1489, se poate ca Ștefan să se fi adresat direct papei încă din anul 1488, când Inocențiu pregătea congresul cruciat de la Roma¹⁵². Congresul a fost amânat însă – tocmai în

către Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 32, p. 132). În ce măsură, Matia – mai – era sensibil la asemenea referințe paterne, este greu de spus.

¹⁴⁴ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 152. Vezi subcapitolul următor din acest studiu.

¹⁴⁵ Vezi *Hurmuzaki*, XV-1, nr. 235, p. 130; I.-A. Pop, Al. Simon, *Re de Dacia. Un proiect de la sfârșitul Evului Mediu*, Cluj-Napoca, 2018, p. 30-32; Drăgan, *Nobilimea românească*, p. 97.

¹⁴⁶ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti* (= *Monumenta Mediaevi res gestas Poloniae illustrantia*, II, XI-XII, XIV), I, 1384-1492, editori August Sokolowski, Józef Szujski, Kraków, 1876, nr. 250, p. 294 (vezi și III, 1392-1500, editor Antol Lewicki, Kraków, 1894, nr. 354, p. 359-363). Să notăm și locul de păstrare al scrisorii lui Cazimir al IV-lea către Inocențiu al VIII-lea (26 iulie 1489): Archivio di Stato di Venezia, Venezia (ASVe), Miscellanea Atti della Curia Romana, *Podocataro*, seria a II-a, *Lettere di Principi al Papa*, VII, *Inghilterra etc* [!], nr. 457.

¹⁴⁷ Vezi astfel și mesajul transmis pe 27 februarie 1489 papei de către împărat, care credea că Matia îl câștigase pe legat de partea sa (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 28, p. 126-127).

¹⁴⁸ Jörg K. Hoensch, *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*, Graz/Köln/Wien, 1998, p. 221; Baczkowski, *Walka o Węgry*, p. 25 (misiunea lui Filipec din septembrie 1489).

¹⁴⁹ El folosea o abordare similară (din perspectiva sfârșitului anilor 1480) în relație cu Polonia în februarie 1474, prin compromisul de la Spišská Stará Ves, negociat în parte de deja pomenitul Marco Barbo. Vezi *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia* (= *Fontes Rerum Transylvanicarum*, IV, VI), I, 1468-1540, editor Endre Veress, Budapest, 1914, nr. 7, p. 7; vezi aici și Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 71, nota 138.

¹⁵⁰ Papacostea, *De la Colomeea la Codrii Cosminului*, p. 527; Cristea, *Acest domn*, p. 229.

¹⁵¹ Pilat, *Cruciada din 1487*, p. 71-72; Pilat, Cristea, *The Ottoman Threat*, p. 231-236.

¹⁵² Este de asemenea posibil ca discuțiile dintre Ștefan al III-lea și Inocențiu al VIII-lea să fi luat o nouă/ă altă turmă după întâlnirea din ianuarie 1489 dintre legatul Pecchinoli și regele Matia. Practic, unica sursă păstrată, privitoare la trecerea de către papă a domnului sub protecția lui Matia, indică o accelerare a deciziilor în primele șase luni ale anului 1489: *Interea etiam intellexi, quomodo Sanctitas Vestra woyewodam Moldaviae, omagialemeu reynique mei, in tuicionem regi Hungariae commendaverit, illum a me regnoque meo removendo in meum regnique mei grave praedudicium cum regeque Hungariae, ex hac re loco pacis fomite belli cruenti iniciens, praesertim hoc tempore, dum tres imperatores Tartarorum cum maximis eorum copiis in confinibus regni mei orisque Moldaviae contiguus castrametati sunt, qui regnum iam in parte vastarunt, ad resistendum quibus cum apparatu bellico illustrem filium meum Albertum misi, in hocque auxilium, mihi regnoque, ut ab omagiali debitum, woyewodae Moldaviae invocavi [...]* (ASVe, Miscellanea Atti della Curia Romana, *Podocataro*, seria a II-a, VII, nr. 457; în *Codex*, I, nr. 250, p. 294). Am reproduș

ianuarie 1489 – pentru anul 1490, la solicitarea lui Frederic și Maximilian de Habsburg, care doreau să fie mai bine pregătiți de luptă¹⁵³. În paralel, Matia și Baiazid, care și prelungiseră, la 1486 și la 1488, armistițiul din 1484, continuau să negocieze pentru o adevărată pace¹⁵⁴.

Toate acestea erau și argumente ca subiectul Moldova, cu al ei voievod¹⁵⁵, să nu mai fie pomenit în mod direct în conversațiile de după ianuarie 1489 dintre Matia și Pecchinoli. Legatul doar „atinsese” subiectul¹⁵⁶. În rapoarte sale păstrate, Moldova nu a mai apărut explicit până la moartea lui Matia (6 aprilie 1490)¹⁵⁷. Problema huniadă a Moldovei nu a lipsit însă din discuții¹⁵⁸.

II. 15 mai 1489: Boemia, Baia și Imperiul Otoman

În urma primelor discuții, din ianuarie 1489, dintre Pecchinoli și Matia a rămas o „ciudățenie”¹⁵⁹. Când l-a amenințat pe rege, pomenindu-i cazurile Bosniei și al Moldovei, ridicate la Roma împotriva sa, legatul a amintit doar cu referire la Bosnia papa (Pius al II-lea) sub care avusese loc „sumețirea” acesteia contra lui Matia¹⁶⁰. Legat de Moldova, Pecchinoli nu a menționat numele papei, deși, dacă era vorba de o acțiune petrecută tot în trecut (ca în Bosnia), acel papă era în mod evident Sixt al IV-lea (1471-1484), înaintașul direct al lui Inocențiu al VIII-lea, al cărui trimis la Matia era Pecchinoli¹⁶¹.

---

cuvintele mănoase adresate papei de către regele Poloniei la sfârșitul lunii iulie 1489, un rege care, din luna martie a aceluiași an, avea un acord cu sultanul Baiazid al II-lea (*Codex*, I, nr. 249, p. 293). La acea vreme, marea grijă a lui Cazimir era însă coroana regală pe care Ivan al III-lea al Moscovei, cuscru lui Ștefan al III-lea, ar fi urmat să o primească de la papă (cf. L. Pilat, *Între Roma și Bizanț. Societate și putere în Moldova (secolele XIV-XVI)*, Iași, 2008, p. 211). Pe această coroană s-a concentrat Cazimir în scrisoarea din 26 iulie 1489, după ce a atacat trecerea vasalului său (*omagiale meum*) sub protecția (*tuitio, tuitio*), nu – explicit – suzeranitatea, lui Matia.

¹⁵³ Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (ASV), Armaria (Arm.), [no.] XXXIX-21. *Gemmaio-Marzo 1489*, f. 104^r (20 ianuarie 1489); cf. deja Al. Simon, *De la porturile Italiei la porturile ungarului. Drumurile valahe ale cruciadei în secolul XV, în Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, editori Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Șipoș, Chișinău/Oradea, 2009, p. 107-133, la p. 112, nota 3 (pe larg, p. 110-114).

¹⁵⁴ De pildă, Kalous, *Pechinoli*, Anexă, nr. 40, p. 227.

¹⁵⁵ Am putea oare spune că Ștefan era mai important decât statul său în aceste negocieri?

¹⁵⁶ Ceea ce ne readuce la cuvintele regelui Cazimir din iulie 1489: *Interea etiam intellexi, quomodo Sanctitas Vestra...* (*Codex*, I, nr. 250, p. 294). Adică, monarhul de la Cracovia înțelesese în ce mod/fel/chip papa îl va fi alăturat pe Ștefan lui Matia, dat domnului drept protector. „Ceva” se întâmplase și nu era vorba doar de desfacerea de către Inocențiu al VIII-lea a omagiului prestat în persoană de Ștefan lui Cazimir în toamna anului 1485.

¹⁵⁷ Ceea ce, dată fiind componenta cruciată a misiunii lui Pecchinoli (Kalous, *Pechinoli*, Anexă, nr. 9, p. 34; cf. și instrucțiunile papei din septembrie 1488), este cu atât mai ciudat cu cât kongresul cruciat de la Roma a început – tocmai – în martie 1490. Vezi recent și Șt. Andreescu, *Papa Inocențiu al VIII-lea și cruciada*, în „Analele Putnei”, XVII (2021), 1, p. 7-12.

¹⁵⁸ Poate și din cauză că Ancona apare drept un preț huniad pentru Bosnia și Moldova.

¹⁵⁹ Deși, foarte probabil, „ciudățenia” a fost rezultatul unei decizii voite, o altă formulare este imposibilă din cauza modului în care au fost transmise și consemnate informațiile.

¹⁶⁰ O personalitate marcantă, și după moartea sa, Pius al II-lea (Enea Silvio Piccolomini) avusese un alt „favorit” ungar (Klára T. Pajorin, *La pietà di Pio. Ladislao Postumo nella corrispondenza di Enea Silvio Piccolomini*, în *Pio II nell'epistolografia del Rinascimento*, editor Luisa Rotondi Secchi Tarugi, Firenze, 2015, p. 23-32). Din acest motiv, și ciocnirile sale cu Matia au fost violente (de pildă, EMC, nr. 13, p. 17-19). Papa avea nevoie însă de fiul lui Iancu, atât în raport cu Boemia, cât și – mai ales – împotriva lui Mehmed al II-lea. A se vedea pe larg N. Housley, *Pius II and Crusading*, în „Crusades”, XI (2012), p. 209-247.

¹⁶¹ Niciodată perfectă (Weber, *La croissade impossible*, passim), relația lui Sixt al IV-lea cu Matia se tensionase după contractarea – cu ajutorul aceluiași papă – a căsătoriei dintre băiatul lui Iancu și fiica lui

În mod abil (dacă ne încredem în forma rezumată în care Pecchinoli le-a comunicat papei Inocențiu al VIII-lea și cardinalului venețian Marco Barbo amenințările făcute la adresa lui Matia la Viena), legatul i-a transmis regelui Matia al Ungariei că povestea romană și venețiană a *acelui voievod moldovean* nu aparține trecutului¹⁶². Cu acel voievod, Matia nici nu avusese o istorie de succes¹⁶³. Iar istoria aceea era complicată, după cum a lăsat însuși regele să se vadă cu ocazia uneia dintre următoarele sale întâlniri cu Pecchinoli.

În 15 mai 1489, Pecchinoli i-a raportat papei cele mai recente discuții¹⁶⁴ avute cu Matia, care, deși în formă proastă, revenise de la Viena la Buda¹⁶⁵. Printre cele mai presante probleme erau tot cazul celor doi regi ai Boemiei (Matia și Vladislav, fiul lui Cazimir al IV-lea Jagiello) și situația fraților Baiazid al II-lea și Djem¹⁶⁶. Pe firul amintirilor lui Matia, problema boemă și cea otomană se uneau de la vremea bătăliei de la Baia (decembrie 1467)¹⁶⁷.

*Venerat filius illius regis Bohemie heretici contra imperatorem, quia non servaverat patri suo certa promissa et castra locaverat in metis Austrie, Bohemie et Hungarie, et non modo Austriam spoliis infestabat, sed Hungariam spoliabat. Revertebar ego tunc ex bello, quod gesseram contra Turchos, ubi inter cetera fuit unum cruentissimum prelium, in quo multa Turchorum milia cesa sunt, et ad me veniunt nobiles regni mei, qui queruntur regnum Hungarie spoliari et in predam dari Bohemis, qui in metis Austrie sunt [...]*¹⁶⁸.

Ferdinand de Aragon, regele Neapolelului, și după ridicarea – realizată tot de către Sixt – a lui Ștefan al III-lea în demnitatea de atleat (vezi și Al. Simon, *The Walls of Christendom's Gate. Hungary's Matthias Corvinus and Moldavia's Stephen the Great Politics in the Late 1400s*, în „Quaderni della Casa Romena”, III (2004), p. 205-224). La moartea papei Sixt al IV-lea la scurtă vreme după cucerirea porturilor lui Ștefan de către Baiazid al II-lea, relațiile dintre Roma și Matia erau foarte proaste. Vezi și rapoartele trimise de „predecesorul” lui Pecchinoli, Bartolomeo Maraschi, și discutate de Kenneth M. Setton, *The Papacy and Levant (1204-1571)* (= *Memoirs of the American Philosophical Society*, CXIV, CXXVI I, CLXI, CLXII), II, *The Fifteenth Century*, Philadelphia, PA, 1978, p. 377-379.

¹⁶² Este singura explicație posibilă în acest context, cu atât mai mult cu cât Sixt al IV-lea fusese singurul papă cu care Ștefan al III-lea, vecinul regelui Matia de peste trei decenii, avusese sigur (prin actele cunoscute) legături până în iarna anului 1488-1489. Relația dintre Ștefan și Inocențiu al VIII-lea a devenit – să zicem – „publică” abia la sfârșitul lunii iulie 1489 prin protestul înaintat la Roma de Cazimir al IV-lea (*Codex*, I, nr. 250, p. 294).

¹⁶³ Și din acest punct de vedere, a se vedea în Cristian Luca, Al. Simon, *Documentary Perspectives on Matthias Corvinus and Stephen the Great*, în „Transylvanian Review”, XVII (2008), 3, p. 85-113, la p. 89, și cuvintele triumfătoare prin care, în august 1482, Matia i-a promis – pentru prima dată – lui Ștefan un domeniu în Ungaria, cu titlu de loc de refugiu.

¹⁶⁴ Precedentul raport păstrat data din 17 aprilie 1489 (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 33, p. 146-150). Legatul călătorise împreună cu regele de la Viena – pe Dunăre – la Buda. Nu a pomenit însă nimic despre sănătatea tot mai proastă a lui Matia (László S. Domonkos, *The Medical History of a Medieval Hungarian King: Matthias Corvinus (1458-1490)*, în *R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv*, editor Péter Tusor, Budapest, 1998, p. 133-147, la p. 140). Deși remarcase de la prima întâlnire problemele avute de Matia (guta îl costa picioarele), legatul s-a referit explicit la sănătatea regelui drept o (posibilă) problemă politică abia pe 15 octombrie 1489 (vezi Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 91-92; nr. 38, p. 216-217).

¹⁶⁵ Horváth, *Itineraria*, p. 129-130. La data raportului lui Pecchinoli din 15 mai 1489, Matia revenise la Buda de aproximativ o lună. El și-a petrecut practic tot restul anului la Buda.

¹⁶⁶ Cu excepția Boemiei (și implicit a Casei de Jagiello), erau teme discutate și raportate și în urmă cu o lună. În mod interesant, subiectul Habsburgilor a fost atins doar tangențial și plecând de la problema recunoașterii lui Matia drept rege al Boemiei, „la pachet” cu cea a alegerii lui Maximilian drept rege al romanilor (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 153).

¹⁶⁷ În această „poveste fără de sfârșit” a învingătorului de la Baia, vezi și László Szokola, *Mátyás király 1467. évi moldvai hadjárata*, în „Orpheus Noster”, VIII (2016), 1, p. 29-43.

¹⁶⁸ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 152. Raportul s-a păstrat doar în copia realizată de probabil același Podocataro și inserată tot în BNM, Cod. Lat. X-175 (= 3662), f. 138^v-146^v.

După Matia, lucrurile se petrecuseră în felul următor. Viktorin, fiul lui Georg Podiebrad, regele Boemiei¹⁶⁹, cu a cărei fiică, Caterina, Matia fusese căsătorit (1458-1464)¹⁷⁰, l-a atacat – pe bună dreptate, din cauza promisiunilor neonorate – pe împăratul Frederic al III-lea de Habsburg. Pe atunci, Matia era în relații bune cu acesta, fiind și fiul adoptiv al lui Frederic prin pacea de la Wiener Neustadt (1463)¹⁷¹. La 1489, a omis acest aspect. Nu a spus vreun cuvânt nici despre Caterina (pe care s-ar părea că el o iubise cu adevărat)¹⁷².

În schimb, Matia și-a amintit de o campanie împotriva turcilor. La acea vreme (1467), tocmai se întorcea din aceasta, când nobilii ungari au venit să i se plângă de Viktorin. Fiul lui Georg atacase Ungaria, nu Austria. Nobilii au cerut răzbunare. Matia le-a acordat-o. L-a lovit și învins pe Viktorin¹⁷³ cu oastea avută¹⁷⁴, chiar dacă luptele cu turcii fuseseră foarte sângeroase¹⁷⁵. În realitate, nobilii ungari, cu care Matia „s-a întâlnit” atunci, se revoltaseră mai devreme împotriva politicii tot mai autoritare a monarhului huniad¹⁷⁶.

În campania contra turcilor (*război* în cuvintele lui Matia reproduse oficial *verbatim* de legat), [...] *printre altele fusese o bătălie prea cruntă în care multe mii de turci au pierit* [...]. Cuvintele erau în esență corecte. Dar ele erau valabile pentru bătălia de la Baia. La aceasta, inclusiv după Matia, turcii nu luaseră parte¹⁷⁷. În schimb, faptul că Matia vedea – la 1489 – bătălia de la 1467 drept parte integrantă a luptelor cu Poarta nu era total greșit, poate chiar deloc¹⁷⁸. Același lucru ar putea fi spus și despre celelalte „gânduri” ale regelui.

În vara anului 1467, oastea lui Matia era strânsă pentru a-i veni în sprijin lui Skanderbeg atacat din nou de Mehmed¹⁷⁹. În acel moment, în Ungaria o bună parte din

¹⁶⁹ Frederick G. Heymann, *George of Bohemia: King of Heretics*, Princeton, NJ, 1965, p. 540.

¹⁷⁰ Orsolya Réthelyi, *King Matthias on the Marriage Market*, în *Matthias Corvinus, the King: Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458-1490*, editori Péter Farbaky, Enikő Spekner, Katalin Szende, András Végh, Budapest, 2008, p. 247-250, la p. 248.

¹⁷¹ Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 43-44, 195; Engel, *The Realm of St. Stephen*, p. 309-310.

¹⁷² Vezi astfel și comentariile lui András Kubinyi din monografia sa *Matthias Rex*, p. 133.

¹⁷³ Viktorin a căzut apoi prizonier și a intrat în serviciul lui Matia (Heymann, *George of Bohemia*, p. 541-542; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 87, 143). În mai 1489, Matia nu a pomenit nimic despre aceasta. În urmă cu nici trei ani, el îl înșelase pe Viktorin pentru a-i spori nu doar în nord (prin ducatul de Opava), ci și în sud (în Slavonia) domeniul fiului său Ioan.

¹⁷⁴ Textul citat continua: *Ego cum exercitu, quem paratum habebam, sine mora in Bohemos arma movi et illos intra paucos dies in Bohemiam redire compuli, fuso et fugato Bohemorum exercitu etiam ad duas dietas intra Bohemiam* [...] (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 152-153).

¹⁷⁵ Remarcăm (1) folosirea lui *cruentissimum prelium* în loc de *crudelissimum prelium* și (2) cuvântul utilizat pentru bătălie: *praelio*, i.e. *luptă* <dreaptă>. Vezi, în acest sens, și „cronica lui Matia” din Gabor Miko, *Elt-e valaha szent istvan fia, otto herceg? egy ismeretlen 15. Szazadi kronika tanuskodasa*, în „Történelmi Szemle”, LVI (2013), 1, p. 1-22, în acest caz p. 17.

¹⁷⁶ Amintim, din istoriografia maghiară, A. Kubinyi, *Erdély a Mohács előtti évtizedekben*, în *Tanulmányok Erdély történetéről*, editor István Rácz, Debrecen, 1988, p. 65-73, aici la p. 67-68; Zsigmond Jakó, *A Farnasi Veres család. Az 1467 éve erdelyi lözadás kutatásához*, în *Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára*, editori András Kiss, Gyöngy Kiss Kovács, Ferenc Pozsony, Kolozsvár, 1999, p. 211-231, în special p. 220-221.

¹⁷⁷ Dimpotrivă chiar. După Baia, Matia s-a străduit să nu fie vreo legătură între Mehmed și campania sa din Moldova. Nu l-a atacat pe Ștefan pentru că ar fi fost omul Turcului (era oficial vasal sultanului). Nu l-a atacat nici deoarece ar fi fost *schismatic* (deși, influentul mitropolit al Moldovei, Teoctist I, era reprezentantul partidei anti-unioniste de pe Bosfor). S-ar putea că o serie de particularități ale acestei lupte din 1467 să se releve abia prin noi „mărturii”, sensibil posteroare însă bătăliei (vezi astfel Simon, *Valahii la Baia*, passim).

¹⁷⁸ Cert este că, după 1467, Matia a abandonat lupta directă cu Mehmed până la 1473-1474.

¹⁷⁹ N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, IV, 1453-1475, Bucarest, 1915, nr. 164-179, p. 251-270; Francisc Pall, *I rapporti italo-albanesi intorno alla metà del secolo XV*, în

elită, inclusiv prelați, s-a ridicat împotriva regelui¹⁸⁰. Centrul oficial al revoltei a fost în Transilvania¹⁸¹. Din ianuarie 1467, Matia decisese, iar Dieta Ungariei acceptase apoi în aprilie, ca – în vederea luptei cu turcii – Amlașul, Făgărașul și Rodna să fie scoase de sub puterea autorităților locale și pregătite, drept domenii de refugiu, pentru voievozii Țărilor Române¹⁸².

Cu trupele adunate împotriva lui Mehmed, Matia a intrat de grabă în voievodatul dintre Carpați și a strivit rebeliunea (septembrie-octombrie)¹⁸³. Regele a trecut munții contra lui Ștefan al Moldovei (noiembrie-decembrie). Potrivit înțelegerilor avute, acesta ar fi trebuit să-i fie credincios lui Matia¹⁸⁴.

În urmă cu exact un an, Ștefan fusese inclus și în proiectul venețian de pace tripartită între *Serenissimă*, Poartă și Buda drept protejat al lui Matia¹⁸⁵. De voie, de nevoie, Ștefan schimbase taberele și era acuzat că i-ar fi sprijinit pe rebelii din Ungaria¹⁸⁶. După cum i-a scris lui Cazimir al IV-lea, Ștefan era în contact strâns cu Emeric Szapolyai, unul din principalii protectori (ierțați de Matia) ai rebelilor din Ungaria¹⁸⁷. La vremea scrisorii domnului către regele Poloniei (1 ianuarie 1468), Matia se retrăsese deja grav rănit din Moldova¹⁸⁸.

Ne-am putea grăbi să afirmăm, pe baza raportului lui Pecchinoli din mai 1489¹⁸⁹, că, după bătălia de la Baia, Matia a rămas cu „sechele” vizibile la mai bine de două

„Archivio Storico per le Province Napoletane”, seria a III-a, IV (LXXXIII) (1966), p. 123-226, Anexă, nr. 67, p. 208; nr. 72, p. 213; nr. 80, p. 219; Oliver Jens Schmitt, *Skanderbegs letzte Jahre. West-östliches Wechselspiel von Diplomatie und Krieg im Zeitalter der osmanischen Eroberung Albanies (1464-1468)*, în *SOF*, LXIV-LXV (2004-2005) [2008], p. 56-23; Anexă, nr. 53, p. 120. În pofida documentației abundente existente încă de la începutul secolului trecut, cele două planuri, cel albanez și cel moldav (unite fire și prin persoana lui Matia la 1467), nu au fost privite împreună.

¹⁸⁰ Orientativ: *Urkundenbuch*, VI, 1458-1473, editori Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, K. Gündisch, Bukarest, 1981, nr. 3540, p. 289-290; nr. 3544, p. 292-295; nr. 3572, p. 312; EMC, nr. 57-58, p. 78-79; *Hurmuzaki*, XV-1, nr. 109-110, p. 62-64.

¹⁸¹ Era provincia care – și la 1489 – trebuia să găzduiască domeniile date de Matia lui Ștefan.

¹⁸² Biblioteca Capitular Colombiana, Sevilla, Codices, Cod. 82-4-8, *Joannis Pannonii Vitesii episcopi Quinque Ecclesiarum Silvernii Liber et Epistolae*, f. 94^v (2 ianuarie 1467; o totuși veche fotocopie se găsește în Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Budapest (MNL-OL), *Diplomatikai Fényképgyűjtemény*, [no.] 290346); *Urkundenbuch*, VI, nr. 3576, p. 314.

¹⁸³ K. G. Gündisch, *Participarea sașilor la răzvrătirea din anul 1467 a transilvănenilor împotriva lui Matia Corvinul*, în *SUBB, Historia*, XVII (1972), 1, p. 21-30, la p. 27-29; Kubinyi, *Erdély*, p. 67-68, 72-73; idem, *Mathias Rex*, p. 82-84.

¹⁸⁴ Vezi, în acest context, și Adrian Andrei Rusu, *O sursă maghiară despre lupta de la Baia*, în *AIIAI*, XXIII (1986), 2, p. 713-716.

¹⁸⁵ ASVe, Senato Secreti, *Deliberazioni*, reg. 23. 1466-1468, c. 12^f (25 octombrie 1466). Asupra proiectului (publicat deja în *MDE*, II. [1466-1480], Budapest, 1876, nr. 23, p. 38-41) a atras atenția – fără mare folos – însuși Francisc Pall, *Les relations entre la Hongrie et Skanderbeg*, în *RHSEE*, X (1933), 4-6, p. 119-141, la p. 137.

¹⁸⁶ Vezi și I.-A. Pop, *Valoarea mărturiilor documentare despre expediția întreprinsă de regele Matei Corvin la 1467 în Moldova*, în *RdI*, XXXV (1981), 1, p. 131-139.

¹⁸⁷ P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, în *AARMSI*, seria a III-a, XV (1933-1934), p. 61-80, la p. 65. Numele *Henridyk* din original (la care Ștefan trimisese sol prin Polonia, pentru a avea vești din Ungaria) a fost corectat, atât de editorul român, cât și de cel polonez, în *Jerzyk* (*i.e.* Gheorghe/Georg, în cehă: Jiří <= Poděbrad >) pentru a-l putea identifica cu Georg Podiebrad. Acestuia însă Ștefan nu i-ar fi spus vreodată pe numele mic într-o scrisoare trimisă regelui Poloniei. Cel mai probabil, fie scribul de la Suceava, fie copistul de la Cracovia (deoarece scrisoarea nu s-a păstrat în original), a deformat în *Henridyk* prenumele lui Emeric (Imre) Szapolyai.

¹⁸⁸ Emanuel C. Antoche, *L'expédition du roi de Hongrie, Mathias Corvin en Moldavie (1467). Qui remporta finalement la bataille de Baia (14/15 décembre 1467)?*, în „Revue Internationale d'Histoire Militaire”, LXXXIII (2003), p. 133-165 (favorabil regelui Ungariei).

¹⁸⁹ Kalous, *Pecchinoli*, Appendix, nr. 34, p. 152, cf. deja observația editorului din nota 4.

decenii după ciocnirea directă cu Ștefan. Ar fi o eroare. În luna noiembrie a aceluiași an, Matia I-a răsplătit pe prepozitul Bratislavei, Anton Sánkfalvi, și pe rudele acestuia, Toma Heős, Nicolae Ferencz, Valentin Hereni și Ioan Lázói, care se distinseseră în slujba diplomatică și militară a regelui¹⁹⁰. Pe blazonul acordat acum de monarh figurau trei săgeți strânse într-o mână¹⁹¹. Simbolizau rănille cauzate de exact trei săgeți [...] în Moldova, în acel război, pe care-l duceam cu ilustrul Ștefan, voievodul Moldovei [...]”¹⁹². Matia nu uitase nici Baia, nici rănille de atunci. În Ungaria, nici nu și le ascundea, inclusiv când relațiile cu Ștefan al Moldovei erau din nou bune¹⁹³. În fața lui Pecchinoli, Matia a mințit cu bună știință. El a făcut însă și ceva mai mult.

Expediția regală din Moldova nu a fost triumful mult dorit și mediatizat de Matia¹⁹⁴. Totuși, fiul lui Iancu de Hunedoara a avut în continuare destulă forță ca autoritatea să-i fie recunoscută de către conspiratorii ungari din umbră¹⁹⁵ și suficientă putere pentru un (nou) armistițiu cu Mehmed al II-lea¹⁹⁶. Acest armistițiu i-a permis de fapt lui Matia să pornească împotriva lui Georg Podiebrad¹⁹⁷. La încheierea acordului din primăvara anului 1468, a contribuit și amenințarea regelui că, în caz contrar, avea „să-l dezlănțuie” pe Vlad al III-lea Țepeș, nedorita, dar utila sa rudă, prin alianță cel puțin¹⁹⁸. În timp ce Matia fusese în campanie în Transilvania și mai ales în Moldova, avuseseră loc numeroase negocieri ungaro-otomane, dar și ciocniri violente de frontieră¹⁹⁹. Ele aduceau aminte de ultimul an al domniei lui Vlad (1462).

¹⁹⁰ Subiect discutat de Gyula Nagy, *Lázói János czimere*, în „Turul”, VIII (1890), p. 208-210.

¹⁹¹ A se vedea astfel și prezentarea celebrei capele Lázó, atașată catedralei din Alba Iulia, de către Ioan († 1523), din lucrarea lui Jolán Balogh, *Az erdélyi renaissance*, Kolozsvár, 1943, p. 60-62, 86-90 (și fig. 98, din anexă; un cap de bour așezat pe una dintre cheile de boltă).

¹⁹² [...] *nonnunquam magnis periculosisque fortune casibus se vitamque suam opposuit, et ut decuit militem egregium, gloriose certavit, plures ictus, plurima vulnera, prope letalia suscepit, atque inter alia, ut cetera obmittamus, in Moldavia in eo bello quod cum illustri Stephano vayvoda Moldavie gerebamus, tribus sagittis preter cetera vulnera ibidem susceptis fuerat sauciatus [...]* (actul regal din 16 noiembrie 1489 se păstrează în MNL-OL, DL 19599; sub acest număr de referință, sursa este disponibilă online la <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>).

¹⁹³ Al. Simon, *Puteri moderne – puteri medievale: istorie, ideologie și istoriografie în jurul liniei Carpaților*, p. 113-124.

¹⁹⁴ Vezi, de pildă, George Ciorănescu, *La bataille de Baia*, în „Ungarn-Jahrbuch”, IX (1978), p. 15-29. Din această cauză, omiterea lui Ștefan din declarația regelui surprinde și mai mult.

¹⁹⁵ T. Neumann, *Two Palatines and a Voivode, or the Szapolyai Family's Journey to the Royal Throne*, în *A Forgotten Hungarian Royal Dynasty: The Szapolyais*, editori Pál Fodor, Szabolcs Varga, Budapest, 2020, p. 21-56, la p. 30-31; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 83-84. Familia Szapolyai (având centrul de putere în Spiš/Zips, la frontiera cu Polonia, de unde și solul trimis de Ștefan la Emeric prin regatul lui Cazimir) pare să fi fost principala forță ungară din spatele rebeliunii (iar mezinul familiei, Nicolae, era episcopul Transilvaniei la acea vreme). Emeric s-a împăcat cu Matia, care l-a iertat, abia la începutul lunii februarie 1468 (vezi Árpád Nogrady, *Mennyit ér a kegyelemlevel?*, în *Honoris causa: Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*, editori T. Neumann, György Rácz, Budapest/Pilicsaba, 2009, p. 235-249). Ulterior, frații Szapolyai și-au continuat ascensiunea în slujba lui Matia, deși nu au fost străini nici de noua conspirație de la 1471, nici de atacul elitei la adresa lui Matia după arderea de către turci a Oradiei. La 1489, doar Ștefan Szapolyai (viitor palatin) mai trăia. După moartea lui Matia, acest Ștefan a condus asaltul împotriva tiraniei defunctului.

¹⁹⁶ A se vedea Ileana Căzan, *Matia Corvin, asigurarea frontierei dunărene și armistițiul turco-ungar din 1468*, în *RI, NS, III* (1992), 7-8, p. 769-782, mai ales p. 774-775.

¹⁹⁷ În această privință, vezi Al. Simon, *Notes and Documents on the Southern Background of Matthias Corvinus' Bohemian War*, în „Studia Mediaevalia Bohemica”, IV (2012), 2, p. 75-94.

¹⁹⁸ *Bonfini*, IV, p. 25; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 235-236 (a se vedea și critica – nejustificată – a lui Salihovic, *Hungarian Frontier*, p. 16-18). Armistițiul din primăvara lui 1468 a fost mediat de fostul voievod al Transilvaniei, Nicolae Újlaki, viitor rege al Bosniei.

¹⁹⁹ I.-A. Pop, Al. Simon, *The Venetian and Walachian Roots of the Ottoman-Hungarian Truce of 1468*, în *The Italian Peninsula and Europe's Eastern Borders. 1204-1669 (= Eastern and Central European Studies, I)*,

În mai 1489, numele lui Vlad și a lui Ștefan lipseau complet din povestirea lui Matia²⁰⁰. Cuvântul Transilvania a fost la rândul său absent din narațiune²⁰¹. De rebeliunea ungară nici nu putea fi vorba²⁰², de armistițiul cu Mehmed, care i-a permis lui Matia să-l atace pe Georg Podiebrad, cu atât mai puțin²⁰³.

În „stenograma” lui Pecchinoli, explicația lui Matia pentru atacul asupra fostului său socru a fost următoarea. Pe când se întorcea din campania de represalii împotriva fiului lui Georg, „i-a ieșit în drum” Lorenzo Roverella, trimisul papei Paul al II-lea. Matia nu avea cum să se întâlnească cu acesta. Roverella era la Roma din decembrie 1467, de la vremea luptei de la Baia²⁰⁴. „Oricum”, Roverella i-a cerut încă tânărului monarh să meargă la război în Boemia. Ca un bun creștin, Matia a pornit astfel contra regelui eretic Georg²⁰⁵.

În încheiere, Matia a plusat: *Dar Sfințenia Sa nu este pe deplin informată de acest fapt. Dacă ar trăi cei care au fost atunci, mai bine l-ar putea informa pe Sfințenia Sa [...]*²⁰⁶. Din fericire pentru Matia, cei mai mulți de pe atunci nu mai erau în viață. Încă de la 1465, regele Ungariei negociase, inclusiv din proprie voință, cu împăratul Frederic al III-lea de Habsburg și cu papa Paul al II-lea o intervenție militară împotriva lui Georg Podiebrad al Boemiei²⁰⁷.

În sine, pasajele de mai sus nu spun multe în plus despre evenimentele de la 1467-1468. În schimb, tot ele sunt relevante pentru felul în care Matia negocia în primăvara lui 1489 și pentru modul în care își selecta și adapta informațiile strănse de-a lungul a peste trei decenii de domnie²⁰⁸. Din acest motiv, cazul de mai sus este un puternic argument pentru a nu crede tot ce a spus Matia în „stenogramele” lui Pecchinoli²⁰⁹. Regele „făcea și spectacol” în fața trimisului papei. Apela chiar la cruci,

---

editori Iulian Mihai Damian, I.-A. Pop, Mihailo Popovic, Al. Simon, New York/Oxford/Basel/Frankfurt-am-Main/Wien, 2012, p. 283-302.

²⁰⁰ Deși, de pildă, unul dintre fiii „huniazi” ai lui Vlad *trăia lângă* însuși Ioan Corvin, de dinainte de 1483 (*Povestire despre Dracula voievod*, în *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediție P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 197-214, la p. 213).

²⁰¹ În această privință, vezi mai jos discuția rapoartelor lui Pecchinoli din 6 aprilie 1490.

²⁰² Pe lângă rapoartele menționate în nota precedentă, reatragem atenția asupra rolului familiei Szapolyai. Iar în decembrie 1486, fusese oficiată, la Viena, căsătoria – regală – dintre Ștefan Szapolyai și Hedwiga Piașt de Ciszyn (Neumann, *Two Palatines*, p. 36).

²⁰³ Și datorită negocierilor ungaro-otomane de la acea vreme, raportate în detaliu de către Pecchinoli, cu precădere în raportul din 27 noiembrie 1489.

²⁰⁴ În 24 decembrie 1467, Roverella era la Roma probabil deja de vreo două săptămâni (Wolfgang Untergreher, *Die päpstlichen nuntii und legati im Reich (1447–1484). Zu Personal und Organisation des kurialen Gesandtenwesens* [teză de doctorat (Ludwig-Maximilians Universität)], München, 2012, p. 426, nota 1883). Cel mai probabil, Roverella s-a întâlnit pentru prima dată cu Matia, în luna martie 1469 la Brno, când – într-adevăr – Roverella a împiedicat încheierea unei păci între Matia și Georg (Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 36).

²⁰⁵ [...] *Cum in Hungariam regrederer, venit ad me bone memorie episcopus Ferrariensis cum litteris et brevibus felicis recordationis domini Pauli, quibus hortatur me ac iubet, ut bellum in Bohemos geram. Ego pro obedientia rem sum viriliter agressus, non tam inficior, quod fuerit mihi magna gloria, sed tantos thesauros, tantam denique pecuniam exhausti, tot meorum cedens ac mortes sum passus, quod verum, domine legate, longeb minor est gloria, quam rerum pretium. Sed sum contentus rursus atque iterum facerem pro reverentia et obedientia sedis apostolice et pro christiane religionis defensione. Sed sua sanctitas non est plene informata de isto facto. Si viverent illi, qui tunc fuerunt, melius possent suam sanctitatem informare [...]* (Kalous, Pecchinoli, Anexă, nr. 34, p. 153; din rațiuni de claritate, am redat și ultimele două propoziții reluate mai jos).

²⁰⁶ *Sed sua sanctitas non est plene informata de isto facto. Si viverent illi, qui tunc fuerunt, melius possent suam sanctitatem informare [...]* (Kalous, Pecchinoli, Anexă, nr. 34, p. 153).

²⁰⁷ EMC, nr. 42, p. 61-62; Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 33; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 85.

²⁰⁸ Aici, se cuvine făcută abstracție de diferitele panegirice apărute după decesul lui Matia.

²⁰⁹ Un subiect foarte important în acest context, dar și unul foarte delicat (nu doar pentru istoricii maghiari), îl reprezintă starea de sănătate a regelui. În limbaj modern, datele de epocă, furnizate în special de

mari și ample, descrise cu propria mână, când în discuție era ruda fiului lui Iancu, Djem, fratele lui Baiazid²¹⁰.

Trebuie astfel să remarcăm coerența discursului otomano-boem al lui Matia din mai 1489. Discursul atrage atenția asupra multiplelor – și adesea chiar contradictorii – planuri țesute la acea vreme de către monarh²¹¹. Cel mai bun exemplu în acest context este dat prin fiul său Ioan, dorit și – măcar – drept rege al Bosniei și rege al Ungariei, de către însuși tatăl său²¹².

În aceste condiții, căderea și moartea – subită – a lui Matia de peste niciun an apar cu atât mai brutale²¹³. Neîntâmplător poate, s-a păstrat un sigur, sec și cam scurt raport al lui Pecchinoli asupra decesului. El a fost trimis papei chiar în ziua morții regelui (6 aprilie 1490)²¹⁴. În acel raport, accentul a căzut pe turci, pe posibilele mișcări ale aliatului și dușmanului defunctului rege.

---

ostilii venețieni (prin trimișii lor la Buda), de Pecchinoli, de Beatrice, dar și de – totuși schimbătorul – Bonfini, nu și însă de trimișii Milanului (legat de Matia prin mariajul lui Ioan cu Bianca Maria Sforza) ar arăta că monarhul suferea la 1489 de insomnii și era frecvent irascibil (Domonkos, *The Medical History*, p. 140-141).

²¹⁰ Pasajul din raportul lui Pecchinoli din 1/21/25 iunie 1489 a fost semnalat și tradus în engleză de Norman Housley, *Matthias Corvinus and Crusading*, în „Transylvanian Review”, XVIII (2009), suppl. 2, p. 239-250, la p. 239-240. În primă ediție: *VMHH*, II, nr. 718, p. 521-530. Ediție critică: Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 35, p. 175-199 (era vorba de cel puțin două rapoarte, unul, netrimis, din 1 iunie și altul din 25 iunie 1489, în care era înglobat și raportul neexpediat). Pentru înțelegerea cadrului, dăm traducerea și întregirile românești (vezi deja Al. Simon, *Al treisprezecelea apostol: valachorum regulus*, Cluj-Napoca, 2017, p. 89): [...] *Domnul meu legat, știu foarte bine ceea ce stă în spatele scrisorii Sfințeniei Sale, dar nu pot să mă exprim într-un fel care aș vrea să-l folosesc cu legatul Sfințeniei Sale. Sfințenia Sa vrea decimele. Bine, nu le va avea. Știu despre ce vorbesc. Sfințenia Sa spune că are legături bune cu sultanul [Ka'itbey, sultanul Egiptului mameluc] și că solii sultanului au venit la Sfințenia Sa. Am mai multe contacte cu sultanul decât are Sfințenia Sa și prin această cruce – pe care a făcut-o cu două degete – dacă îl duceți pe Turc [Djem] pe mare [adică, pe navele venețienilor] – îl voi aduce pe fratele său, împăratul turcilor [sultanul Baiazid al II-lea], pe uscat în Italia. Veți vedea [...]. După ce Matia i-a și arătat scrisorile primite de la Baiazid (fără a-l lăsa să le citească), legatul pontifical a replicat: [...] *Până acum, Maiestatea Voastră a fost un zid și o întăritură a numelui creștin. De ce ar vrea [papa] dintr-odată să audă lucrurile dăunătoare Domniei Voastre și consiliului său [Colegiul Cardinalilor (și nu consiliul regal al lui Matia)], când el nu poate porni un război fără adunarea tuturor principilor creștini?* Lăsând impresia că este totuși dispus să negocieze, regele Matia a punctat apoi: *Cu un surâs urât [adică, cu un rânjel] Maiestatea Sa a adăugat: „Domnul meu legat, nici regelui Poloniei [Cazimir al IV-lea] nu-i pasă de sau se deranjează cu religia ajutoarelor sale [trupe auxiliare]. Trimite tătari și eretici [adică, husiți] în regatul meu ca să-l prade și depopuleze. De ce nu aș căuta atunci ajutorul turcilor?**

²¹¹ Fără a îndrăzni să o spună direct, istoriografia maghiară a încercat să pună planurile lui Matia, mai ales cele privind împărțirea Ungariei, pe starea sănătății sale precare (*i.e.* dementă). Problemele reale erau mult mai vechi. Vezi și I.-A. Pop, *Matia Corvin*, re de Ungaria, re de Dacia *etc.*, în *RI*, NS, XXI (2020), 3-4 [2021], p. 235-248.

²¹² <von> Zahn, *Über ein admonter Formelbuch*, nr. 6, p. 73-74 [octombrie 1488]; Šišić, *Rukovet* (I), nr. 43, p. 271-272 [octombrie 1489]; Enikő Spekner, *To be judged worthy of your illustrious father and to rule over the Hungarians: Matthias' Struggle for John Corvinus' Succession*, în *Matthias Corvinus*, p. 513-523, la p. 514; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 148.

²¹³ Cu ocazia monografiei dedicate lui Matia (*Hunyadi Mátyás Király 1440-1490*, Budapest, 1890/ *Matthias Corvinus, König von Ungarn 1458-1490*, Freiburg-in-Breisgau, 1891), Vilmos Fraknói s-a adresat somităților vremii din domeniul medicinei pentru stabilirea cauzelor morții lui Matia la Viena (6 aprilie 1490). Ele trebuiau determinate pe baza textului lui Bonfini despre decesul regelui, text dedicat lui Vladislav al II-lea Jagiello, care câștigase lupta pentru Ungaria cu Ioan (Péter Kulcsár, *Antonio Bonfini és műve*, în *A Magyar Történelem Tizedei*, ediție P. Kulcsár, Budapest, 1995, p. 915-922). Concluzia profesională de la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost: la 1490, Matia suferise un atac de pe urma gutei (cf. și Domonkos, *The Medical History*, p. 144). În 1982, medicul austriac Herwig Egert a pus „autopsia” sub semnul întrebării. A admis otrăvirea regelui (Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 150). Era ce se spunea încă din epocă (Setton, *The Papacy and Levant*, II, p. 412, nota 106). Tirmisul milanez la Viena, Maffeo da Treviglio, raportase însă, în ziua morții, [...] *uno accidente apoplectico* [...] (*MDE*, IV [1489-1490; 1458-1490], Budapest, 1878, nr. 115, p. 161).

²¹⁴ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 257-259.

III. 30 noiembrie 1489: Chilia, Cetatea Albă și Djem

Pentru Matia, Baiazid era un bețivan²¹⁵. Ulterior, Matia a fost acuzat că, la sfârșitul vieții, era desfigurat de băutură și de femei²¹⁶. Pecchinoli a inclus insulta la adresa piosului sultan, foarte diferit de părintele său, Mehmed²¹⁷, în raportul din 15 mai 1489. Peste șase luni, pe 27 noiembrie 1489, legatul a raportat, fără alte comentarii, evoluția – pozitivă (dar nu pentru Roma, care își dorea cruciada) – a relației dintre fiul lui Iancu și fiul lui Mehmed²¹⁸. În urmă cu o zi, pe 26 noiembrie, ducele Ercole d'Este, soțul Eleonorei, sora reginei Beatrice de Aragon, fusese informată din Buda că Matia nu mai putea umbla (problema ar fi datat din martie)²¹⁹. În septembrie, Beatrice îi ceruse legatului papal ca Barbara Edelpöck²²⁰, mama ducelui Ioan Corvin, *o vrăjitoare*, să fie excomunicată²²¹. În rapoartele sale, în cele păstrate, Angelo Pecchinoli a trecut sub tăcere scandalul, stins violent și cu greu de Matia²²².

Pe 18 octombrie 1489, legatul îi scrisese papei Inocențiu al VIII-lea doar că regele era în depresie²²³. Din acest motiv, nu-l primise pe trimisul regelui romanilor Maximilian I de Habsburg. Pe 27 noiembrie, Pecchinoli nu a mai insistat pe sănătatea ori pe starea de spirit a regelui²²⁴. Matia își mai folosise „problemele personale” (reale

²¹⁵ Textual, Matia a folosit cuvinte mai urâte vizavi de Baiazid: [...] *acest împărat de acum al turcilor este un mare bețiv și în fiecare zi zace beat, ca un câine, vreme de trei sau patru ore [...]* (în latină: [...] *iste imperator modernus Turchorum est unus magnus ebrius et omni die iacet ebrius per tres aut quatuor horas sicut unus canis [...]*); vezi Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 34, p. 155).

²¹⁶ Vezi Ludovico Cerva Tubero/Ludovik Crijević Tuberon, *Commentariorum de rebus suo tempore nimirum ab a. 1490 usque ad a. 1522 in Pannonia et finitimis regionibus gestis libri XI*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, editor Johannes Georg Schwandtner, II, Wien, 1746, p. 107-381, la p. 113, 117. Matia ar fi folosit chiar italiana între pocale (*inter pocula*) pentru a striga că nimic nu i se potrivește mai bine unui monarh decât faima și gloria. Dar, deși îi mai reproșa „idiotenia getică”, judecata lui Tubero îi era în bună măsură favorabilă regelui.

²¹⁷ Franz Babinger, *Reliquiensbacher am Osmanenhof im XV. Jahrhundert (= Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, NS, VIII, 2)*, München, 1956, p. 6-7, 11-12, 23.

²¹⁸ Amintim cuvintele – oficiale regale – ale lui Ioan Thuróczy tipărite la 1488. Mehmed ar fi afirmat că el și Matia sunt singurii demni de a se numi monarhi. Iar, la moartea lui Iancu (1456), sultanul ar fi păstrat o oră de tăcere în memoria adversarului său (*Chronica Hungarorum*, I, *Textus*, ediție Erzsébet Galántai, Gyula Kristó, Budapeșt, 1985, p. 285, 288).

²¹⁹ MDE, IV, Addenda, nr. 67, p. 394; Domonkos, *The Medical History*, p. 141, nota 45.

²²⁰ Vezi Vinzenz O. Ludwig, Franz Maschek, *König Matthias Corvinus und Barbara Edelpöck*, în „*Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*”, NS, XXXII, 1955-1956, p. 74-93.

²²¹ *Acta Beatrici*, nr. 94, p. 138-140 (incidentul a fost raportat Eleonorei și lui Ercole d'Este, de către Antonio Costabili, nepotul lui Bertrando/Beltrame, cel care a anunțat apoi că Matia nu mai putea umbla). Episodul a fost folosit, la 1494, de Vladislav al II-lea Jagiello drept argument pentru divorțul de Beatrice (Ágnes Ritoókné Szalay, *Borbála*, în „*Nympha super ripam Danubii*”. *Tanulmányok a XV-XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, editor László Jankovits, Budapeșt, 2002, p. 121-133, la p. 122, nota 4). La moartea lui Matia, Beatrice a dorit să rămână cu orice preț regină. Era dispusă să se căsătorească fie cu Maximilian I de Habsburg, fie cu Vladislav al II-lea Jagiello. S-a căsătorit cu cel din urmă. Bine sfătuit de susținătorii ungari, acesta i-a luat repede averea și a cerut divorțul.

²²² Vezi și P. Farbaky, *The Sterile Queen and the Illegitimate Son: Beatrice of Aragon and John Corvinus's Rivalry at Matthias Corvinus's Court*, în *Artem ad vitam. Kniha k poctě Ivo Hlobila*, editori Helena Dáňová, Klára Mezihoráková, Dalibor Prix, Praha, 2012, p. 419-428, la p. 421-422. Pecchinoli a ascuns incidentul probabil la rugămintea Beatricei. Cu ea, legatul era în contact constant și o prezenta drept foarte devotată soțului ei. Nu avea vreun motiv să-l menajeze pe Matia în rapoartele sale. Rapoartele trebuiau să-i arate papei și slăbiciunile monarhului pe care le putea folosi în dificilele negocieri cu acesta. Iar Beatrice o acuzase pe Barbara că-i făcuse vrăji. „Ca urmare”, regina nu putea avea copii.

²²³ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 38, p. 216-217. Cuvintele legatului au fost: *hec egritudo*.

²²⁴ Mutăm și în acest caz discuția în note, datorită lacunelor documentare și a informațiilor contradictorii de epocă. Nu pare imposibil ca Beatrice să fi coordonat știrile despre – tot mai – proasta sănătate a soțului ei, pentru a-și întări poziția. Ea „rămasese în picioare”.

însă adesea) în politică²²⁵. În aprilie 1479, când era încă tânăr, invocase astrele nefavorabile pentru a evita întâlnirea cu solii Brandenburgului²²⁶. Apoi, Matia s-a scuzat fiindcă turcii invadaseră Transilvania²²⁷. Pe de altă parte, Matia chiar s-a uitat frecvent la stele²²⁸, iar în octombrie 1479 căpitanii regelui i-au și învins pe otomani la Câmpul Pâinii. Victoria i-a permis lui Matia să-l oficializeze pe Ioan drept fiul său²²⁹.

Sunt câteva elemente „de culoare”, dar relevante pentru atmosfera de la curtea regală din Buda în care Matia Corvin a discutat cu Angelo Pecchinoli despre Chilia și Cetatea Albă în luna noiembrie 1489²³⁰. În raportul din 27 noiembrie 1489, legatul a consemnat poziția regelui privitoare la porturile lui Ștefan al Moldovei, al cărui nume nu a fost însă rostit în raport, nici de către rege, nici de către legat²³¹. Trecuseră 11 zile de când Matia își răsplătise supușii pentru faptele lor de vitejie de la confruntarea de la Baia din 1467 cu – din nou la 1489 – fidelul regelui, *ilustrul Ștefan, voievodul Moldovei*²³².

Declarația lui Matia, redată oficial cuvânt cu cuvânt, de către Pecchinoli fusese provocată de legat. Aflase că solul trimis de rege la sultan se întorsese la Buda. Din acest motiv, este interesant că și acest raport către Inocențiu al VIII-lea nu s-a păstrat, fie și numai în copie, la Roma, ci doar la Veneția²³³.

Subinde quod intellexeram oratorem sue maietatis, quem ad Turchum miserat, rediisse, petii a maiestate sua, si liceat, libenter audirem, quid orator iste referat de Turcho. «Iste orator», inquit, «domine legate, refert imprimis, quod Turchus eum libenter vidit et

²²⁵ Explicația trebuie căutată în anii de formare (1455-1458). Iancu i-a cerut papei Calixt al III-lea să-l divorțeze pe Matia de prima sa soție Elisabeta de Cilly (1455). Ea trebuia să se căsătorească cu fratele mai mare a lui Matia, Ladislau. Papa a refuzat. După moartea lui Iancu (1456), Ladislau a fost decapitat de regele Ladislau al V-lea Postumul (1457). Acesta l-a luat prizonier pe Matia și l-a dus la Praga. Acolo, regele a murit în condiții misterioase. Regentul lui Ladislau al V-lea (el decedase la 17 ani), viitorul rege *eretic* Georg Podiebrad, a fost dispus să-l elibereze pe Matia numai în schimbul unei mari sume de bani și doar dacă băiatul de nici 15 ani se căsătorește cu fiica lui Podiebrad (1458). Ajuns la Buda, unde fusese ales rege în absență, Matia a trebuit să lucreze cu majoritatea nobililor care, în urmă cu niciun an, „semnaseră” condamnarea la moarte a fratelui său, care putea la fel de bine să fie și a sa. Sunt câteva momente din copilăria, mai degrabă decât tinerețea, lui Matia care au fost de prea puține ori studiate (o sinteză echilibrată la Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 33).

²²⁶ Vezi și Áron Orbán, *Astrology at the Court of Matthias Corvinus*, în „Terminus”, XXXIV (2015), I, p. 113-146, la p. 133-134, 137. Curtea sa era un centru pentru astrologii vremii.

²²⁷ *Urkundliche Nachträge zur Österreichisch-Deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III.* (= *Fontes Rerum Austriacarum*, II, 46), editor Adolf Bachmann, Wien, 1892, nr. 439, p. 452-453. Oricum, Albert Achilles de Hohenzollern nu fusese vreodată aliatul lui Matia.

²²⁸ M. Popović, *Reminiszenzen an König Matthias Corvinus in den Reiseberichten des Salomon Schweigger und Reinhold Lubenau*, în *Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel* (= *Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, CDX), editori Christian Gastgeber, Ekaterini Mitsiou, I.-A. Pop, M. Popović, J. Preiser Kapeller, Al. Simon, Wien, 2011, p. 231-236.

²²⁹ Printr-un act redactat în pripă, la 21 octombrie 1479, imediat după sosirea la curte a veștii victoriei din 13 octombrie (Pop, Simon, *Documents on the Prequels*, p. 229-238).

²³⁰ Vilmos Fraknói cunoștea știrile despre „cancanurile” de la curtea regelui Matia Corvin. A realizat și importanța rapoartelor lui Angelo Pecchinoli. În 1898, a ales să publice numai pasaje din ele [din BNM, Cod. Ital. X-175 (= 3622)], și doar în limba maghiară (în Vilmos Fraknói, *Pecchinoli Angelo. Pápai legátus mátyás udvarándál*, passim). Trecuse aproape un deceniu de la sinteza lui Fraknói, în maghiară și germană, dedicată domniei și personalității lui Matia Corvin.

²³¹ Această omisiune (neîntâmplătoare) trebuie subliniată de la începutul oricărei analize.

²³² MNL-OL, DL 19599 (16 noiembrie 1489; și în Nagy, *Lázói János czimere*, p. 208-209).

²³³ La acea vreme, solii venețieni își făcuseră reparația la curtea lui Matia (*MDE*, IV, nr. 17, p. 23-24; nr. 25, p. 32-36; nr. 35, p. 50-52; cf. Domonkos, *The Medical History*, p. 141, nota 44). Inițiativa pare să-i fi aparținut Veneției, pe 19 martie 1489. Copia raportului lui Pecchinoli din 30 ianuarie îi parvenise cardinalului venet Barbo după cel mult o lună.

coeperunt tractare de illis damnis, quae regno meo stantibus treugis Turchus intulit. Et Turchus libenter voluisset mihi dare unum de illis castellis, quod vocatur [...]»²³⁴ et quod ulterius ego pro recuperatione damnorum non insisterem, sed iste orator meus dixit: ‘ego non habeo mandatum recipere unum de istis castellis, sed si vultis dare ambo castella, ego volo recipere et faciam, quod dominus meus rex acquiescet’. Et vere ego non dederam sibi in mandatis, sed si fecisset, ego fuisset bene contentus. Sed aliquid ego bene spero fieri de istis castellis. Duxit preterea secum duos Turchos de principioribus suis capitaneis, qui portarunt mihi litteras pro treugis, sed ego adhuc non recepi. Et cum a maiestate sua quererem: «ad quantum tempus?» «Domine legate», inquit, «ego volo vobis dicere veritatem, est ad quinquennium» [...]»²³⁵.

De la bun început, sultanul Baiazid al II-lea se arătase dispus să trateze despre pagubele suferite de *regatul meu* (adică, al Ungariei, al lui Matia) din cauza turcilor, inclusiv prin armistițiul – cel vechi și cel nou (de presupus) – dintre monarhi²³⁶. Mai mult, după Matia, *Turcul, din voia sa, ar fi vrut să-mi dea unul dintre acele castele, care se numește [...]*. Urma însă un spațiu gol.

Asemenea lacune nu se regăsesc în celelalte rapoarte (păstrate) ale lui Pecchinoli²³⁷. Omisiunea pare deliberată și nu rezultatul neînțelegerii numelui portului, fie de către Pecchinoli, fie de către copiii venețieni, doi la număr, care nu ar fi priceput ce scrisese legatul (sau sursa/sursele care le transmiseseră/transmiseseră raportul de la Buda). Rațiunea din spatele lipsei numelui portului, oferit de Baiazid lui Matia ca acesta să nu mai pretindă și alte despăgubiri, ar putea fi dedusă din continuarea textului lui Pecchinoli.

Așa cum sublinia Matia, trimisul său la Istanbul l-a întrerupt (de fapt) pe sultan: *[...] eu nu am mandat să primesc unul dintre aceste castele, dar dacă doriți să-mi dați ambele, eu sunt dispus să primesc și voi face ceea ce domnul meu și regele meu acceptă [...]*. Matia continua: *Și, într-adevăr nu-i dădusem mandat, dar, dacă ar fi făcut-o, aș fi fost bine mulțumit [...]*. Regele adăuga: *Dar, eu sper bine²³⁸ că se va face ceva cu aceste castele [...]*. Solul se întorsese cu doi dintre *principalii căpitani* ai sultanului. I-au adus lui Matia actele pentru acord. *Până acum nu am vrut să primesc [...]*, puncta el (în comparație „nerostită”, în martie 1489, Cracovia obținuse cu greu un armistițiu cu Poarta, dar *castelele* îi rămăseseră lui Baiazid²³⁹). Pecchinoli a întrebat care era durata acordului. Matia i-a răspuns direct: *Eu vreau să vă spun adevărul, este pe cinci ani [...]*.

²³⁴ Lacună în textul ambelor copii (venețiene) păstrate ale raportului (vezi astfel mai jos).

²³⁵ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 227-228. Raportul s-a păstrat în două copii de la Veneția: BNM, Cod. Lat. X-175 (= 3622), f. 124^r-125^v, dar și în Cod. Lat. XIV-99, f. 20^r-22^r.

²³⁶ În anii din urmă, în mod poate surprinzător, istoriografia maghiară s-a străduit – în mod direct sau mediat – să minimizeze importanța armistițiilor (vezi până și Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 281-284) sau să nege de-a dreptul existența acestora (mai ales Salihović, *Hungarian Frontier*, p. 217-218). Anterior, istoricii maghiari subliniaseră însă rolul înțelegerilor dintre Buda și Poartă înainte de bătălia/ de „catastrofa” de la Mohács (vezi András Kubinyi, „Die Schlacht bei Mohács und ihre Vorgeschichte”, in *Idem, Stände und Ständestaat im spätmittelalterlichen Ungarn*, Herne, 2011, p. 365-434, la p. 375, nota 29).

²³⁷ În comparație amintim două exemple (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 7-8, p. 14-15). 1. Pe 26 august 1488, papa Inocențiu al VIII-lea l-a împuternicit pe Pecchinoli să-l ierte pe episcopul de Eger, Orbán Nagylucei. Prelatul, tezaurarul regelui Matia, oficiase servicii divine după ce fusese implicat în vărsare de sânge. Îl prinsese și executase pe un tâlhar faimos. Numele tâlharului a fost omis de către copistul papal. 2. Tot în aceeași zi, numele episcopului de Győr, Toma Bakócz, nu a mai fost completat în împuternicirea dată de papă legatului din aceleași rațiuni ca în cazul lui Nagylucei. Aceasta era adesea practica în cancelaria romană în cazul numelor cunoscute de oameni ai Bisericii în primul rând.

²³⁸ *Ego bene spero* poate fi tradus și prin *eu îmi doresc* în acest context. Tot datorită acestuia, precum și din cauza ultimelor cuvinte rostite de Matia, am ales formularea de mai sus.

²³⁹ Vezi în comparație *Codex*, I, nr. 249, p. 253; Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 228.

În fața legatului, Matia era acum dispus să accepte. Djem tot nu ajunsese la Buda, așa cum ceruse Matia²⁴⁰. Venețienii unelteau împotriva sa²⁴¹. Pe Ka'itbey, sultanul Egiptului Mameluc, aflat în război cu Baiazid, nu se putea pune bază în realitate²⁴². Polonezii cereau excomunicarea lui Matia (regele începuse de fapt discuția sa cu Pecchinoli cu această problemă)²⁴³. Nu dorea să-l supere pe papă, dar acesta se arăta *avar* în relația cu Matia, deși, susținea regele, el nu făcuse ceva contra lui Inocențiu al VIII-lea. Sau, mai simplu, așa cum exclamase Matia deja: *Sunt eu turc? Sunt eretic? Sunt schismatic?*²⁴⁴ În mod firesc, întreaga discuție s-a prelungit până în ultimele zile ale vieții lui Matia. Inocențiu al VIII-lea a căutat în mod constant să afle (și) prin Pecchinoli dacă totuși regele nu a sigilat o înțelegere cu sultanul otoman²⁴⁵.

După ce, în urmă cu niciun an (septembrie 1488), armistițiul pe doi ani dintre Poartă și Buda fusese prelungit²⁴⁶, este evident că, în a doua jumătate a lui 1489, Matia și Baiazid au negociat un cu totul alt gen de înțelegere²⁴⁷. Matia a târăganat încheierea unei păci veritabile. Baiazid s-ar fi mulțumit și cu prelungirea înainte de termen a armistițiului otomano-ungar. Numeroși soli ai sultanului au fost astfel trimiși la Matia în primele luni ale lui 1490²⁴⁸.

Baiazid nu era deloc sultanul slab drept care trecea în epocă²⁴⁹. I-a oferit un „măr otrăvit” lui Matia: unul dintre cele două mari porturi cucerite de la Ștefan la 1484. Din rațiuni geografice și istorice²⁵⁰, acel port putea fi doar Chilia. *Castelul* și fusese în

²⁴⁰ În principal: Thuasne, *Djem-Sultan*, p. 116, 254, 265-266; Anexă, nr. 8, p. 407; nr. 13, p. 427-428; Vatin, *Sultan Djem*, p. 25, 159-160; Anexă, *Vâki 'at-I sulțân Cem*, p. 204-206.

²⁴¹ Carla Coco, *Da Mattia Corvino agli ottomani rapporti diplomatici tra Venezia e l'Ungheria 1458-1541*, Venezia, 1990, p. 38; P.E. Kovács, *Matthia Corvino*, Cosenza, 2000, p. 136; Magda Jászay, *Venezia e Ungheria la storia travagliata di una vicinanza*, [Udine,] 2004, p. 178-180.

²⁴² *Vezi Ambasciata straordinaria al sultano d'Egitto (1489-1490)*, editor Franco Rossi, Venezia, 1988, nr. 18, p. 84. Pe 23 noiembrie 1489, Veneția era informată din Alexandria că solul lui Matia la Ka'itbey primise în urmă cu un an cele mai mari onoruri din partea sultanului mameluc, mai mari decât cele acordate de curând trimisului Republicii Sfântului Marcu.

²⁴³ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 224. De aici poate și „prezentarea” ofertei otomane.

²⁴⁴ *Sum ego Turchus? Sum hereticus? Sum scismaticus?* [...] (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 225). Acuzația lui Matia la adresa polonezilor nu este confirmată din altă sursă. Ea nu trebuie însă exclusă din capul locului. În ciuda încercărilor de negocieri, tensiunile dintre Buda și Cracovia erau foarte mari la acea vreme (vezi Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 183-190; *Baczkowski, Walka o Wegry, p. 27-30*). Pentru Cazimir, o problemă majoră, dacă nu cea mai mare, era asocierea lui Matia (dar și a lui Maximilian de Habsburg) cu Ivan al III-lea al Moscovei. A se vedea și Gustave Alef, *The Adoption of the Muscovite Two-Headed Eagle: A Discordant View*, în „Speculum”, XLI (1966), 1, p. 1-23, aici la p. 7-8.

²⁴⁵ De exemplu, strict pe baza rapoartelor legatului, vezi Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 41, p. 233-235 (26 decembrie 1489); nr. 42, p. 243 (6 ianuarie); nr. 46, p. 257 (6 aprilie 1490).

²⁴⁶ Archivio di Stato di Mantova, Mantova, Archivio Segreto Estense, Cancellaria, Carteggi ambasciatori, *Ungheria*, reg. II-3. f. 27^r (23 septembrie 1488); *Bonfini*, IV, p. 157-158; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 112; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 281.

²⁴⁷ Să reținem astfel folosirea și de către rege și de către legat mai apoi a cuvântului *tregua*. El însemna însă *armistițiul*, nu *pace* (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 227; nr. 46, p. 257).

²⁴⁸ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 257. În februarie 1490, [...] *honestissima Turcorum legatio affiuit, qui non modo indutias, sed pacem instantissime postulabat* [...] (*Bonfini*, IV, p. 158).

²⁴⁹ Victoria disperată – deoarece se născuse dintr-o revoltă a ienicerilor – de la 1484 o demonstrează cu prisosință. De exemplu, *Aus der Chronik des Oruç*, în *Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus (= Osmanische Geschichtsschreiber, IX)*, ediție Richard F. Kreutel, Graz/Wien/Köln, 1978, p. 33-153, la p. 36-37; nu a fost o situație unică.

²⁵⁰ Distanța dintre teritoriile propriu-zise ale lui Matia și portul în cauză trebuia să fie cât mai mică, iar Ungaria trebuia să aibă vechi drepturi asupra acestuia. Vezi Florin Constantiniu, Ș. Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) și situația internațională a Moldovei la începutul veacului al XVI-lea*, în *SRDI, XVII* (1964), 10, p. 1129-1140.

posesia lui Iancu de Hunedoara și a lui Matia²⁵¹. Ar fi fost și o „restituție istorică” pentru Matia. În iarna anului 1464-1465, în plin război între Mehmed și, de cealaltă parte, Veneția și Matia²⁵², populația locală alungase garnizoana ungară de la Gurile Dunării²⁵³. Apoi, Chilia a căzut în fața lui Ștefan în februarie 1465²⁵⁴. Mehmed i-a cerut pace lui Matia inclusiv prin intermediul lui Radu al III-lea *cel Frumos* al Țării Românești²⁵⁵.

Chilia era subiect delicat, inclusiv la sfârșitul lui 1489 pentru Republica Sfântului Marcu. Ea ținea pacea cu Baiazid²⁵⁶, căuta să se înțeleagă cu Matia, deși îi era ostilă²⁵⁷ și avea în Ștefan un fost și viitor, poate un prezent aliat²⁵⁸. Sunt posibile explicații pentru lacuna din copiile venețiene ale raportului lui Pecchinoli din 27 noiembrie 1489. Alte afirmații sunt – totuși – greu de făcut.

(Retro)cedarea otomană Chiliei către regele Matia deschidea problema culoarului Oituz – Gurile Dunării. El lega spațiul pontic de regatul ungar propriu-zis²⁵⁹. Coincidea și cu disputata frontieră dintre Țara Românească și Moldova și acoperia părțile sudice ale Țării de Jos a Moldovei²⁶⁰. Ea trecuse de partea lui Matia cu ocazia campaniei acestuia de la 1467²⁶¹. Situația a fost rezolvată prin acordul – „de la Cluj” – dintre Matia și Ștefan de la 1471²⁶².

În vara anului 1475, încercând să profite de pe urma șocului provocat – în replică la înfrângerea de la Vaslui – de Mehmed prin cucerirea Caffei din Crimeea²⁶³, Matia

²⁵¹ A se vedea aici studiul lui F. Pall, *Stăpânirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chiliei și problema ajutorării Bizanțului*, în *SRdI*, XVIII (1965), 3, p. 619-638.

²⁵² Housley, *Ottoman Threat*, p. 119-120; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 408-410.

²⁵³ După însuși Jan Długosz († 1480), profund ostil familiei huniade de la cruciada de la Varna. Vezi *Annales seu cronici incliti Regni Poloniae* (= *Jan Długosii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, XI-XIV), ediție Alexander Przezdziecki, IV, Kraków, 1887 (*Długosz*), p. 408.

²⁵⁴ Pentru evenimente, a se vedea Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 51-55.

²⁵⁵ *MKL*, I, 1458-1479, Budapeșt, 1893, nr. 59, p. 78. Matia i-a comunicat papei Paul al II-lea oferta primită de la Mehmed, prima dată prin Radu, *Vaivoda maioris Valachie*, pe 18 februarie 1465. Ștefan cucerise Chilia în 23 ianuarie 1465. Nu este exclus nici ca oferta să-i fi fost făcută regelui de către sultan (care, după Matia, continua să insiste) imediat după ce Chilia trecuse sub controlul lui Radu în urma expulzării garnizoanei ungare din *castel*.

²⁵⁶ Fabio Cusin, *Il confine orientale d'Italia nella politica europea del 14. e 15. secolo*, II, Milano, 1937, p. 266-267; N. Pienaru, *Confruntare și diplomație la Dunărea de Jos. Tratatetele de pace otomano-ungare încheiate între Bayezid II și Matia Corvinul*, în *RI*, NS, XIV (2003), 3-4, p. 175-194, la p. 190; Setton, *The Papacy and the Levant*, II, p. 407, 411.

²⁵⁷ Vezi M. Jászay, *Contrastes et diplomatie dans les rapports de Matthias Ier Corvin et la République de Venise*, în „Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae”, XXXV (1989), 1-4, p. 3-39, la p. 35-36; Zsuzsanna Teke, *Rapporti diplomatici tra Mattia Corvino e gli stati italiani*, în *Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, editori Sante Graciotti, Cesare Vasoli, Firenze, 1994, p. 19-36, la p. 33; Kovács, *Corvin János házassága*, p. 969.

²⁵⁸ În acest context, pe lângă raportul lui Pecchinoli din 30 ianuarie 1489 (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97-98), a se vedea, mai jos, rapoartele milaneze din toamna anului 1492.

²⁵⁹ Vezi, în primul rând, Ș. Papacostea, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459-1472)*, în *SMIM*, XV (2007), p. 13-28, la p. 21-22.

²⁶⁰ În această problemă, vezi M. Coman, *Boierii de margine și puterea domnească în Țara Românească medievală, în Aut viam inveniam, aut faciam. In honorem Ștefan Andreescu*, editori O. Cristea, Petronel Zahariuc, Gheorghe Lazăr, Iași, 2012, p. 35-58, la p. 40-42; Laurențiu Rădvan, *Contribuții la istoria unui vechi oraș al Moldovei: Bârladul*, în *The Steppe Lands and the World beyond them: Studies in Honor of Victor Spinei on his 70th Birthday*, editori Florin Curta, Bogdan-Petru Maleon, Iași, 2013, p. 543-561, aici la p. 557-559.

²⁶¹ A se vedea Ș. Papacostea, *Un episode de la rivalité polono-hongroise au XVe siècle: l'expédition de Matia Corvin en Moldavie (1467) à la lumière d'une nouvelle source*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, VIII (1969), 6, Anexă, p. 967-979, mai ales Anexa, nr. II, p. 979.

²⁶² I.-A. Pop, Al. Simon, *Ungaria et Valachia: promisiunile valahe ale Republicii Sfântului Marcu din anii 1470*, în *RI*, NS, XXV (2015), 1-2 [2016], p. 3-66, la p. 23-24.

²⁶³ Principala analiză a cuceririi otomane a Caffei îi aparține lui Geo Pistarino, *La caduta di Caffa: diaspora in Oriente*, în idem, *Genovesi d'Oriente*, Genova, 1990, p. 477-518. Din perspectiva Moldovei lui

solicitate de la Ștefan²⁶⁴ revenirea la hotarul *valah* stabilit de Mircea I *cel Bătrân* și Alexandru I *cel Bun*. Teritoriile dintre pasul Oituz și Gurile Dunării, inclusiv Chilia²⁶⁵, urmau să treacă sub puterea lui Vlad al III-lea *Țepeș*²⁶⁶. Pe Vlad *Țepeș*, Matia îl redorea domn în Țara Românească²⁶⁷.

La 1489, domn al Țării Românești era Vlad al IV-lea *Călugărul*. Acesta era fratele vitreg al lui Vlad al III-lea²⁶⁸ și moștenitorul sultanei Mara Branković la Athos²⁶⁹. El era și fostul vasal *valah* al lui Ștefan. Pe domnul Moldovei îl trădase cu prilejul campaniei lui Baiazid care dusese și la căderea Chilie²⁷⁰.

Pretenția lui Matia, înscrisă în tratatul de la Iași/Buda din iulie-august 1475, însă numai în varianta ungară a acestuia²⁷¹, contribuise la conflictul cruciat dintre el și Ștefan, care a împiedicat în cele din urmă înfrângerea lui Mehmed al II-lea în vara lui 1476²⁷². La sfârșitul anului 1489, materializarea acestei pretenții huniade prin acceptarea de către Matia a ofertei lui Baiazid ar fi însemnat ruperea definitivă relațiilor dintre regele Ungariei și domnul Moldovei²⁷³. Ruptura ar fi putut fi evitată – doar – dacă Matia îi încredința Chilia lui Ștefan²⁷⁴, dar numele său nu a apărut între cuvintele, multe,

Ștefan, a se vedea M.-M. Székely, Șt. S. Gorovei, *Maria Asanina Paleologhina, o prințesă bizantină pe tronul Moldovei*, Putna/Suceava, 2006, p. 49-57, 129-132.

²⁶⁴ Solicitarea apare în varianta ungară a tratatului de la Iași (12 iulie)/Buda (15 august 1475) dintre Matia și Ștefan, publicată și de Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, nr. 146, p. 331-333 (versiunea moldavă), 334-335 (versiunea ungară a acordului). Vezi și Gheorghe Pungă, Alexandru-Florin Platon, *Vasalitatea medievală: ipostaze europene și românești*, în *CI, NS, XVII* (1998), 2, p. 11-46, la p. 38.

²⁶⁵ Sau „una dintre Chilii”/una dintre Chilia (Chilii) și Licostomo(-uri?). Pentru vechea controversă, vezi de exemplu Virgil Ciocîlțan, *Chilia în primul sfert al secolului al XV-lea*, în *RdI, XXXIV* (1981), 11, p. 2091-2096; Petre Diaconu, *Un faux probleme de géographie historique: Kilia et Likostomo*, în „*Il Mar Nero*”, II (1995-1996), p. 235-266.

²⁶⁶ *Super metis etiam provinciae Moldaviae cum provincia Transalpina secundum antiquos terminos et consuetudines per praedecessores vayvodas possessos et tentos utrumque vayvodam, tam scilicet Stephanum Moldaviensem quam Vlad Transalpinum, secundum privilegia Alexandri et Mircae utriusque partis vayvodarum concordamus [...]* (Bogdan, *Documentele*, II, nr. 146, p. 335).

²⁶⁷ Și din acest motiv, Ștefan nu l-a mai vrut apoi domn pe Vlad în Țara Românească (vezi *Hurmuzki*, XV-1, nr. 163, p. 93). Problema – ungară – a hotarului *valah* pare să fi contribuit și la partajul puterii gândit la acea vreme pentru Țara Românească între Vlad și Basarab al IV-lea *Țepeluș* (Al. Simon, *De Dragule crudelitate: ultima domnie a lui Vlad al III-lea Țepeș pe pământurile Valahiei Mari*, în *RI, NS, XXIX* (2018), 5-6 [2020], p. 517-540).

²⁶⁸ Radu G. Păun, *Mount Athos and the Byzantine Slavic Tradition in Wallachia and Moldavia after the Fall of Constantinople, 1204 and 1453*, editor Vlada Stanković, Lanham, MD, 2016, p. 117-164, la p. 152, nota 82; Coman, *The Reign of a Defrocked Monk*, p. 193.

²⁶⁹ Vezi Boško I. Bojović, Petre Ș. Năsturel, *Les fondations dynastiques du Mont-Athos: des dynasties serbes et de la sultane Mara aux princes roumains*, în *RESEE, LXI* (2003), 1-4, p. 149-176, la p. 160-161; R. G. Păun, *La Valachie et le monastère de Chilandar au Mont Athos. Nouveaux témoignages (XV-XVI siècles)*, în „*Medieval and Early Modern Studies for Central and Eastern Europe*”, II (2010), 1-4, p. 137-184.

²⁷⁰ *Letopisețul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române*, p. 6-23, la p. 20. În „*cronica oficială*” a lui Ștefan, Vlad al IV-lea era numit, sub 1484, acel *blestemat călugăr Vlad voievod*.

²⁷¹ Bogdan, *Documentele*, II, nr. 146, p. 334-335. Aspectul fundamental a fost subliniat deja de către Șerban Papacostea în *Aux débuts de l'état moldave. Considerations en marge d'une nouvelle source*, în „*Revue Roumaine d'Histoire*”, XII (1973), 1, p. 139-158, aici la p. 150.

²⁷² Vezi pe lângă cunoscutele pasaje din Jan Długosz (IV, p. 622-626), sursele de arhivă din Simon, *Cruciada din Moldova*, p. 375-384; idem, *A doua venire*, p. 23-32.

²⁷³ Lucrul ar trebui considerat de domeniul evidenței și nu ar trebui să necesite lămuriri.

²⁷⁴ Sau lui Alexandru (Alexăndrel), cel mai mare dintre fiii – din Moldova – ai lui Ștefan și, din vara lui 1489, ginerele paharnicului regelui, Bartolomeu Drágffy. De dinainte de 1482 (*Hurmuzaki*, XV-1, nr. 211, p. 117-118), Alexandru acționa drept un veritabil asociat la domnie al părintelui său, centrul său de putere fiind așezat la Bacău, în vechile părți „pro-ungare” ale statului lui Ștefan. Vezi astfel Șt. S. Gorovei, *La*

rostită de rege și consemnate de legatul papal în noiembrie 1489. În plus, Matia nu a fost sub nicio formă clar în discuții dacă ar fi fost de acord ca solul său să accepte oferta unui singur *castel* din partea lui Baiazid sau ar fi încuviințat decizia trimisului numai dacă ea ar fi însemnat primirea ambelor *castele*²⁷⁵.

Speranța regelui că – totuși – se va face ceva cu cele două *castele*, alături de neacceptarea de către acesta a propunerii (propunerilor, de fapt²⁷⁶) lui Baiazid arată însă că, mai degrabă, Matia dorea și Chilia și Cetatea Albă. În caz contrar, monarhul risca să-l împingă pe Ștefan în brațele Poloniei și să-l întoarcă împotriva lui Ioan. Dar, după moartea lui Matia, Ștefan i-a scris lui Frederic al III-lea că, împreună cu fiii săi, îi jurase credință și lui Matia și lui Ioan²⁷⁷. Pe cel mai mare dintre băieții săi, Alexandru²⁷⁸, Ștefan îl căsătorise în august 1489, probabil la vremea plecării solului lui Matia la Istanbul, dar și cu vreo trei luni înainte de raportul lui Pecchinoli din noiembrie²⁷⁹, cu fata lui Bartolomeu Drágffy, urmașul Drăgoșștilor și paharnicul lui Matia²⁸⁰.

Pare mai probabil că Matia nu l-a înșelat – de această dată – pe Ștefan în privința porturilor. Dar a și luat măsuri de precauție ca – nu mai puțin abilul – Ștefan să nu-l părăsească (pe el și pe Ioan). I-a dat cel mai probabil numai „pe hârtie” domeniul în Transilvania, fără să-l pună însă în posesie²⁸¹.

În orice caz, dacă cruciada (care urma să treacă prin Ungaria și Țările Române, conform proiectelor de la acea vreme²⁸²) era hotărâtă la congresul care stătea să înceapă la Roma, și al cărui sfârșit Matia credea că va apuca să-l vadă²⁸³, înțelegerile cu sultanul

începuturile orașului Bacău, în „Carpica”, XVIII-XIX (1986-1987), p. 265-283; Ș. Papacostea, *Moldova: desăvârșirea unui stat, Țara de Sus și Țara de Jos*, în SMIM, XXIX (2011), p. 9-25.

²⁷⁵ Reamintim (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 227): solul afirmase că nu avea mandat să primească *castelul* (Chilia) oferit de Baiazid. Era însă dispus să accepte ambele *castele* (Chilia și Cetatea Albă). Regele i-a confirmat legatului că așa și era. A adăugat că nu s-ar fi supărat dacă solul ar fi acționat de capul lui (*Et vere ego non dederam sibi in mandatis, sed si fecisset, ego fuisset bene contentus* [...]). În mod logic (Matia nu spusese explicit aceasta, nu în variantele păstrate la Veneția ale raportului lui Pecchinoli), aceasta ar fi semnificat acceptarea ofertei sultanului „în valoare de” numai un *castel* (Chilia). Apoi, Matia a vorbit de speranțele sale legate de ambele *castele* (*de istis castellis*). Practic, regele a sosit confuzia.

²⁷⁶ După *Bonfini* (IV, p. 158), în februarie 1490, trimișii turci voiau pace, nu armistițiu. La moartea lui Matia, legatul vorbea de armistițiu (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 257).

²⁷⁷ Simon, *Domnul Moldovei și regii Ungariei*, p. 15-36. Vladislav al II-lea l-a acceptat apoi însă doar pe Alexandru drept coposor, alături de Ștefan, al domeniilor transilvane.

²⁷⁸ Vezi și Gorovei-, Szélely, *Princeps omni laude maior*, p. 264-269 (cu sursele cunoscute). Marea problemă o constituie identitatea mamei lui Alexandru (*Marușca*), probabil nu un fiu legitim de-al lui Ștefan (a se vedea ultima oară Al. Simon, *Fiii lui Ștefan cel Mare și soția la Pacea de la Hârlău (1499)*, în RA, XCV (2018), 1-4 [2022], p. 65-81).

²⁷⁹ *Acta et epistolae*, I, nr. 37, p. 42. Pentru contextul transilvan, a se vedea și R. Horváth, T. Neumann, *Ecsedi Bátori István. Egy katonabaro eletpalyaja 1458-1493*, Budapest, 2012, p. 83.

²⁸⁰ R. Horváth, *A Békési Drágfiak és a királyi udvar kapcsolata a Hunyadiak korában (1424-1490)* și T. Neumann, *Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején*, în *A Szilágyság és a Wesselényi család (14-17. század)*, editori Géza Hegyi, András W. Kovács, Kolozsvár, 2012, p. 167-212, la p. 209-211, și 213-236, la p. 214-215; Diaconescu, *Peșitorii nepoatei*, p. 58-60. Și acest din urmă studiu a fost publicat tot în anul 2012.

²⁸¹ Vezi Șt. S. Gorovei, *Feudele ardelenale ale lui Ștefan cel Mare. Observații pe marginea izvoarelor*, în „Analele Putnei”, I (2005), 1, p. 123-132; M. Diaconescu, *Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Bălău lui Ștefan cel Mare*, în „Analele Putnei”, IX (2013), 1, p. 91-112. Sigur este că, în ajunul nunții lui Alexandrel, Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, a trebuit să ocupe prin forță Ciceul, una dintre cele două cetăți date de Matia lui Ștefan (MNL-OL, DF 245328; 6 iunie 1489; în primă fază scribul a scris *Almas* în loc de *Chycho*).

²⁸² Vezi Simon, *Țările Române*, p. 102-105; Andreescu, *Inocențiu al VIII-lea*, p. 9-10.

²⁸³ Deși Matia se tot plângea de sănătatea sa (Domonkos, *The Medical History*, p. 140-141), atât Ștefan, cât și Radu al IV-lea *cel Mare*, ambii mai în vârstă ca Matia, au rezistat pe tron vreme de ani buni, având o mobilitate redusă (Pop, Simon, *Re de Dacia*, p. 166, nota 84).

deveneau caduce²⁸⁴. Matia știa aceasta, la fel ca Baiazid. Sultanul otoman s-a decis să nu riște. A întărit Cetatea Albă²⁸⁵.

Nici Matia, înconjurat numai de dușmani (cu excepția „omisului” Ștefan al III-lea al Moldovei)²⁸⁶, nu-și putea îngădui să fie ținut drept trădător al Crucii. Deși Pecchinoli nega că ar avea știință de așa ceva, în 27 noiembrie 1489, la patru luni după protestul moldav (și rusesc) al regelui Cazimir de la Roma²⁸⁷, regele Matia era convins că *acești polonezi se fălesc că l-au făcut pe papă să mă facă excomunicat [...]*. Continua: *[...] nu știu ce am făcut, nu sunt eretic, nu sunt schismatic, ca Sfințenia Sa să trebuiască să mă excomunică [...]*²⁸⁸. După cum se vede bine și din rapoartele lui Pecchinoli, Matia Corvin era un histrion, dar nu „fabula”, după cum reiese din aceeași sursă. Iar când venea vorba de Chilia și Cetatea Albă, știa că „se joacă cu focul”²⁸⁹.

Subiectul 1484 era viu la Roma și datorită întemnițării arhiepiscopului de Kalocsa, Petru Váradi²⁹⁰. Matia îl bătuse și destituise din demnitatea de cancelar²⁹¹.

²⁸⁴ Era o chestiune de logică politică (vezi și Setton, *The Papacy and the Levant*, II, p. 414). De aici și insistența solilor lui Baiazid, reținută inclusiv de Bonfini (IV, p. 158) după 1490.

²⁸⁵ Pienaru, *Moldova și Hanatul din Crimeea*, p. 130, nota 26 (o sursă neglijată ulterior).

²⁸⁶ O posibilă explicație ar putea fi faptul că Matia ținea pe Ștefan drept o ultimă rezervă.

²⁸⁷ Vezi *Codex*, I, nr. 250, p. 294; Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 261-262; Pilat, *Între Roma și Bizanț*, p. 210-211; Pilat, Cristea, *The Ottoman Threat*, p. 237-238.

²⁸⁸ Pentru claritate, redăm întregul pasaj din „discursul” regelui Matia: *Sed ego multum doleo, quod inimici mei tantum valeant cum sua sanctitate, quod iam isti Poloni gloriantur, quod cum sua sanctitate effecerunt, quod me faciant excommunicari. Ego nescio, quid fecerim, non sum hereticus, non sum schismaticus, quod sua sanctitas me debeat excommunicare [...]* (Kalous, Pecchinoli, Anexă, nr. 40, p. 224). Am evitat, precum anterior, să căutăm sinonime pentru cuvintele folosite în mod repetitiv sau formulări mai elegante pentru exprimările care par „bolovănoase”, astfel încât să nu alterăm și așa problematicile „steno-grame” ale legatului.

²⁸⁹ La 1484, Matia sigur alesese să nu se complice prea mult într-un război cu Baiazid. El miza – corect pe termen scurt – pe faptul că victoria la Viena împotriva lui Frederic era mai aproape. Din acest motiv, redăm pasajul din Antonio Bonfini referitor la acțiunile lui Matia după ce aflase că sultanul a pornit împotriva protejatului său, voievodul Moldovei: *Ea hieme, cum rex Bude hibernaret, rumor incessit Achileiam, quam nunc Cheleiam dicunt, et Nestoralbam ad Istri ostia sitas a Turcis gravissima obsidione premi. Stephanus Valachie princeps, ad quem hoc bellum precipue pertinebat, societatis iure ad Mathiam confugiens auxilia petit. Rex quamvis initas cum Turco indutias habebat neque in condicionibus indutiarum per oblivionem de inferioris Mysie tyranno quicquam cautum erat, tamen societatis et catholice fidei gratia non dimissa Cornaburgi obsidione ingentem delectum habet atque proceres omnes cum nobilitate nomina dare iubet; libenter ob periculi magnitudinem, ne Achileia caperetur, nomina detulere. Magnus comparatur exercitus et Varadinum versus iam castra moventur. Nondum eo castra pe.rvenerant, cum tristis nuncius advenit de Achileia dudum et Nestoralba esse actum. Rex, qui nondum ex Buda moverat, ne tantum frustra exercitum comparasse videretur, castra Pisonium per ulteriorem Danubii oram revocari iubet; comitem Stephanum [Szapolyai], qui paulo ante Feleston oppidum sane munitissimum prope Rakospurgum in Styria expugnaverat, ut a ceteriore Danubii parte Viennam obsideat, clam admonet; ipse ad Pisonium castra consequitur ibique dies aliquot subsidet. Stephanus datis exercitibus supplementis mira celeritate regia mandata peragit. Sed, antequam ultra prosequamur, nonnulla, que hoc anno acciderunt, intericienda sunt [...]* (Bonfini, IV, p. 121). Afirmațiile lui Bonfini trebuie privite și prin filtrul timpului și al intereselor umanistului. Chemat de Beatrice de Aragon, el a venit la curtea lui Matia la peste doi ani de la evenimentele de la 1484. El a predat manuscrisul *Decadelor* sale, până la anul 1490, abia în 1492, la doi ani de la moartea regelui Matia. Manuscrisul a fost dedicat nedoritului urmaș al lui Matia, Vladislav al II-lea Jagiello, în a cărui slujbă Bonfini a fost bine primit (P. Kulcsár, *I manoscritti di Antonio Bonfini*, în „Camoena Hungarica”, I (2004), p. 71-92).

²⁹⁰ Vechiul subiect (complet omis din Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 281-283) a fost discutat pe larg de către János Véber, *Két korszak határán. Váradi Péter pályaképe és írói életműve* [teză de doctorat (*Eötvös Loránd Tudományegyetem*)], Budapest, 2009, p. 64-79. Vezi, în comparație, și V. Fraknói, *Váradi Péter élete 1483-1511*, Budapest, 1884, p. 14-16.

²⁹¹ Petru Váradi a fost doilea prelat bătut de către Matia, după Ioan Vitéz, arhiepiscopul – primat – de Esztergom, implicat în conspirația anti-huniadă de la 1471 (*Korrespondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus (=Scriptores Rerum Silesiacarum, XIII-XIV)*, editori Berthold Kronthal, Heinrich Wendt, I. 1469-1479, Breslau, 1893, nr. 91, p. 66).

Prelatul fusese acuzat că omisese protecția Chilie și Cetății Albe din acordul²⁹² lui Matia cu Baiazid al II-lea²⁹³. Eliberarea lui Váradi era una din marile probleme pe care Pecchinoli trebuia să le rezolve în misiunea sa la Matia²⁹⁴. Parțial, a și reușit²⁹⁵. În mod paradoxal, după moartea lui Matia, Váradi s-a dovedit unul dintre cei mai devotați susținători ai lui Ioan²⁹⁶.

IV. 6 aprilie 1490: Transilvania, Țara Românească și Moldova

În mijlocul unei agitații diplomatice fără precedent²⁹⁷, regele Matia a murit pe neașteptate (6 aprilie 1490)²⁹⁸. Imediat, Pecchinoli i-a anunțat decesul lui Inocențiu al VIII-lea. Nu a zăbovit asupra cauzelor morții²⁹⁹. Conta că Matia nu mai trăia. Legatul s-a concentrat pe zvonurile privind mișcările turcilor. Fără a spune ceva în plus despre dispariția regelui³⁰⁰, care convocase deja Dieta Ungariei, a revenit asupra pericolului turc în alt mesaj din aceeași zi. El a fost trimis vicecancelarului pontifical, Rodrigo Borgia³⁰¹. Nici această scrisoare nu s-a păstrat la Roma. Prima, cea către Inocențiu, s-a conservat în copie la Veneția³⁰², iar cea de a doua, către Borgia, tot în copie, la Milano³⁰³.

²⁹² Adică, din prelungirea acordului de la 1482 (Simon, *Truces and Negotiations*, p. 43).

²⁹³ Véber, *Váradi Péter*, p. 76-78. După ce Baiazid a cucerit și Cetatea Albă la sfârșitul lunii iulie 1484 (Cristea, *Acest domn de la miazănoapte*, p. 208-210), situația a fost destul de complicată. După *Bonfini* (IV, p. 121), Matia a pornit în sprijinul lui Ștefan, dar s-a oprit la Oradea, când a aflat că acesta pierduse. După actele cancelariei ungare, regele nu părăsise de fapt Buda (Horváth, *Itineraria*, p. 119). Ultimul act de la Váradi (Várdai) drept cancelar ungar este din 3 septembrie 1484 (MNL-OL, *Diplomatikai Fényképgyűjtemény* (DF), [no.] 210003). Pe 24 septembrie, Inocențiu al VIII-lea îi cerea deja lui Matia să-l elibereze pe Petru Váradi (VMHH, II, nr. 684, p. 497). Primul document în care Ioan Filipeș, episcopul Oradei, a apărut drept cancelar datează abia din 30 ianuarie 1486 (MNL-OL, DL 19111).

²⁹⁴ Veber, *Váradi Péter*, p. 77-79; Kalous, *Pecchinoli*, p. LVII, LXV-LXVI. Interesant este că închisoarea/domiciliul forțat al lui Váradi a fost stabilit(ă) în castelul de la Orava (Árva) în mijlocul comunității v(a)lahe protejate de Matia și de către mama sa, Elisabeta Szilágyi († 1483). Vezi Jenő Gagyi, *Az árvavármegyei oláhtelep kivátságsevele*, în „Történelmi Tár”, XXXIII (1910), 1, p. 186-198; în special nr. 1-b, p. 189-191; Anna Ujj, *Adalékok az oláh vajdák, az oláh és az orosz kenézek intézményéhez hazánkban*, în *Hodinka Antal emlékkönyv. Tanmányok Hodinka Antal tiszteletére*, editor István Udvari, Nyíregyháza, 1993, p. 233-254, la p. 243-245. La începutul verii lui 1489, Váradi a fost totuși transferat la Visegrád.

²⁹⁵ Aici Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 35, p. 186; nr. 36, p. 208; nr. 42, p. 244; nr. 49; p. 265.

²⁹⁶ Vezi, de exemplu, A. Kubinyi, *Két sorsdöntő esztendő. 1490-1491*, în „Történelmi Szemle”, XXXIII (1991), 1-2, p. 1-54, la p. 32; I.-A. Pop, Al. Simon, *Ioan Corvin și Ștefan cel Mare la 1490: două documente din arhivele milaneze*, în „Corviniana”, XIV (2021), p. 47-57, la p. 49.

²⁹⁷ Vezi *MDE*, IV, nr. 112-114, p. 152-161 (1-2 aprilie 1490; rapoarte milaneze din Viena).

²⁹⁸ Domonkos, *The Medical History*, p. 143-147; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 149-150.

²⁹⁹ Redăm pasajul în cauză: *Superest nunc nil aliud, nisi quod hodie post mediam noctem preter omnium spem et expectationem dominus rex in fatum concessit. Sincere et treugis et paci fecit. Fuerat quarta huius, hoc est in Palmarum sollempniis letus et ru bore perfusus, subito morbo correptus expiravit, magno de se relicto desiderio* [...] (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 257).

³⁰⁰ Referitor la moartea regelui, cuvintele folosite de către legat au fost practic aceleași ca în raportul către Inocențiu: *Superest nunc nihil aliud, nisi quod hodie post mediam noctem preter omnium spem et expectationem dominus rex in fatum concessit, finemque et treugis et paci fecit, fuerat quarta huius, hoc est in Palmarum sollempniis letus et rubore perfusus, subito morbo correptus expiravit, magno de se relicto desiderio* [...] (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 260).

³⁰¹ Numeroase rapoarte ale lui Pecchinoli au fost copiate – probabil direct după hârtiile cardinalului Rodrigo Borgia – de venețianul Ludovico Podocataro, secretarul acestuia, atât înainte, cât și după alegerea sa drept papă (Elisa Andretta, *Ludovico Podocataro*, în „Dizionario Biografico degli Italiani”, LXXXIV (2015), *sub voce*). Cu toate acestea, este singurul raport huniad cunoscut trimis de legat lui Borgia (Kalous, *Pecchinoli*, p. XLIII-XLIV).

³⁰² După copia venetă, raportul lui Pecchinoli către papă a fost editat pentru prima dată în *Acta Beatrix*, nr. 101, p. 147-149 (în mod neașteptat, ediția a scăpat atenției lui Kalous).

³⁰³ După cum a remarcat Kalous, copia a fost transmisă „drept atașament” la mesajele din aceeași zi al lui Maffeo da Treviglio către ducele Ludovico il Moro Sforza (*MDE*, IV, nr. 115-116, p. 161-163). Da

*Accedit, quod pridie, quam rex nature concessisset, rumor frequens ortus est, quod Turchus maximas copias adiuvantibus Moldavis et Volachis in Transilvaniam destinasset, et hodie longe magis rumor ipse increbescit. Dignetur pro Deo sanctitas vestra oculos suę pietatis ad has res convertere, ne si, negligi videantur, rei publice christianę deterius aliquid, quod absit, contigant [...]. Caeterum, beatissime pater, quantum mihi ex multis ac variis argumentis coniectare licet, puto in gubernatorem regni sufficiendum quendam comitem Stephanum Bathor, waywodam Transilvanum, qui vir probus est, integer et omni plenus sanctitate et qui semper et de sede apostolica et de fidei christianę rebus optime meritus fuit, in quem video omnium oculos satis coniectos. Nescio tamen, quid sequetur. Is etiam mittitur in Transilvaniam ad illos Turchorum motus comprimendos, quando sanctitas vestra rescripserit, dignetur ad eum scribere, ut talem, qui optima sit in sanctitatis vestre opinione et de quo illa tanquam de optimo viro et vere catholico sentiat [...]*³⁰⁴.

*Acceditque pridie, quam rex concessisset, rumor frequens ortus est, quod Turcus maximus copias adiuvantibus Moldavis et Valacchis intra Silvaniam destinasset, et hodie longe magis rumore ipse increbescit. Mittitur in Silvaniam ad hos Turcorum motus compescendos comes Stephanus Bathor, waywoda Transilvanus, de quo, ut mihi ex multis et variis argumentis coniectare licet, video magnam haberi spem eius in gubernatorem regni sufficiendi. Est certe vir probus, integer, omni sanctitate plenus, strenuus in militia et multum pecuniosus ac omnibus generaliter dilectus et apud omnes in magno precie magnaque veneratione [...]*³⁰⁵.

Scrisoarea lui Pecchinoli către Borgia era o sinteză a raportului trimis mai devreme papei. La 5 aprilie 1490, cu o zi înainte de moartea sa, Matia se temuse că Baiazid al II-lea, cu ajutorul moldovenilor și al *valahilor*, va ataca Transilvania. Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, trebuia să se întoarcă de la Viena în *Silvania* pentru a o apăra³⁰⁶. Transilvania apărea pentru prima dată în rapoartele huniade³⁰⁷ ale lui Pecchinoli³⁰⁸. Nu mai spunea însă nimic despre orfanul și văduva lui Matia: Ioan Corvin și Beatrice de Aragon³⁰⁹.

Zvonul privind iminentul atac otoman se întetise în ziua morții regelui (*Astăzi, acest zvon este mult mai răspândit [...]*)³¹⁰. Se lega – în mod direct în mesajul lui Pecchinoli către Borgia – de posibilitatea numirii lui Báthory drept guvernator, adică regent al Ungariei în urma decesului lui Matia: [...] *după cum pot deduce din multe și diverse surse, văd că există o mare speranță ca aceasta (i.e. amenințarea otomană „din”*

Treviglio nu a amintit în scrisoarea sa copia după raportul lui Pecchinoli către Borgia. Raportul legatului către vicecancelar a fost probabil „procurat” de reprezentantul milanez la curtea lui Matia abia după redactarea mesajului către duce.

³⁰⁴ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 257-259 (după BNM, Cod. Ital. X-175 (= 3622), f. 123^{r-v}). Reținem astfel notița: *Recessit cursor e Vienna die VII. Aprilis hora XI ante meridiem (!)*.

³⁰⁵ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 47, p. 259-260 (după Archivio di Stato di Milano, Milano (ASM), Archivio Ducale Sforzesco (A.D.S.), Potenze Estere, *Ungheria*, cart. 642. 1490-1492, fasc. 1. 1490, nn). Pasajul privind Țările Române figura deja în *Acte și fragmente*, III, p. 65.

³⁰⁶ A se vedea astfel și prezentarea din Horváth, Neumann, *Ecsedi Bátori István*, p. 89-90.

³⁰⁷ Folosim și aici huniad, nu ungar, datorită naturii stăpânirilor extinse ale regelui Matia.

³⁰⁸ Pe deasupra, Transilvania lipsește complet de la indicii din Kalous, *Pecchinoli*, p. 297-397. În orice caz, este de reținut și că episcopul Transilvaniei, vărul patern al lui Matia, Ladislau Geréb, predecesorul lui Pecchinoli drept legat pontifical în Răsărit, a figurat doar în instrucțiunile papei din 1 septembrie 1488 (vezi Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 9, p. 29).

³⁰⁹ Deja la 1480, ea reacționase la recunoașterea lui Ioan, comite al Hunedoarei, de către Matia prin împingerea – via Transilvania – a Ungariei (indivizibile) până la Dunărea de Jos (vezi Al. Simon, *Scrisori pierdute din vara anului 1480*, în *AIIX*, LVIII (2021), p. 49-59; Pop, Simon, *Transilvania de la Dunăre*, p. 77-92).

³¹⁰ Legatul a folosit aceleași vorbe în ambele mesaje: [...] *hodie longe magis rumor [rumore în al doilea mesaj] ipse increbescit [...]* (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46, p. 257; nr. 47, p. 260).

Transilvania) să fie suficientă pentru numirea acestuia (i.e. Ștefan lui Báthory) drept guvernator al regatului [...] ³¹¹. Erau într-adevăr informațiile care circulau pe atunci la curtea de la Viena.

Peste două zile, în 8 aprilie, din Viena se transmitea la Milano că turcii se pregăteau să treacă Dunărea în *Valachia* ³¹². În consecință, pentru a apăra moștenirea tânărului Ioan, Ștefan Szapolyai avea să rămână guvernator al Austriei, împotriva *germanilor*, iar Ștefan Báthory urma să plece la război, contra turcilor. Ambii Ștefan erau socotiți susținători ai lui Ioan ³¹³. O lună mai târziu, aceiași Ștefani erau considerați în continuare credincioși lui Ioan ³¹⁴. Nu era nimic mai fals, după cum s-au cuvins – cam târziu – și milanezii ³¹⁵. Ei crezuseră că o vor vedea pe Bianca Maria Sforza regină a Ungariei ³¹⁶.

Din tot ce cunoaștem despre Ștefan al III-lea în cursul lui 1490, din surse jagiellone ³¹⁷, milaneze ³¹⁸, habsburgice ³¹⁹, moscovite ³²⁰ și cuvintele sale ³²¹ ori din actele administrației otomane ³²², domnul Moldovei ar fi trecut Carpații în Transilvania în

³¹¹ Mai multe detalii sunt practic imposibil de oferit. Următorul raport păstrat – tot la Veneția (BNM, Cod. Lat. X-174 (= 3621), f. 97^v) – al lui Pecchinoli datează din 24 iunie 1490 (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 48, p. 261-263). La acea vreme, situația din Ungaria era complet schimbată. Cauza lui Ioan aproape complet pierdută (principalele date sunt în Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 154-155; Horváth, Neumann, *Ecsedi Bátori István*, p. 92-93).

³¹² *MDE*, IV, nr. 117, p. 165. Vezi aici și Horvath, Neumann, *Ecsedi Bátori István*, p. 90-91.

³¹³ *MDE*, IV, nr. 118, p. 166; Neumann, *Two Palatines*, p. 36-37. Ștefan Szapolyai l-a părăsit oficial pe Ioan Corvin practic la aceeași vreme cu citatul raport milanez din 8 mai.

³¹⁴ În sinteza, realizată la Milano, a informațiilor venite din Ungaria, legat de Báthory se mai preciza că acesta [...] *e quello, del quale altra volta dixi alla Signoria Vostra, essere virgine, homo de eta di 60 in 64 anni, de somma integreta et observantissima fede, facto grande per la Maesta del Serenissimo Re, senza ambitione secondo le actione sue [...]* (*MDE*, IV, nr. 137, p. 194-195). Detaliile de mai sus spun destule despre informațiile socotite relevante (și) la acea vreme.

³¹⁵ Vezi lista susținătorilor lui Ioan din 1 iunie 1490 din *MDE*, IV, nr. 145-146, p. 208-211.

³¹⁶ Matia avea însă aparent – și în această privință – un „plan B”. La negocierile de la Linz (septembrie 1489) dintre Ioan Filipeș, trimisul lui Matia, și Maximilian I de Habsburg, pare să fi apărut pentru prima dată și ideea (lui Maximilian) ca Ioan să renunțe la nunta cu Bianca Maria. Ea urma să devină soția regelui romanilor. Fiul lui Matia avea să o ia de nevastă pe fiica lui Maximilian, Ana (adică Margareta, logodită deja cu Carol al VIII-lea al Franței). Monarhul uniad era aparent dispus să accepte o asemenea rezolvare dinastică (vezi și K. Nehring, *Quellen zur ungarischen Außenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts* (II), în „*Levéltári Közlemények*”, XLVII (1976), 2, p. 251-260). Discuțiile au continuat până în ajunul morții lui Matia (*MDE*, nr. 110, p. 148-149; nr. 112, p. 154-157). Habsburgii negociau și o alianță matrimonială cu Moscova. Frederic al III-lea (și nu fiul său Maximilian) dorea să rupă legătura dintre Matia și Ivan al III-lea. Marele-cneaz înclina spre o înțelegere anti-jagiellonă cu Maximilian și Matia (Alef, *The Adoption*, p. 7-8).

³¹⁷ În special: Arhiv Hrvatske Akademije Znanosti Umjetnosti, Zagreb, Cod. IV, c. 6, f. 17^v [mai 1490]; *Materialy do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486-1516 (Kodeks zagrzebski)*, editor József Garbacik, Wrocław/Warsawa/Kraków, 1966, nr. 4, p. 11; Al. Simon, *Callimachus și Dracula la congresul cruciat de la Roma din anul 1490*, în „*Banatica*”, XXXI (2021), 2, p. 81-104.

³¹⁸ De pildă, în acest caz: ASM, A.D.S., Potenze Estere, *Ungheria*, cart. 642, fasc. 1, nn [1 iunie 1490]; Potenze Sovrane, cart. 1562. *Sommari Roma*, nn (18 iulie, 31 octombrie 1490); Pop, Simon, *Re de Dacia*, p. 23, 129; idem, *Ioan Corvin și Ștefan cel Mare*, p. 48-49.

³¹⁹ Cu precădere: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien (HHStA), Reichshofkanzlei (R.H.K.), *Maximiliana*, Karton 1. 1477-1492, fasc. 6. 1490, f. 9^v (11 august 1490; republicat în *Acta et epistolae*, I, nr. 38, p. 42-43); Jean Mollinet, *Chroniques*, ediție Georges Doutrepoint, Omer Jodogne, II, 1488-1506, Bruxelles, 1935, p. 199-200; Pop, Simon, *Re de Dacia*, p. 129-130.

³²⁰ Vezi L. Pilat, *Solia părcălabului Mușat la Moscova și implicarea Moldovei în lupta pentru coroana Ungariei*, în *Clio în oglindiri de sine. Academicianului Alexandru Zub omagiu*, editor Gheorghe Cliveti, Iași, 2014, p. 415-422; M. A. Ciobanu, *Soli moscoviți la curtea lui Ștefan vodă: chipuri de oameni și faptele lor*, în „*Analele Putnei*”, XII (2016), 1, p. 103-145.

³²¹ În primul rând: HHStA, R.H.K., *Fridericiana*, Karton 7. 1488-1490, fasc. 8-2. 1490, f. 88^v; 25 iulie 1490; scrisoarea trimisă, din Hărlău, de Ștefan al III-lea *cel Mare* către împăratul Frederic al III-lea de Habsburg; Simon, *Domnul Moldovei și regii Ungariei*, p. 19-26.

³²² Pienaru, *Hoarda de Aur*, p. 130, nota 26. Întărirea Cetății Albe a continuat după moartea lui Matia (aprilie) și încheierea congresului de la Roma (iulie), până în decembrie 1490/ianuarie 1491. Atunci, papa a

numele ducelui Ioan Corvin³²³ sau al lui Maximilian I de Habsburg³²⁴, dar nu în cel al sultanului Baiazid al II-lea³²⁵ ori al vreunui din fiii regelui Cazimir al IV-lea Jagiello, Vladislav al II-lea³²⁶ și Jan Albert³²⁷, care s-au luptat pentru tron(urile) răposatului rege Matia³²⁸. Această realitate ne oferă cea mai bună măsură a dezinformărilor practicate – cu sau fără complicitatea legatului Angelo Pecchinoli – de fiul lui Iancu și părintele lui Ioan³²⁹. „Ascunderea” – voită, dar și nevoită³³⁰ – a lui Ștefan de către Matia a apărut poate de când, în ianuarie 1489, legatul papal i-a amintit monarhului huniad că Moldova putea fi o (nouă) problemă romană și venețiană pentru el³³¹ (originile ascunderii s-ar

---

acceptat oferta otomană de acord (40 000 ducați pe an) făcută încă din mai (Setton, *The Papacy and the Levant*, II, p. 418-420). Probabil, Baiazid se temea că, la încheierea luptei pentru moștenirea lui Matia, Ștefan urmă să se concentreze pe Cetatea Albă. În plus, sultanul se îndoia aparent – pe nedrept până la urmă – și că papa avea să accepte oferta sa sau că avea să o respecte. Deși ar fi putut cuceri chiar Belgradul, inclusiv în primăvara anului 1492, Baiazid a ezitat, preferând să aștepte o cedare (trădare) a garnizoanei ungare. Vezi astfel și Lajos Thallóczy, *Frammenti relativi alla storia dei paesi situati all' Adria* (extras din *Archaeografo Triestino*, seria a III-a, VII), Trieste, 1913, p. 55-56.

³²³ Conform rapoartelor milaneze și a mesajului transmis de Ștefan lui Frederic în iulie, dar și a surselor rusești (Ivan al Moscovei însă îl susținea în primul rând pe Maximilian).

³²⁴ După proclamația transilvană și propaganda europeană a lui Maximilian și conform scrisorii domnului către Frederic, Ștefan îi recunoștea pe Habsburgi drept suzeranii săi și drept regi (*i.e.* rege) ai Ungariei. Voia însă ca Frederic să-l accepte și sprijine pe Ioan drept (co-)rege. Dorea o pace precum cea de la Wiener Neustadt (1463), dintre Frederic și Matia, și ca, apoi, cea de la Bratislava (1491), dintre Habsburgi (Frederic și Maximilian) și Vladislav al II-lea Jagiello (dar nu Ioan Corvin). Adică, un rege (Matia la 1463 și Ioan la 1490) domnea și altul/alții (un Habsburg oricum) vegheau, tot precum regi ai Ungariei.

³²⁵ Lucrările de la Cetatea Albă vorbesc de la sine. Pe deasupra, la fel ca în ultimii ani de domnie ai lui Matia, Baiazid era prins în războiul cu Ka'itbey (Shai Har-El, *Struggle for Domination in the Middle East. The Ottoman-Mamluk War, 1485-1491*, Leiden/Boston, 1995).

³²⁶ După cum se poate vedea – probabil în special – din scrisoarea lui Ștefan către Frederic. Ștefan a început să se îndrepte spre Vladislav după ce trupele lui Maximilian, intrate în toamna anului 1490 în Ungaria, au început să se retragă din regat în cursul iernii anului 1490-1491. Vezi Hermann Wiesflecker, *Das erste Ungarnunternehmen Maximilians I. und der Pressburger Vertrag 1490/1491*, în *SOF*, XVIII (1959), 2, p. 26-75.

³²⁷ Fapt evident din eșecul negocierilor cu Ștefan încercate de către Filippo Buonaccorsi Callimachus, sfetnicul lui Cazimir și mentorul lui Jan Albert, pe care Ștefan îl disprețuia.

³²⁸ Vezi și T. Neumann, *Békekötés Pozsonyban-országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490-1492)* (I-II), în „*Századok*”, CLXIV (2010), 3, p. 335-372; CXLV (2011), 3, p. 293-347 (sursele privind Moldova au fost însă omise complet din analiză).

³²⁹ În acest caz, trebuie luată în calcul și poziția Veneției, deoarece rapoartele lui Pecchinoli s-au păstrat în cea mai mare măsură în Lagună. O revenire și o completare pot fi utile. În termen de cel mult o lună, fie că destinatarul se afla la Roma, fie că el se găsea la Veneția (pentru vitezile de transmitere ale informațiilor, vezi și *Corpus Draculianum: documentele și cronicile relative la viața și domnia voievodului Vlad Țepeș (1437-1650)*, coord. Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Christof Paulus, Albert Weber, vol. I, *Scrisori și documente de cancelarie*, tomul 2, *Cancelarii externe*, editori A. Weber, A. Gheorghe, Ștefan Marinca, Alexandru Ștefan Anca, București/Brăila, 2020, p. XXXV-XXXVII). Copia raportului lui Angelo Pecchinoli din 30 ianuarie 1489, trimisă din Viena, i-a parvenit cardinalului venețian Marco Barbo (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 25, p. 121). Adică, cel mai probabil înaintea anului nou venețian (1 martie), informațiile din raport erau cunoscute în Lagună. La 19 martie 1489, senatul venețian a decis reluarea legăturilor cu Matia, aparent din proprie inițiativă (*MDE*, IV, nr. 17, p. 23-24). Din punct de vedere politic însă, *Serenissima*, prin mijlocirea aceluiași senat, vedea o legare a Ungariei de Polonia, și armistițiul lui Cazimir al IV-lea cu Baiazid al II-lea, de la sfârșitul aceleiași luni martie, fiind obținut prin mijlocirea Veneției (*Codex*, I, nr. 249, p. 293). Ideea a apărut câștigătoare, macar în parte, prin alegerea lui Vladislav al II-lea Jagiello drept rege al Ungariei (1490), tot el, și nu fratele său Jan Albert, fiind apoi (1492) aproape să-i succedă în Polonia tatălui său, Cazimir (vezi astfel și filele din registrele senatului venețian publicate în Pop, Simon, *Re de Dacia*, p. 205-208).

³³⁰ Paragraful de mai sus oferă o explicație venețiană și una poloneză pentru „ascundere”. Acestea completează ciocnirile romane dintre Matia și Cazimir din lunile următoare.

³³¹ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97-98. Ar merita reverificate copiile – din ultima parte a secolului al XVI-lea – din ASV, Miscellanea, Armadi, [reg.] II-56, f. 143 (153)^v-192 (202)^v (cf. deja Setton, *The Papacy and the Levant*, II, p. 408, nota 93). Ultima copie [f. 183 (193)^v-192 (202)^v] din registrul în care rapoartele nu au fost copiate în ordine cronologică (cf. și Kalous, *Pecchinoli*, p. XLIII, XLV) s-ar putea să nu

putea plasa chiar mai devreme, prin acordurile otomane ale Budei și ale Sucevei din a doua jumătate a anului 1486³³²).

După 6 aprilie 1490, o întreagă „lume ascunsă” de politica regelui Matia din ultima parte a domniei sale a început să se ridice³³³. Regatul Ungariei a fost cuprins de o „paranoie *valahă*”³³⁴. De fapt, o bună parte din principalele atacuri la adresa originii *valahe* a lui Matia, consemnate fie în Ungaria³³⁵, fie în Polonia³³⁶ sau chiar la Veneția³³⁷ (Habsburgii părând să evite – acum – subiectul sau măcar să distingă între *valahii* „răi” și *valahii* „buni”, deoarece aveau nevoie de Ștefan³³⁸), au fost posteriore morții

---

corespundă raportului din 26 martie 1489 (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 32, p. 131), ci tocmai raportului din 30 ianuarie.

³³² Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 239-241; Cristea, *Acest domn de la miazănoapte*, p. 224-228. Tratatulele moldave și ungare cu Poarta par să fi fost coordonate.

³³³ Vezi și H. Wiesflecker, *Kaiser Maximilian. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit*, I, Wien/München, 1971, p. 182-189; V, Wien/München, 1991, p. 284-285.

³³⁴ Pentru faza finală a acestei probleme, a se vedea Al. Simon, *Valahii și Dieta de la Rákos (1505). Considerații asupra sfârșitului epocii huniade*, în „Apulum”, XLIII (2006), p. 99-121.

³³⁵ Aceasta se aplică până și filelor lui Antonio Bonfini în care apar mult discutatele atacuri la adresa lui Matia drept *valachorum regulus*. Umanistul le-a așezat în contextul alegerii lui Matia ca rege al Ungariei la 1458 (*Bonfini*, III, Leipzig, 1937, p. 224). Bonfini i-a prezentat *Decadele* sale, până la moartea lui Matia (1490), lui Vladislav al II-lea în toamna lui 1492 (cf. *Bonfini*, IV, p. 205; Kulcsár, *I manoscritti*, p. 80, 84). În dreptul toamnei acelui an, el a consemnat (vezi și István Tringli, *Fragments of the Codex of Antonio Bonfini's History*, în *Matthias Corvinus*, p. 510-511) „succesiunea *valahă*” a lui Matia prin Ștefan, noul *valachorum regulus* (*Bonfini*, IV, p. 234; cf. Al. Simon, *Crăișorii valahilor din a doua jumătate a secolului XV*, în „Crisia”, XL (2010), p. 159-167).

³³⁶ În acest sens, reamintim o neglijată notiță contemporană polonă: <Ad annum 1490> [...] *obiit Mathias rex Ungarorum [...] quit fuit genere Valachus, Iohannis de Hunyad filius, regni Ungariae intrusus [...] (Rocznik świętokrzyski do roku 1490 [Analele Sfintei Crucii pentru anul 1490], editor August Bielowski, în „Monumenta Poloniae Historica”, III (1887), p. 53-87, la p. 87; a se vedea astfel Julia Dücker, Konstruktion einer rühmreichen Vergangenheit: die Abstammung des ungarischen Königs Matthias Corvinus, în Integration und Desintegration der Kulturen im europäischen Mittelalter, editori Michael Borgolte, J. Dücker, Marcel Müllerburg, Bernd Schneidmüller, Berlin, 2011, p. 137-151, la p. 142, nota 173).*

³³⁷ Vorbim de deja cunoscuta formulare: [...] *Un gran contrario di questo re [Matia Corvin] e perche essendo lui disceso da Janus [Iancu de Hunedoara (reținem forma „zeificată” latină a numelui său, derivată din maghiarul János), il qual non era Ungaro nobile, ma Valacho, non di troppo gentil parentella [...].* Pe baza manuscrisului de la sfârșitul secolului al XVI-lea de la Milano [din Biblioteca Ambrosiana (BA), Codices, R 94 Sup., f. 297^r-306^r], textul a fost publicat de Iorga la finalul secolului al XIX-lea (în *Acte și fragmente*, III, p. 37). Pasajul, care reflectă informații și atitudini de la începutul anilor 1470 (I.-A. Pop, *Alcuni aspetti della diffamazione del re Mattia Corvino nel XV secolo*, în „Transylvanian Review”, XXIV (2015), suppl. 2 [2016], p. 24-32; Pop, Simon, *Ungaria et Valachia*, p. 53, nota 204), face parte dintr-o amplă descriere a Ungariei, completată cel puțin o dată, spre mijlocul anilor 1490 [Biblioteca Trivulziana, Milano (BT), Cod. 1458; BNM, Cod. Ital. VI-276 (= 8398)], dacă nu și deja la mijlocul sau în a doua parte a anilor 1470 (nu însă în copia – ante 1476/1477 – din BAV, Urb. Lat. 728). Referirea la defectul *valah* al lui Matia se găsește doar în varianta completă, databilă în preajma congresului jagiellon de la Levoča din martie 1494 (cf. deja Gábor Mihály Tóth, *Trivulziana Cod. N. 1458: A New Testimony of the Landus-report*, în „Verbum. Analecta Neolatina”, X (2008), 1, p. 139-158, la p. 154). Această variantă a fost apoi copiată la sfârșitul secolului următor. Din ea a extras Iorga pasajul publicat în *Acte și fragmente*, III. Totodată, din această copie însă (BA, R 94 Sup.), precum și din celelalte copii de secol XVI (una, tot la Milano, în BA, S 86 Sup., iar celalaltă, tot la Veneția, în Biblioteca Museo, Correr, Venezia, Wcovich-Lazzari, nr. 24), lipsea „addenda” asupra evenimentelor din Ungaria de după moartea lui Matia, care dădea datarea textului (această „addenda” poate fi găsită numai în BT, Cod. 1458, și în BNM, Cod. Ital. VI-276 (= 8398); manuscrisul de la Marciana este un „manuscris Sanudo”, adică de la Marino Sanudo *cel Tânăr*). Descrierea Ungariei, cu referința la originile *valahe* ale lui Matia, se lega nu doar de congresul de la Levoča, ci și de noua misiune jagiellonă la Veneția a lui Filippo Buonaccorsi Callimachus (vezi Giuseppe Della Santa, *Di Callimaco Esperiente in Polonia e di una sua proposta alla Repubblica di Venezia nel 1495*, în „Nuovo Archivio Veneto”, XXVI (1913), p. 134-161).

³³⁸ Altmintieri, Maximilian nu ar fi putut emite proclamația (astăzi dispărută din HStA) prin care cerea elitelor Transilvaniei să-l accepte pe Ștefan al Moldovei drept guvernator în numele lui. Reamintim că

monarhului huniad³³⁹. Oameni care erau orice numai nu *valahi* (i.e. români), precum Blasius Ráskai, castelanul Budei³⁴⁰, ori Iacob Székely, căpitanul Stiriei și Carinției³⁴¹, erau socotiți *valahi* crescuți – pe deasupra – de mici de către răposatul Matia³⁴².

A fost o agitație ungară de care Ștefan al III-lea al Moldovei s-a ferit cât a putut, deși Ștefan Báthory nu a revenit în Transilvania până la 1492³⁴³, iar intervenția domnului peste Carpați a fost așteptată de tabăra ducelui Ioan Corvin³⁴⁴ și cerută de Maximilian I³⁴⁵. Ștefan al III-lea a ajuns astfel la un acord cu favoritul elitelor ungare, Vladislav al II-lea Jagiello. El i-a confirmat și dat domeniile acordate de Matia (1492)³⁴⁶. În termen de niciun an, Ștefan Báthory și-a pierdut dregătoria de voievod al

---

documentul a fost publicat prima dată în contextul – ungaro-austriac – al Revoluției de la 1848-1849: vezi Friedrich Firnhaber, *Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II. (1490-1526)*, în „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen”, II (1849) 2, p. 375-551, la nr. 10, p. 410.

³³⁹ Un aspect neremarcat până acum, atât în istoriografia română, cât și în cea maghiară.

³⁴⁰ Cf. deja nota lui Ioan Drăgan, *More – un apelativ românesc în mediul nobiliar medieval din Transilvania și Ungaria*, în *ArhGen*, NS, V (1998), 1-2, p. 51-63, aici la p. 61.

³⁴¹ Vezi Bence Péterfi, *Aus Siebenbürgen in die Steiermark. Der Lebenslauf von Jakab Székely († 1504)*, în *Andreas Baumkircher und das ausgehende Mittelalter*, editori Rudolf Kropf, Gert Polster, Eisenstadt, 2015, p. 273-296; Wiesflecker, *Kaiser Maximilian*, V, p. 284.

³⁴² ASM, A.D.S., *Potenze Estere, Ungheria*, cart. 642, fasc. 1, nn (1 iulie 1490; doar un raport milanez a fost editat în *MDE*, IV, nr. 145, p. 208-209); Pop, Simon, *Re de Dacia*, p. 129-130.

³⁴³ Vezi și itinerariul lui Báthory din Horváth-, Neumann, *Ecsedi Bátori István*, p. 150-153.

³⁴⁴ [...] *uno sacerdote ungaro partito da Buda el primo giorno del presente mese [1 iulie 1490], el significo a Sua Beatitudine [Inocențiu al VIII-lea] che lo Illustrissimo Duca Zouanne Corvino, confligatis prius adversarijs suis, maxime uno Bath[ory] Stephano et il vescovo Verradina [Ioan Filipec, episcopul Oradiei] et certi altri, cum il favore/del predicto vescovo Collocense [Petru Váradi, arhiepiscopul de Kalocsa], de Stephano vaivoda [Ștefan al III-lea al Moldovei], et maxime col favore del Duca di Borsina [Laurențiu Újlaki, ducele Bosniei], fu electo di quello Regno di Ungaria re, el quale duca di Borsina, per retributione e stato creato Re di Borsina dal predicto Re Zuanne et perche non se li voleva credere, presuponendo che/ quando fosse vero, si ne haverebbe prius habuto noticia, o vero dal legato pontificio [Angelo Pecchinoli], quale si ritrova residente in quello Regno, o vero per lo mezo di la Signoria da Venetia, ne deliberai parlare subito cum esso sacerdote per chiarirme di tale difficultate, quale si allegavono in contrario como di sopra, el quale mi naro seiem rei, poi mi disse che seco si partirono uno cabballario di la Regia Maiesta [Ferdinand de Aragon, regele Neapoleului (!)] et uno altro di la Excellentia Vostra [Ludovico il Moro Sforza], per portare tale nova, mi si dimorono in certo loco per dubio di non male capitare, ma esso sacerdote delibero passare piu ultra. Al quale, essi cavallari li imposono li dasise noticia s'el passare era sicuro et cosi iuro in manibus meis esso sacerdote essere vero [...]* (Pop, Simon, *Ioan Corvin și Ștefan cel Mare*, Anexă, nr. I, p. 51-52). Raportul a fost trimis din Roma (18 iulie 1490) de episcopul de Tortona, Giacomo Botta (Ugo Rozzo, *Giacomo Botta*, în „Dizionario Biografico degli Italiani”, XIII (1971), *sub voce*: prelatul era probabil înrudit cu Leonardo Botta, cunoscutul trimis milanez la Veneția, începând din anul 1473, și autor a numeroase rapoarte despre Țările Române). Vestile din Ungaria erau surprinzătoare. Ioan câștigase. Spre propria sa surprindere, episcopul Botta a obținut confirmarea acestor informații.

³⁴⁵ [...] *Misimus propterea ad Illustrem Stephanum Waiwodam Moldaviae, fidelem Nostrum dilectum, qui Nostra favet iustitia Nobisque tanquam Domino suo et Hungariae Regi adhaeret illique commisimus, et vos omnes et singulos, qui clarissimo iuri Nostro, ac Nobis tanquam vero et indubitato Domino et Regi Hungariae adhaerere et fidelitatis iuramentum praestare volunt, in Nostram Regiam obedientiam protectionemque et defensionem recipiat, vosque et singulos ex vobis Nostro nomine, armis et potentia tanquam fideles Nostros dilectos, protegat et defendat, donec et quousque Nos personaliter, ut in brevi speramus, vobiscum comparebimus, vobis et cuilibet vestrum regalis benignitatis Nostrae gratiam et benivolentiam uberius exhibitori. Quare vos omnes et quemlibet vestrum requirimus et hortamur ac praecipiendo mandamus, ut ipsi Stephano Waiwodae Nostro nomine pareatis et obediatis, ac in singulis vestris necessitatibus vestrum refugium ad eum habeatis [...]* (*Acta et epistolae*, I, nr. 38, p. 42-43). Am citat din neglijata proclamație transilvană emisă din Graz de către Maximilian pe 11 august 1490. În urmă cu nici trei săptămâni, Ștefan îi scrisese împăratului Frederic că-l sprijinea pe Ioan ([...] *nos cum illustri Principe Domino Iohanne, filio Mathie Regis condam Hungarie, sumus adunati [...]*).

³⁴⁶ *Acta et epistolae*, I, nr. 39-41, p. 43-47. O serie de conflicte au izbucnit, la Ciceu mai ales, când Ștefan a trebuit să fie pus în posesia domeniilor. Ele au fost potolite pe la 1494-1495. Alături de Ioan Corvin

Transilvaniei³⁴⁷. În locul său s-a ridicat cuscru domnului, Bartolomeu Drágffy³⁴⁸, prima dată în calitate de co-voievod (1493) și mai apoi ca singur voievod al Transilvaniei (1495)³⁴⁹. Între timp, Ștefan al Moldovei devenise cunoscut drept *contele Transilvaniei*³⁵⁰.

Au fost evoluții ungare, transilvane în particular, foarte rapide. Ele pot părea șocante, inclusiv prin raportarea la textul rapoartelor păstrate ale lui Angelo Pecchinoli (1489-1490)³⁵¹. Deși abundau în detalii (detalii oferite însă – înainte de toate – de către Matia)³⁵², ele nu erau nici pe departe „informări” complete³⁵³. Cea mai importantă lipsă, date fiind și protestele contra Moscovei înaintate de Cazimir al IV-lea la Roma, este poate absența oricărei referiri la înțelegerile dintre Matia și *schismaticul* Ivan al III-lea³⁵⁴.

și de episcopul Ladislau Geréb, vărul lui Matia, Ștefan era între primii trei feudali ai Transilvaniei. Vezi Ignác Ácsády, *Régi magyar birtokviszonyok 1494-1598 (= Értékezesek a Történelmi Tudományok Köréből, XVI, 3)*, Budapest, 1894, p. 24, 32, 38.

³⁴⁷ Vezi Károly Szabó, *Báthori István erdélyi vajda és székely ispán bukása 1493-ban*, în „Szazadok”, XXIII (1889), 9, p. 701-709. Prăbușirea sa a fost declanșată de revolta secuilor.

³⁴⁸ Pentru Drágffy, vezi aici și Ioan Lupăș, *Chronicon Dubnicense despre Ștefan cel Mare*, în AARMSI, seria a III-a, X (1929), p. 353-364.

³⁴⁹ Al. Simon, *Regional and Hungarian Designs at the End of Bartholomew Drágffy's Political Career*, în „Banatica”, XXIV (2014), p. 263-288. Frederic a murit în 19 august 1493, Maximilian a rămas singurul co-rege (al Ungariei) al lui Vladislav. Pe 22 noiembrie 1493, trei dregători regali ungari nou numiți au trebuit să jure că vor respecta Pacea de la Bratislava (prin ea, Vladislav trebuise să-i accepte pe Frederic și pe Maximilian drept co-regi ai Ungariei). Aceștia au fost: Bartolomeu Drágffy, voievodul Transilvaniei, Ladislau Kanizsai, banul Dalmației, Croației și Slavoniei, și Martin Czobor, banul Belgradului („Beiträge”, nr. 107-109, p. 544-547). Ei țineau marginile sudice și estice ale Sfintei Coroane. Cel mai important jurământ pare să fi fost cel al lui Drágffy. El a jurat ca singur voievod și comite al secuilor. Asociatul său, Ladislau Losonczi, nu a fost pomenit (vezi și Neumann, *Drágfi Bertalan politikai szerepe*, p. 222, nota 55). Drágffy și Losonczi fuseseră numiți împreună voievozi, la 17 ianuarie 1493, după înlăturarea lui Báthory (Horvath, Neumann, *Bátori István*, p. 116-127). În curând, între Drágffy și Losonczi au izbucnit dispute majore, inclusiv din cauza Ciceului dat domnului Ștefan. Cuscru domnului Moldovei s-a impus.

³⁵⁰ Vezi și Hurmuzaki, VIII, *1376-1650* [editor Ioan Slavici?], București, 1894, nr. 34, p. 29. Pe larg, vezi I.-A. Pop, Al. Simon, *Hungaria, Polonia, Dacia et Crouatia: Veneția, Casa de Habsburg și Moldova la sfârșitul secolului al XV-lea*, în *AHX*, LII (2015), suppl. [2016], p. 43-89, la p. 80-81, nota 174; idem, *Re de Dacia*, p. 52, 96-97.

³⁵¹ Un detaliu merită poate adus în atenție în acest cadru: dispariția *Daciei* (i.e. Danemarca) din titulatura legaților. Marco Barbo a fost *legatus de latere* pentru *Germania, Hungaria, Bohemia, Polonia; Datia, Norvegia, Svetia* (1471-1474). După el (și evenimentele cruciate de la 1474-1475), *Dacia* nu a mai figurat în titulatura celorlalți legați ajunși și la curtea lui Matia. A reapărut (pe fondul conflictelor dintre Sixt al IV-lea și Matia) în titlaturile lui Angelo Geraldini (1482-1484), *nuntius cum potestate legati de latere* în *Germania, Bohemia, Polonia, Datia*, și Bartolomeo Maraschi (1483-1485), *nuntius cum potestate legati de latere*, în *Germania, Hungaria, Bohemia, Polonia, Datia* (lista în Kalous, *Pecchinoli*, p. XVII). Pecchinoli și succesorii săi nu au mai avut *Dacia* (ortografiată *Datia*) între atribuții. Pomenirea, încă de la prima întâlnire cu Matia, de către Pecchinoli a papei Pius al II-lea cu a sa coroană a Bosniei, pomenire cu sens explicit de amenințare la adresa monarhului huniad, ne obligă să legăm dispariția *Daciei* și de coroana regală a *Daciei*, „dată” de Pius al II-lea lui Matia (cf. deja Ludwig von Pastor, *Acta inedita historiam pontificum romanorum praesertim saec. XV, XVI, XVII illustrantia*, I, *1376-1464*, Freiburg-in-Breisgau, 1904², nr. 125, p. 150-162).

³⁵² Totodată, nu întâlnim în rapoartele lui Pecchinoli verificări de tipul aceloră întreprinse de episcopul Giacomo Botta în cazul veștilor despre succesul regal ungar al lui Ioan Corvin.

³⁵³ În bună măsură, am putea spune, impresia că rapoartele acestea ofereau un tablou relativ complet al politicii huniade este dată de puținătatea surselor referitoare la relația dintre Matia și Baiazid. Această relație a avut o poziție centrală, atât în instrucțiunile papei pentru legat, cât și – în mod firesc – în rapoartele trimise lui Inocențiu de către Pecchinoli. În cazul rapoartelor păstrate ale legatului Pecchinoli, suntem însă – în mod firesc (am adăuga) – departe de abundența de informații din *dispacci* italieni „seculari” din epocă (vezi numai cazul rapoartelor citate în legătură cu Ștefan al III-lea). Din această cauză, este posibil ca (inclusiv) rapoartele cunoscute ale legatului să fi avut „anexe”, astăzi pierdute.

³⁵⁴ Reamintim câteva studii (disponibile la vremea „ediției Fraknói” a rapoartelor lui Pecchinoli): Kálmán Géresi, *Hunyadi Mátyás király diplomacziái összeketteséi III-ik Iván Vasilkevics orosz czárral*, în „Szazadok”, XIII (1879), 3, p. 239-249; Paul Karge, *Die Ungarisch-Russische Allianz von 1482-1490*, în „Deutsche

În schimb, poate de aici a rezultat folosirea repetitivă – doar în raportul lui Pecchinoli din 27 noiembrie 1489 – a cuvântului *schismă* și a derivatelor sale de către rege³⁵⁵. Dar Matia nu i-a pomenit pe Ivan ori pe Ștefan. Regele nu i-a amintit nici măcar când s-a plâns – tot atunci (în noiembrie 1489) – de polonezii care se lăudau că obținuseră excomunicarea sa de către papă³⁵⁶.

Mai mult decât sigur că la unele din informații legatul nu a avut acces³⁵⁷. Pe altele, el (care pare să nu-i fi iscodit pe apropiații lui Matia dacă cunoștințele acestora nu erau utile pentru obiectivele clar trasate ale mandatului său³⁵⁸) s-a făcut probabil că nu le vede. Unele erau imposibil de neremarcate la curtea unui Matia, tot mai avid de demonstrații de forță³⁵⁹.

Prin acestea erau transmise deopotrivă mesaje clare și semnale aparent mai subtile. Manevrele *oștii negre* făceau parte din prima categorie³⁶⁰. Caii aparțineau celei de a doua³⁶¹. Drept însemn de mare onoare pentru oaspeții săi (în special dacă erau și ai Beatricei), Matia făcea paradă de cai *ungari, valahi, transilvani și turci, care valorau o*

Zeitschrift für Geschichtswissenschaften”, VII (1892), p. 326-333; idem, *Kaiser Friedrich’s III. und Maximilian’s I. Ungarische Politik und ihre Beziehungen zu Moskau*, în „Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaften”, IX (1893), p. 259-287. Noile și necesarele abordări vor fi – din păcate – cu greu „apolitice”.

³⁵⁵ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 224, 225. De curând (1488), chiar înaintea sosirii lui Pecchinoli la curtea sa, Matia intervenise și eclezastic în favoarea creștinilor ruteni de rit *grec* de la hotarul dintre Ungaria și Polonia (Vasile Rus, *Giovanni Corvino di Hunyad ed il monastero di Peri*, în *Matthias Corvinus und seine Zeit*, p. 63-70). Cât privește strict termenul *schismatic*, el mai apare o singură dată în contextul misiunii lui Pecchinoli. El figurează în instrucțiunile papei din 1 septembrie 1488 privitor la *ereticii și schismaticii* din Boemia (Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 9, p. 37). În chip limpede, acești *schismatici* nu erau creștini de rit *grec*, ci *uniunea fraților*, care, spre deosebire de *utraquiști*, se rupsese complet de Biserica Romei (Ota Halama, *The Unity of Brethren (1458-1496)*, în *A Companion to the Hussites*, editori Michael Van Dussen, Pavel Soukup, Leiden/Boston, 2020, p. 371-402). Ca urmare, *nu sunt schismatic* poate să fi fost și o aluzie a lui Matia la Vladislav al II-lea Jagiello, co-regele Boemiei. El îi tolera (proteja) pe *ereticii și schismaticii* din părțile sale.

³⁵⁶ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 224-225 („schismaticul” și „excomunicatul” Matia și Polonia), 227-228 (negocierile asupra Chiliei și Cetății Albe dintre Baiazid și Matia).

³⁵⁷ Am putea chiar afirma că el a fost ținut în mod voit la distanță de oficial „extrovertitul” Matia, care avea aparent o tot mai „particulară” politică de cadre. Amintim ca urmare două „dosare de cadre”: 1) Așa-zisul *valah* Iacob Székely a purtat negocierile pentru împărțirea regatelor lui Matia cu Maximilian de Habsburg (cf. și Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 148). A trecut apoi de partea lui Maximilian; 2) Relația cu Jagiellonii a fost lăsată, în bună măsură, în grija cancelarului Ioan Filipec, episcopul Oradiei. În acesta, Matia nu prea mai avea încredere, fiind contestat de Roma drept „cripto-eretic”, o problemă recurentă pe parcursul misiunii lui Pecchinoli (Kalous, *Jan Filipec*, p. 29-31). Filipec și-a dat demisia după ce a obținut încoronarea lui Vladislav. Cazurile ar trebui să dea de gândit.

³⁵⁸ Vezi instrucțiunile și credențialele din Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 9-12, p. 16-52.

³⁵⁹ Amintim astfel Enikő Békés, *The Lion and King, Matthias Corvinus: A Renaissance Interpretation of a Classical Physiognomic Image*, în „Annual of Medieval Studies at CEU”, X (2004), p. 77-94; Valery Rees, *Transformation and Self-fashioning: Matthias Corvinus and the Myth of Hercules*, în „Annual of Medieval Studies at CEU”, XI (2005), p. 167-186.

³⁶⁰ Vezi Attila Bárány, János B. Szabó, László Veszprémy, *A késő középkor hadtörténete. 1387-1490. Zsigmond király uralkodása: A Hunyadiak kora*, în *Magyarország hadtörténete*, I, *A kezdetektől 1526-ig*, editor Róbert Hermann, Budapest, 2017, p. 223-288, la p. 281-283.

³⁶¹ O demonstrație de putere, asemănătoare, cu cea de mai jos a făcut cardinalul Toma Bakócz, arhiepiscop de Esztergom, la intrarea sa în Roma în 1512. În cortegiul său [...] *erano de belli cavalli turchi, ongari et valacchi* [...] (Ágnes Szabó, György Domokos, „L’entrata del cardinal Tamás Bakóc a Roma nel 1512 in due fonti manoscritte”, în „Verbum. Analecta Neolatina”, XXIII (2022), 2, p. 433-453, la p. 443, 452; formulare identică în ambele surse). Printre altele, Bakócz, de loc din Ardudul familiei Drágffy, care dorea să fie ales papă, „a fost prins” în *conspirația* anti-jagiellonă a lui Maximilian I de Habsburg și Ștefan al III-lea (1497-1498). Apoi, după moartea lui Bogdan al III-lea (1517), a negociat mâna fiicei lui Alexandru și a Mariei (?) Drágffy (vezi aici Pop-Simon, „*Partes Transilvane intrabunt*” (I-II).

comoară³⁶². Trimișii regelui făcuseră un spectacol similar când căutaseră să obțină, fără succes, custodia lui Djem³⁶³.

S-ar putea însă ca, în fața legatului, Matia Corvin să fi fost mai temperat, deși rapoartele lui Pecchinoli nu prea indică aceasta³⁶⁴. În orice caz, Matia cam exagerase în ultimii ani, în special la cucerirea Vienei (1485)³⁶⁵, plătită în bună parte prin abandonarea Chilieii și a Cetății Albe (după cum însuși cronicarul regelui Antonio Bonfini sugera, dar după moartea lui Matia³⁶⁶). În orice caz, la Viena, Matia îi îmbrăcase pe creștini (pe sârbi) în turci ca să arate că avea și sprijinul Porții³⁶⁷ și își pusese banderila evreiască³⁶⁸ să defileze pe ulițele orașului deja cunoscut pentru antisemitismul său³⁶⁹.

Puse în contextul documentat al ultimilor săi ani de domnie³⁷⁰, „tăcerile *valahe*” ale lui Matia din rapoartele lui Pecchinoli, singurul care i-a pomenit pe *valahi* (dar explicit abia după moartea regelui) și pe voievodul Moldovei (de la prima întâlnire a legatului cu monarhul huniad și doar atunci), sunt – simplu spus – grăitoare. „Drama” de la curtea lui Matia avea și alți actori.

Ștefan al III-lea *cel Mare* înainte și după moartea regelui Matia Corvin

Dacă ar fi să urmărim cuvintele legatului pontifical Angelo Pecchinoli din 30 ianuarie 1489 ([...] *Subdidi exempla de corona, quam felicis recordationis Pius II regi Bosne donasset, quod sue maiestati fuisset gravissimum, subdidi et illius vaivode Moldaviensis, qui auxilia Venetorum contempto rege suo petiisset [...]*)³⁷¹ și afirmațiile regelui Cazimir al IV-lea Jagiello din 26 iulie 1489 ([...] *Interea etiam intellexi, quomodo Sanctitas Vestra woyevodam Moldaviae, omagialemeu reynique mei, in tuicionem regi Hungariae commendaverit, illum a me regnoque meo removendo in meum regnique mei grave praeiudicium cum regeque Hungariae [...]*)³⁷², ambele exprimări fiind înscrise în mesaje

³⁶² [...] *Fu invero grandissimo honore e gionti apresso le porte passorno da circa 60 cavalli del re senza sella che andavano alo Danubio e studiose ge ne era parte hungari, vallachi, transilvani e turchi che valeano un thesoro [...]* (Hajnalka Kuffart, „Il diario di Giovanni Maria Parenti sul viaggio verso il Regno d’Ungheria (1486)”, în „Verbum. Analecta Neolatina”, XXIII (2022), 2, p. 289-327, la p. 322). Legat de data însemnării (23 iulie 1486), trebuie precizat că ea se așeza în vremea negocierile moldo-otomane și ungaro-otomane care au dus la pacea dintre Ștefan al III-lea și Baiazid al II-lea și la prelungirea armistițiului dintre Matia și sultan (Pienaru, „O misiune diplomatică”, p. 146; Cristea, *Acest domn de la mieznoapte*, p. 226).

³⁶³ Este vorba de misiunea de la 1487 din Regatul Franței (Kalous, „Jan Filipec”, p. 29-30).

³⁶⁴ De unde și citatul evidențiat de Housley în „Matthias Corvinus and Crusading”, p. 239.

³⁶⁵ Vezi Peter Csendes, Ferdinand Oppl, *Wien im Mittelalter*, Wien – Köln, 2021, p. 179-181.

³⁶⁶ Bonfini, IV, p. 121 (aspect remarcant de către Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 282).

³⁶⁷ Pentru repere: Aleksandar Krstić, „Which realm will you opt for? The Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century”, în *State and Society in the Balkans Before and After Establishment of Ottoman Rule*, editori Srdan Rudić, Selim Aslantaș, Belgrade, 2017, p. 129-163, aici la p. 149-150; Wolf, *Die Doppelregierung*, p. 151-152.

³⁶⁸ În acest – totuși – neglijat subiect, a se vedea Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală*, Cluj-Napoca, 2007, p. 280-282; Idem, *Al treisprezecelea apostol*, p. 85.

³⁶⁹ Petr Elbel, Wolfram Ziegler, „Am schwarzen suntag mardert man dieselben juden, all die zaigten vill guets an under der erden. Die Wiener Gesera: eine Neubetrachtung”, în Avigdor, Benesch, Gitl. *Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter. Samuel Steinherz zum Gedenken (1857 Güssing – 1942 Theresienstadt)*, editori Helmut Teufel, Pavel Kocman, Milan Řepa, Brünn – Prag – Essen, 2016, p. 201-286 (Viena fusese „curățată” de evrei la 1421).

³⁷⁰ Merită studiată și relația lui Matia cu *valahii* din părțile săsești ale Sibiului (1486-1490).

³⁷¹ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24, p. 97. Vezi și Simon, *Duca Stephano vaivoda*, p. 147.

³⁷² *Codex*, I, nr. 250, p. 294. Cazimir aflase că papa îl va fi încredințat (*commendaverit*) pe Ștefan lui Matia pentru protecție. Regele încerca să spună că auzise (doar) un zvon. Altfel, pierderea jagiellonă certă a domnului însemna pierderea sigură a întâietății cruciate.

trimise papei Inocențiu al VIII-lea în interval de șase luni³⁷³, Moldova era un fief papal (o feudă), care putea fi încredințată spre protecție – pe plan regional – fie regelui Ungariei, Matia Corvin, fie regelui Poloniei, Cazimir³⁷⁴. Această – posibilă – poziție ar fi în consonanță cu – totuși îndepărtate – zile ale lui Ladislau (*Lațcu*) și ale Ducatului Moldovei, subordonat direct papilor Urban al V-lea și Grigore al XI-lea (1370-1372)³⁷⁵, dar și cu demnitatea (dregătoria) pontificală de *atlet* primită de Ștefan al III-lea al Moldovei de la Sixt al IV-lea (1475-1476)³⁷⁶.

O asemenea „suspendare” a Moldovei între Regatele Ungariei și Poloniei mai poate fi întâlnită în acordul dintre reprezentanții lui Matia și Cazimir din 21 februarie 1474³⁷⁷. Înțelegerea a fost încheiată la Spišská Stará Ves în prezența legatului pontifical Marco Barbo³⁷⁸. În mod aparent excepțional, acestui cardinal venețian, Pecchinoli, urmașul

³⁷³ La sfârșitul lunii iulie 1489, Cazimir îi reproșă papei în primul rând coroana regală a *Rusiei*, care ar fi fost promisă lui Ivan al III-lea al Moscovei. Pe 4 ianuarie 1489, solii acestuia se întorsese deja de la Roma la Veneția (Marino Sanudo II Giovanne, *Le vite dei dogi (1474-1494)*, II, ediție Angela Caracciolo Aricò, Padova, 2001, p. 610). Regele Poloniei dispunea în Peninsula Italică și de „rețeaua” lui Filippo Buonaccorsi Callimachus, a cărui influență, cea venețiană în special, avea să contribuie la armistițiul acceptat de Baiazid al II-lea la sfârșitul lunii martie 1489 (vezi și Tadeusz Wyrwa, *La pensée politique polonaise à l'époque de l'Humanisme et de la Renaissance. Un apport à la connaissance de l'Europe moderne*, Paris, 1978, p. 211-212). Este greu de crezut astfel că monarhul jagiellon ar fi așteptat până la mijlocul verii lui 1489 ca să reacționeze. În ambele cazuri abordate de Cazimir pe 26 iulie 1489, în cel al lui Ștefan al III-lea și, mai ales, în cel al lui Ivan al III-lea, vorbim despre evoluții politice ulterioare începutului acelui an 1489, cel târziu din mai-iunie (pentru ca, indiferent de întârzieri, veștile să poată ajunge de la Roma la Cracovia).

³⁷⁴ Altminteri, inclusiv mai vechile presupuneri, postulate uneori (dar, logice altfel), că Ștefan s-ar fi adresat direct lui Inocențiu pentru desfacerea jurământului prestat de domn lui Cazimir, nu puteau sta în picioare, deoarece papa a decis – ulterior – să-l încredințeze pe Ștefan lui Matia, după cum știau și cavalerii teutoni ai Romei, vasali în egală măsură lui Cazimir și lui Matia ([Kaspar Weinreich,] *Die Danziger Chronik von Pfaffenkriege*, editor Theodor Hirsch, în *Scriptores Rerum Prussicarum*, IV, Leipzig, 1870, p. 676-694, la p. 687-688). Cavalerii teutoni lipsesc la rândul lor din rapoartele cunoscute ale lui Pecchinoli.

³⁷⁵ Vezi Jan Sykora, *Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Lațcu: lupta pentru independență și afirmare pe plan extern*, în *RdI*, XXIX (1976), 6, p. 1135-1151.

³⁷⁶ Pentru „destituiri” de *atleți*, a se vedea Al. Simon, *Pellegrini ed atleti del Signore ai confini della cristianità: Skanderbeg, Stefano III di Moldavia e le loro relazioni con Roma e Venezia*, în „Mélanges de l'École Française de Rome – Moyen Age”, CXXV (2013), 1, p. 71-92.

³⁷⁷ *Item de provincia Wolahiae sive Moldaviae deliberatum est et conclusum, quod dicta provincia et wayvoda eius habeat veram treugam ab istis regibus et regnis usque ad duos annos integros a die praesentium, ita quod interea non inferatur ei ab altero regum vel regnorum bellum aut violentia, hoc tamen adiecto, quod nec ipse praefata regna aut alterum eorum sive pertinentes ad ipsa vel alterius ipsorum invadat damnificet aut molestet; alioquin pars laesa, praemissa admonitione, ut de illatis satisfaciat, poterit se defendere et contra illum invasorem et damnificatorem absque laesione mutuae pacis istorum regnorum agere, quoad compescatur. Praeterea deliberatum est, quod super iuribus utriusque regni super dicta provincia Moldaviae in dieta instituta videatur et examinentur dicta iura aequitate requirentes; et pro quacumque parte ibi diffinitum fuerit, nihilominus praetacta treuga observetur [...]* (în original: Archiwum Głównie Akt Dawnych, Warszawa, Zbiór Dokumentów Pergaminowych, nr. 5583; ultima ediție *Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek (= Fontes Memoriae Hungariae, I-III, editor A. Bárány), III, 1437-1489, editor Ádám Novák, Debrecen, 2019, nr. 70, p. 146-147). Acordul a provocat nemulțumirea lui Frederic al III-lea de Habsburg, dușmanul de moarte al lui Matia. Împăratul îl susținea drept rege al Boemiei pe Vladislav, fiul lui Cazimir. Îi reproșă, până și în septembrie 1474, înțelegerea cu Matia. La începutul lui noiembrie 1473, în ajunul mării campanii a domnului Moldovei contra lui Radu al III-lea cel Frumos, Frederic mai socotise și că Ștefan era *căpitanul său din Valahia* (Al. Simon, *Habsburgs, Jagiellonians and Crusading: The Wallachian Case in the 1470s*, în *The Jagiellonians in Europe: Dynastic Diplomacy and Foreign Relations*, editor A. Bárány, Debrecen, 2016, p. 53-68, la p. 58-62).*

³⁷⁸ Redăm din preambulul acordului: [...] *in unum convenimus in praesentique dieta pari voluntate et consensu, praesente in omnibus venerabili et egregio domino Bartholomeo de Massa decretorum doctore vice et nomine reverendissimi in Christo patris domini Marci, tituli sancti Marci sanctae Romanae ecclesiae cardinalis, patriarchae Aquilegensis et apostolicae sedis legati etc., infrascriptos articulos conceptimus conclusimus et mutuo fecimus, acceptavimus laudavimus et approbavimus, facimusque concludimus acceptamus laudamus et approbamus per praesentes [...]* (*Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek*, III, nr. 70, p. 145; pentru armistițiul, a se vedea foarte recent A. Novák, *Diplomats and Supporters of Matthias Corvinus: Seals of the Treaty of Ófalu/Spišská Stará Ves, 1474*, în „Zapiski Historyczne”, LXXXVII (2022), 2, p. 5-21).

său ca legat, i-a trimis o copie a raportului său către Inocențiu al VIII-lea din 30 ianuarie 1489³⁷⁹. Raportul conținea și amenințările papale (ori doar ale legatului)³⁸⁰ la adresa lui Matia, printre care sprijinul venețian avut la Roma de Moldova lui Ștefan al III-lea.

În urmă cu 15 ani lucrurile se precipitaseră în Răsărit, după ce Ștefan îndrăznise să-l atace pe Radu al III-lea *cel Frumos*, favoritul lui Mehmed al II-lea (noiembrie 1473)³⁸¹. Iar Mehmed triumfase de curând asupra lui Uzun Hassan, marea speranță a Creștinătății³⁸². În replică la campania din *Vlahia Mare* a lui Ștefan (socotită pe Bosfor, la Ragusa, dar și la Veneția, drept un prim mare pas spre reîntronarea lui Vlad al III-lea *Țepeș*, proaspăt căsătorit cu vara primară a regelui Matia³⁸³), trupele otomane au ars Oradea³⁸⁴. Peste două săptămâni, a fost încheiat compromisul polono-ungar de la Spišská Stará Ves. Prin acesta, cu acordul Romei (reprezentată de Marco Barbo), litigiul moldav dintre Matia și Cazimir era suspendat pe durata a doi ani, voievodul Moldovei nemaiaivând practic vreun suzeran („pe plan local”)³⁸⁵. După această rezolvare creștină, nici Ștefan și nici Matia nu au renunțat la atacurile lor de la linia Dunării de Jos³⁸⁶. Ele au determinat retragerea oștii otomane de la asediul Scutariului din Albania venetă și trimiterea acesteia împotriva Moldovei³⁸⁷. Drept răsplată, Matia a și primit 15 000 de ducați de la Republica Veneția în octombrie 1474³⁸⁸. Victoria de la Vaslui, care a urmat în ianuarie 1475, a dus la ridicarea lui Ștefan drept atlet al Papalității³⁸⁹ și la impunerea rapidă de către *Serenissimă* a „binomului” antiotoman *Ungaria et Valachia*, sub al cărui semn senatul venet a așezat frontul împotriva Porții³⁹⁰.

Iminentul congres cruciat de la Roma crea la 1489 (și încă de la 1488)³⁹¹ premisele unei înălțării – creștine – similare a lui Ștefan „între” Ungaria și Polonia. După eșecul antiotoman al domnului, dar și al lui Matia, din vara anului 1484, era în fapt un revi-

³⁷⁹ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 24-25, p. 77-121; idem, *Plenitudo potestatis*, p. 348-351.

³⁸⁰ Legatul nu a redat *verbatim* aceste amenințări în raportul către papă, copiat pentru Barbo.

³⁸¹ O. Cristea, N. Pienaru, *Țara Românească și bătălia de la Bașkent*, în „Analele Putnei”, VIII (2012), I, p. 17-36. Anterior, și Radu și Ștefan îl sprijiniseră pe Mehmed contra lui Uzun.

³⁸² A se vedea aici Theoharis Stavrides, *The Sultan of Vizirs: The Life and Times of Ottoman Grand Vizir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)*, Leiden/Boston/Köln, 2001, p. 181-183.

³⁸³ T. Fedeles, *Drakwlyahza*, în *Fons, skepsis, lex. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*, editori Tibor Almasi, Eva Revesz, Gyorgy Szabados, Szeged, 2010, p. 107-114 (pe baza sursei găsite de Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 17-18); Al. Simon, *In the World of Vlad: The Lives and Times of a Warlord (= Forum: Rumänien, XLIII)*, Berlin, 2021, p. 206-212.

³⁸⁴ A se vedea aici Aurel Decei, *Incursiunea (Akîn) a lui Mihaloglu Ali Beg asupra Orăzii în anul 1474, pe temeul istoriei lui Ibn Kemal*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, editor Nicolae Edroiu, Cluj, 1974, p. 296-301; Al. Simon, *The Crusader Background of the Ottoman Raid on Oradea in 1474*, în „Crisia”, XXXVII (2007), p. 113-138.

³⁸⁵ Pilat, *Respublica Christiana*, p. 98-99; Pilat, Cristea, *The Ottoman Threat*, p. 136-138.

³⁸⁶ Al. Simon, *Western and Eastern Riders of the Storm*, în *Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, editori Rudolf Gräf, Dumitru Țeicu, Adrian Magina, Cluj-Napoca, 2011, p. 79-96, la p. 84-88; Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, p. 238-241.

³⁸⁷ O.-J. Schmitt, *Die venezianischen Jahrbücher des Stefano Magno (ÖNB Codd. 6215-6217) als Quelle zur albanischen und epirotischen Geschichte im späten Mittelalter (1433-1477)*, în *Südosteuropa von vormoderne Vielfalt und nationalstaatlicher Vereinheitlichung. Festschrift für Edgar Hösch*, editori Konrad Clewing, O. J. Schmitt, München, 2005, p. 133-183, la p. 159-163, 174-179; Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 104-105.

³⁸⁸ *I libri commemoriali della Repubblica di Venezia. Regesti (= Monumenti Storici Pubblicati dalla Deputazione Veneta di Storia Patria, I, 1-6)*, editor Riccardo Predelli, V [Registri XIV-XVII], Venezia, 1901, nr. XVI-73, p. 215. Era jumătate din suma promisă inițial de Veneția.

³⁸⁹ Cel mai recent: I.-A. Pop, Al. Simon, *De la Ragusa la Roma: ridicarea lui Ștefan cel Mare (1474-1475)*, în *AIIX, LVIII* (2021), p. 31-48.

³⁹⁰ Idem, *Ungaria et Valachia*, p. 9-14, 53-58; idem, *Re de Dacia*, Anexă, p. 199-201.

³⁹¹ Setton, *The Papacy and the Levant, II*, p. 383-392; Simon, *Țările Române*, p. 102-105.

riment³⁹². În acest cadru, avantajul – roman inclusiv (papa Inocențiu al VIII-lea nu era dispus să încredințeze „pe gratis” protecția Moldovei)³⁹³ – al regelui Matia în relația cu Ștefan a fost că, spre deosebire de Cazimir, feciorul lui Iancu i-a putut oferi „favoritului *valah* al Veneției” o compensație – parțială măcar – în Transilvania pentru pierderile suferite în urmă cu nici cinci ani³⁹⁴. Lucrurile nu au fost însă deloc simple și din cauza bolnavului Matia, care, pentru succesiunea fiului său Ioan, căuta să se înțeleagă și cu Habsburgii, și cu Jagiellonii, și cu Baiazid al II-lea³⁹⁵, dar și din cauza lui Ștefan, care sprijinea „iredenta” ruteană din Polonia³⁹⁶, regatul pe care, tot atunci, Matia voia să-l împartă cu cavalerii teutoni și cu Ivan al III-lea al Moscovei, cuscru domnului Moldovei³⁹⁷. Puse împreună, scrisorile trimise papei de către Pecchinoli în ianuarie 1489 și Cazimir în iulie 1489 ne arată că „detaliile pontificate” ale noii înțelegeri dintre Matia și Ștefan au fost perfectate – în bună măsură – cel mai devreme la mijlocul aceluși an³⁹⁸.

Destule aspecte au rămas fie neclare, fie secrete³⁹⁹. Din acest motiv, așa cum a raportat însuși Pecchinoli, la moartea lui Matia s-a putut vorbi de un iminent atac otoman, sprijinit și de Moldova, asupra Regatului Ungariei (aprilie 1490)⁴⁰⁰. Sigur este însă că Baiazid al II-lea se temea la acea vreme de un atac moldav la Cetatea Albă. A poruncit grabnica ei întărire tocmai la vremea începerii lucrărilor congresului cruciat de la Roma (martie 1490)⁴⁰¹.

Cert este și că, în privința porturilor pierdute de Ștefan în fața lui Baiazid la 1484, Matia avea gândurile sale⁴⁰². Le socotea, și nu era singurul⁴⁰³, feude *ungare* încredințate lui Ștefan⁴⁰⁴. În toamna anului 1489, după propriile sale afirmații, consemnate de către

³⁹² Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 121; Gorovei, *Gesta Dei per Stephanum Voievodam*, p. 390-394; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 112; Cristea, *Acest domn de la mișcarea de la miazănoapte*, p. 254-256.

³⁹³ Raportul din 30 ianuarie 1489 al lui Angelo Pecchinoli este elocvent în acest sens. El contrapunea Bosnia și Moldova „ale papei Inocențiu al VIII-lea” Anconei „regelui Matia”.

³⁹⁴ După căderea ungară a lui Petru al IV-lea Rareș și refugiarea sa în Transilvania (1538), s-a impus tradiția (habsburgică) că Ștefan al III-lea primise domeniile de la Matia Corvin drept compensații pentru pierderea Chiliei și a Cetății Albe (*Acta et epistolae*, I, nr. 264, p. 304-305). Deși tradiția nu era lipsită de un sămbure de adevăr, Ciceul și Cetatea de Baltă erau departe de a avea potențialul comercial (*i.e.* financiar) al celor două porturi.

³⁹⁵ Orientativ, vezi Nehring, *Matthias Corvinus*, p. 192-195; Kubinyi, *Matthias Rex*, p. 148-149.

³⁹⁶ Cel mai recent: Pilat, *Ștefan cel Mare, Mesih Pașa, „răscoala” lui Mucha*, p. 71-73.

³⁹⁷ Nehring, *Quellen zur ungarischen Außenpolitik*, nr. 203, p. 119 (16 decembrie 1488).

³⁹⁸ Reamintim formularea lui Cazimir din iulie: *il va fi încredințat* (*Codex*, I, nr. 250, p. 294).

³⁹⁹ A se revedea – astfel – și practicile editoriale austriece de la 1848-1849 și din vremea Austro-Ungariei din Firnhaber, *Beiträge zur Geschichte Ungarns* și Pastor, *Acta inedita*, I. Reamintim și că sursele din arhivele transilvane referitoare la Ștefan, după ce a fost „improprietărit” în *Ardeal*, se reduc la un mănunchi de acte (publicate în special de Veress în 1914, în *Acta et epistolae*, I) care vorbesc numai despre conflictele stărnite de Ștefan și administrația moldavă în provincia răsăriteană a Regatului Ungariei. Corespondența post 1489-1490 dintre sașii transilvăneni și Ștefan, atât de bogată până la acea vreme (și adesea la limita feloniei față de Matia), nu mai există (cf. deja Pop, Simon, *Re de Dacia*, p. 165).

⁴⁰⁰ Izvoarele erau cunoscute cel târziu din 1914 (*Acta Beatrici*, nr. 101, p. 147-149; *Acte și fragmente*, III, p. 65; surse reunite în Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 46-47, p. 257-260).

⁴⁰¹ Pienaru, *Moldova și Hanatul din Crimeea*, p. 130, nota 26; Simon, *Țările Române*, p. 102; Pilat, Cristea, *The Ottoman Threat*, p. 237; Andreescu, *Inocențiu al VIII-lea*, p. 10.

⁴⁰² Ceea ce se putea vedea încă de la negocierile cu Baiazid al II-lea din toamna târzie a lui 1484, după căderea otomană a porturilor. Vezi aici Al. Simon, *Chilia și Cetatea Albă în vara anului 1484. Noi documente din arhivele italiene*, în *SMIM*, XXVI (2008), p. 177-196, la p. 189; cf. inclusiv Salihović, *Hungarian Frontier*, p. 50-51.

⁴⁰³ Vezi, din mediul (otoman) post-bizantin, și *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV, *Scriptori și acte bizantine, secolele IV-XV*, editori Horațiu Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teotoi, București, 1982, nr. LXXII-5-7, p. 560-562; nr. LXXIII, p. 567.

⁴⁰⁴ Al. Simon, *De la porturile Italiei la porturile ungurului. Drumurile valahe ale cruciadei în secolul XV*, în *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, editori Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Șipoș, Chișinău/Oradea, 2009, p. 107-133.

aceiași Pecchinoli, Matia putea ajunge la o înțelegere – fie și ea parțială – cu Baiazid⁴⁰⁵. Sultanul era aparent dispus să-i „retrocedeze” regelui Ungariei măcar unul dintre porturile cucerite mai devreme. În contrapartidă, Baiazid dorea – în primul rând – ca Matia să rupă relațiile cu fratele sultanului, Djem, ajuns însă în custodia papei⁴⁰⁶. În cele din urmă, indiferent de motive (Matia clama că datorită onoarei sale de creștin), o astfel de pace între cei doi monarhi *întrudiți* nu a fost încheiată⁴⁰⁷. Acea vreme marcată de varii propuneri, proiecte ori aranjamente secrete (împărțirea regatelor huniade, să le zicem, propusă de Matia lui Maximilian I de Habsburg fiind doar una dintre acestea)⁴⁰⁸ a lăsat în urma ei o sumă de incertitudini. Ele sunt prea numeroase pentru a impune interpretări dorite a fi definitive⁴⁰⁹. În schimb, neclaritățile sunt demne de interes⁴¹⁰. Una din ele privește Veneția, ajunsă ostilă lui Matia și cruciadei, și relația ei cu Ștefan⁴¹¹.

În toamna anului 1492, la doi ani după moartea lui Matia, relația dintre Republica Sfântului Marcu și Înalta Poartă părea definitiv compromisă⁴¹². Atunci, au început „să se scurgă” din Lagună în Peninsula Italică vești despre raporturile absolut speciale dintre *Serenissimă* și voievodul Ștefan⁴¹³.

Intitulat chiar *rege al Moldovei*, el redevenise *căpitanul* republicii. Aceasta nu ar fi încetat vreodată de fapt să-l finanțeze și să-l sprijine politic⁴¹⁴. Din cauza noii rupturi dintre Veneția și Poartă, se vorbea acum de stipendierea cu până în 80 000 de ducați a lui Ștefan de către vechea sa protectoare⁴¹⁵.

⁴⁰⁵ Kalous, *Pecchinoli*, Anexă, nr. 40, p. 227-228. Numeroșii soli trimiși de Baiazid la rege în lunile următoare ne arată că afirmațiile lui Matia erau – cel puțin – în parte adevărate.

⁴⁰⁶ Vezi astfel și F. Babinger, *Mehmeds II., des Eroberers Mutter*, în idem, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, I, München, 1962, p. 214-215; Pál Fodor, *The View of the Turk in Hungary: The Apocalyptic Tradition and the Red Apple in Ottoman-Hungarian Context*, în *Les traditions apocalyptiques au tournant de la chute de Constantinople. Actes de la Table Ronde de Istanbul, 13-14 avril 1996*, editori Benjamin Lellouche, Stéphan Yerasimos, Montreal/Paris, 1998, p. 99-131, mai ales p. 114-118.

⁴⁰⁷ Al. Simon, *La parentèle ottomane du roi Mathias Corvin*, în *Matthias Corvinus und seine Zeit*, p. 25-33. Originile *valahe* ale acestei înrudiri, asumate de ambele părți, dar lansate de către Matia după victoria de la Câmpul Pâinii, erau la rândul lor cunoscute din vremea Primului Război Mondial (*Notes et extraits*, V, 1476-1500, Bucurest, 1916, nr. 73, p. 54-55).

⁴⁰⁸ Vezi Manfred Hollegger, *Damit das Kriegsgeschrei den Türken und anderen bösen Christen in den Ohren widerhülle. Maximilians I. Rom- und Kreuzzugspläne im Spannungsfeld zwischen propagierter Bedrohung und unterschätzter Gefahr*, în *Maximilians Welt. Kaiser Maximilian I. im Spannungsfeld zwischen Innovation und Tradition*, editori Johannes Helmuth, Ursula Kocher, Andrea Sieber, Göttingen, 2018, p. 191-208, la p. 200, 203.

⁴⁰⁹ Vezi, din perspectivă istoriografică maghiaro-română, recente studiile ale lui Ambrus Miskolczy, *A román középkor időszerű kérdései. Régi-új viták és közelítések*, Budapest 2021; idem, *A Hunyadi-per. A mítoszok valósága és a valóság mítoszai párbeszédben*, Budapest, 2022.

⁴¹⁰ La o primă vedere, ele ating cu precădere „relațiile apusene” ale Moscovei (cu referire la Moldova, vezi aici recente studiile ale lui Ciobanu și Pilat), „raporturile occidentale” ale Porții (cu accent pe Moldova: N. Pienaru, *Călătoria lui Ștefan cel Mare la Istanbul*, în „Analele Putnei”, XIII (2017), 1, p. 33-44) și „credibilitatea venețiană” (de curând: O. Cristea, *Apus de Soare: eveniment, mărturie, posibile implicații*, în „Analele Putnei”, XVII (2021), 2 [2022], p. 153-168). Cât privește problema transilvană, ea este de la „sine-înțeleasă”.

⁴¹¹ Setton, *The Papacy and the Levant*, II, p. 414; Cristea, *Acest domn de la miazănoapte*, p. 244.

⁴¹² Orientativ, vezi Thálloczy, *Frammenti*, p. 57-60; [Domenico Malipiero,] *Annali veneti dall' anno 1457 al 1500 del Senatore Domenico Malipiero ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo* (= *Archivio Storico Italiano*, VII), ediție Agostino Sagredo, Firenze, 1843, p. 141-142.

⁴¹³ Pentru informațiile mai vechi și cunoscute, privitoare la acei ani, vezi I. Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI*, București, 2001, p. 114-115.

⁴¹⁴ Vezi I.-A. Pop, Al. Simon, *Ștefan cel Mare, căpitanul Veneției, regele Moldovei și crăișorul valahilor, în toamna anului 1492*, în *RI, NS, XXXI* (2020), 1-2 [2021], p. 61-85.

⁴¹⁵ Informația, practic total ignorată în istoriografia română, era cunoscută de la Vikentij Makušev (*Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italicis deprompta, collecta atque illustrata*, I-2, *Genua, Mantua, Mediolanum, Panormus et Taurinum*, Beograd, 1882 (MHS), nr. 15, p. 137). El a omis însă celelalte surse.

Am putea trece destule dintre aceste informații din toamna lui 1492 pe seama abilei propagande venețiene⁴¹⁶. Printre altele, începând de la vremea compromisului de la Spišská Stará Ves (februarie 1474), Veneția îi inventase lui Ștefan victorii antiotomane⁴¹⁷. Lucrurile sunt însă sensibil mai nuanțate. Prin marea sa politică diplomatică, militară și culturală din ultimii ani de domnie, Matia și-a falimentat în bună măsură Regatul Ungariei⁴¹⁸. Aceasta a făcut ca moartea sa să fie percepută și prezentată drept o eliberare de sub *tiranie*⁴¹⁹. Ștefan nu dispunea de resursele lui Matia, sporite de cuceririle din Austria sau Boemia⁴²⁰. Mai mult, domnul pierduse principalele sale surse de venit, porturile de la Gurile Nistrului și ale Dunării⁴²¹. Totuși, Ștefan nu și-a distrus țara⁴²².

⁴¹⁶ Cităm principalele pasaje: [...] *la Illustrissima Signoria de Venetia ha conducto novamente per suo capitaneo, il Signore Stephano, Vayvoda de Mundavia, homo sagacissimo et callidissimo in lo mestere del arme, cum stipendio de LXX milla o vero LXXX milla ducati [...]* (17 octombrie 1492); [...] *Quello amico che mi dixè heri essere stato conducto dala Signoria de Venetia il Signore Stephano, vayvoda de Mundavia, de novo hogi mi è venuto ad trovare et subgiontomi esserli affermato il medesimo da certi frati che de recenti veneno da Venetia, havendolo havuto uno d'epsi da un suo compadre del numero deli X de Consiglio, et dice essere conducto insieme con uno deli fioli cum stipendio de LXXX millia ducati l'anno. Questo Signore Stephano pare se intituli Re de Mundavia et habi havuto altre volte soldo dalla Signoria de Venetia, insieme cum la bona memoria del Serenissimo Re Mathia de Hungaria, et sia stato havuto in bona existimatione da Venetiani longamente, per rispetto che ad qualle confine de Turchi verso la Valacchia se è semper deportato vogorosamente [...]* (18 octombrie 1492); [...] *L'amico nostro mi ha facto intendere havere havuto de bocha de Messer Sebastiano/ Baduero come è vero che è stata stretta praticha de condure quello Signore Stephano, Vayvoda de Mundavia, et che per anchora non era in tutto trunchata tale praticha [...]* (16 noiembrie 1492). Numai primul raport trimis ducelui Ludovico il Moro Sforza din Bologna de Francesco Tranchedini (Trincadini) a fost publicat în MHS, I, nr. 15, p. 137 (documentele se păstrează în ASM, A.D.S., Potenze Estere, cart. 1042, *Aprile-Dicembre 1492*, fasc. 7. *Ottobre*, nn; fasc. 8. *Novembre*, nn). Din studiul care a însoțit ediția rapoartelor (Pop, Simon, *Ștefan cel Mare, căpitanul Veneției*) extragem câteva informații: 1) Francesco Tranchedini a fost printre primii care a aflat de a doua călătorie a lui Cristofor Columb spre America (*Fonti italiane per la storia della scoperta del Nuovo Mondo*, I, editor G. Berchet, Venezia, 1894, nr. V-2, p. 194); 2) Sebastiano Badoer, cel pomenit în ultimul raport, era un respectat diplomat venețian trimis la Buda, la Roma sau la Milano (Giorgio Cracco, *Sebastiano Badoer*, în „Dizionario Biografico degli Italiani”, V (1963), *sub voce*). Anterior (1475-1476), Badoer îi laudase pe românii transilvani, din neamul cărora se trăgea regele Matia (vezi deja N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XVI, București, 1916, nr. 12, p. 119; Drăgan, *Nobilimea românească*, p. 380); 3) Sebastiano Badoer a confirmat informațiile avute de Tranchedini: [...] *este adevărat că există obiceiul strict de a-l plăti pe acel domn Ștefan, voievodul Moldovei, și că până acum nu a fost întru totul întrerupt acest obicei [...]*.

⁴¹⁷ Al. Simon, *Anti-Ottoman Warfare and Crusader Propaganda in 1474: New Evidences from the Archives of Milan*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XLVI (2007), 1-4, p. 25-39.

⁴¹⁸ Vezi aici studiul ignorat al lui Szakály, *Mecenatismo regio e finanze pubbliche* (1989).

⁴¹⁹ Pentru câteva repere, vezi János M. Bak, *Monarchie im Wellental: materielle Grundlagen des ungarischen Königstums im fünfzehnten Jahrhundert*, în *Das spätmittelalterliche Königtum im europäischen Vergleich*, editor Reinhard Schneider, Sigmaringen, 1987, p. 349-384, aici p. 382-383; M. Rady, *Re-thinking Jagiello Hungary 1490-1526*, în „Central Europe”, III (2005), 1, p. 3-18, mai ales p. 5-7; Engel, *The Realm of St. Stephen*, p. 311-312.

⁴²⁰ Pentru „bugete”, vezi K. Gutkas, *Matthias Corvinus, Maximilian und die Passauer Besitzungen in Österreich*, în „Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich”, NS, XXXVIII (1968-1970), p. 283-294; Erik Fügedi, *Mátyás király jövedelme 1475-ben*, în „Századok”, CXVI (1982), 3, p. 484-506; Şevket Pamuk, *Money in the Ottoman Empire, 1326-1914*, în *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, editori H. İnalcık, David Quataert, Cambridge, 1994¹, p. 947-986, la p. 951; István Kenyeres, *A Magyar Királyság pénzügyei és katonai költségei Mohács előtt*, în „Századok”, CLVI (2022), 2, p. 237-276.

⁴²¹ Sub acest raport financiar, teoriile, mai vechi și mai noi, care socoteau că Ștefan a greșit din punct de vedere comercial intrând în război cu Înalta Poartă, pot fi socotite corecte. A se vedea aici Matei Cazacu, *L'impact ottoman sur les Pays Roumains et ses incidences monétaires (1452-1504)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XII (1973), 1, p. 159-192; Mihnea Berindei, *L'empire ottomane et la route moldave avant la conquête de Chilia et de Cetatea Albă (1484)*, în „Journal of Turkish Studies”, X (1986), p. 47-71 (republicat sub același titlu în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXX (1991), 2, p. 161-188); Bogdan Murgescu, *Dimensiunea europeană a domniei lui Ștefan cel Mare*, în SAI, LXIX (2004), p. 5-20.

⁴²² În durată, pagubele făcute de Matia apar drept mai mici decât erau de la 1490-1492 (vezi și Géza Pálffy, *The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary*

Realizarea este cu atât mai remarcabilă cu cât, de la 1488 (sau chiar de mai devreme)⁴²³, Ștefan a dus o politică la fel de ambițioasă (și de amplă), de la negocieri și arme la biserici și curți, precum cea a lui Matia⁴²⁴.

(up to the Early Eighteenth Century), în *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, editori Géza Dávid, P. Fodor, Leiden/Boston/Köln, 2000, p. 3-69, la p. 30-31 44-46). Atunci, Regatul Ungariei a rămas întreg sub Vladislav al II-lea Jagiello datorită în special a (1) slăbiciunilor lui Ioan Corvin (de pildă, T. Neumann, *A gróf és a herceg magánháborúja (Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért)*, în „Századok”, CXLVIII (2014), 2, p. 387-426), a (2) lipsurilor financiare ale lui Maximilian I de Habsburg [cu referire și la Matia, vezi și Bernardino Zambotti, *Diario Ferrarese dall'anno 1476 sino al 1504 (= Rerum Italicarum Scriptores, XXIV, 7)*, ediție Giuseppe Pardi, Bologna, 1934, p. 221], a (3) ezitărilor și înțelegerilor, inclusiv cele romane, ale lui Baiazid al II-lea (de exemplu, F. Babinger, *Lorenzo de' Medici e la corte ottomana*, în „Archivio Storico Italiano”, CXXI (1963), 3, p. 305-361), dar și – nu în ultimul rând – a (4) „solidarizării” elitelor din regat contra unor potențiali monarhi prea-ambicioși („după chipul și asemănarea” lui Matia), precum Maximilian I și Jan Albert (sinteza lui Kubinyi, *Matthias Rex*, este elocventă în acest sens).

⁴²³ A se vedea *Repertoriul*, nr. 2-5, p. 57-86; Gorovei, *Gesta Dei per Stephanum Voievodam*, p. 399-402; Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 249-257. De la începutul domniei sale (1457) și până la pacea cu Baiazid al II-lea (1486), Ștefan al III-lea zidise, sigur, Mănăstirea Putna (1466-1469) și – după tradiție (i.e. pisania lui Constantin Brâncoveanu din anul 1704) – biserica *Sfintei Paraschiva* din Râmnicu Sărat (Alexandru Lapedatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în *BCMI*, III (1910), p. 107-109). Investițiile domnului în edificii se concentraseră pe cetățile Moldovei, mai ales pe cele de la Suceava și Neamț, și, desigur, pe fortificațiile Chilie și ale Cetății Albe, la 1479 inclusiv, și cu ajutorul ultimei finanțări (de 10 000 de ducați) obținute pentru Ștefan de Veneția de la Roma, chiar înainte ca republica să primească pace de la Poartă (vezi aici deja Constantin Esarcu, *Ștefan cel Mare. Documente descoperite în Arhivele Veneției* (extras din *Columna lui Traian*, V), București, 1874, nr. 7, p. 53-56, nr. 8, p. 61).

Amintim astfel bisericile cunoscute ale lui Ștefan din perioada imediat ulterioară păcii cu Baiazid. Observăm de la început că niciunul dintre lăcașuri nu se datează în 1489, anul rapoartelor legatului Pecchinoli cu referire la sprijinul venet avut de Ștefan la Roma, la bătălia de la Baia dintre Matia „și turci” și la tratativele dintre Matia și Baiazid legate de porturile pierdute de domnul Moldovei la 1484. În schimb, trebuie să privim anul 1489 drept unul în care majoritatea bisericilor de mai jos au fost pictate (vezi aici inclusiv A. A. Rusu, *Ștefan cel Mare și moldovenii din vremea sa*, Cluj-Napoca, 2022, p. 275-281, 287-291).

1) Pe 13 noiembrie 1487 (data pisaniei, ca în cazul tuturor datelor de construcție de mai jos), a fost finalizată biserica *Sfântul Procopie* din Milișăuți/Bădeuți (dedicată bătăliei de la Râmnicu Sărat din iulie 1481, perechea astfel peste Milcov a bisericii *Sfânta Paraschiva* din același târg din Țara Românească). Lucrările fuseseră pornite în 8 iunie 1487; 2) Pe 13 iunie 1487, începuse zidirea bisericii *Sfintei Cruci* din Pătrăuți (data încheierii construcției nu se cunoaște). Ambele biserici, de la Milișăuți și de la Pătrăuți, erau asociate unei curții domnești și se găseau în vecinătatea Sucevei; 3) Pe 15 octombrie 1488, a fost terminată Biserica *Sfântul Ilie* de lângă târgul Sucevei. Lucrările începuseră la 1 mai în același an; 4) Pe 26 mai, tot în anul 1488, a fost pornită construcția bisericii cu hramul *Sfântul Gheorghe* a Mănăstirii Voroneț. Pe 14 septembrie 1488, lucrările de zidire au fost socotite terminate.

În completare, reținem cele două biserici zidite în anul congresului cruciat de la Roma și două biserici care sunt anterioare informațiilor venețiene din octombrie-noiembrie 1492 (*Repertoriul*, nr. 6-9, p. 87-108). În aceeași perioadă, se datează și noile lucrări de la Cetatea de Scaun de la Suceava (Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 253).

1) La 1490, pe 27 aprilie, în timpul congresului cruciat de la Roma (martie-iulie) au început lucrările la biserica *Sfântul Ioan* a curții domnești din Vaslui (locul mării victorii antiotomane din 10 ianuarie 1475). Ele au fost încheiate în același an, 1490, la 20 septembrie; 2) Pe 1 ianuarie 1491, Alexandru, fiul lui Ștefan și ginerele lui Bartolomeu Drágffy, a finalizat biserica *Precista* (i.e. *Adormirea Maicii Domnului*) a curții domnești din Bacău; 3) În iunie 1491, a început ridicarea bisericii *Sfântul Nicolae* a curții domnești din Iași. În mod neobișnuit, ea a fost terminată abia la 10 august 1492; 4) Pe 30 mai 1492, a început zidirea bisericii *Sfântul Gheorghe* a curții domnești din Hârlău. Ea a fost sfințită în 28 octombrie 1492 (precum în cazurile precedente, toate datele sunt cele oferite de pisanii).

Toate cele patru biserici de la 1490-1492 erau asociate unei curții domnești. De fapt, cu excepția mănăstirii Voroneț (mănăstirea domnească) și a bisericii *Sfântul Ilie* (biserica „de comunitate”, domnească), toate lăcașurile zidite de Ștefan între 1487 și 1492 au fost edificii pioase asociate direct unui centru de putere monarhică. Costurile ridicării bisericilor nu pot fi rupte de cele ale înălțării/refacerii complexelor în care erau incluse/de care erau legate.

⁴²⁴ În comparație, vezi *Italy and Hungary: Humanism and Art in the Early Renaissance*, editori P. Farbaky, Louis A. Waldman, Florence, 2008 (studiile lui Gergely Buzás, Francesco Caglioti, Árpád Mikó

Logica și bunul simț ne obligă să acceptăm că Ștefan a avut sprijin „și din altă parte”, un sprijin pe care – cumpănit – l-a pus în mare valoare⁴²⁵. Imediat după ce au apărut știrile despre vechile finanțări venete și mai ales despre noul stipendiu (1492), Moldova a cunoscut o înmulțire spectaculoasă a edificiilor ridicate de domnie⁴²⁶. În firidele bisericilor zidite de Ștefan an de an (între 1493 și cel puțin 1497, anul campaniei din Moldova a regelui Jan Albert și cel al *conspirației* anti-jagiellone a lui Maximilian I de Habsburg și a lui Ștefan)⁴²⁷ se găsea măcar un ducat venețian (nu este exclus ca același lucru să se poată spune, datorită noilor surse italiene, și despre bisericile – eminamente de curte domnească – ridicate de Ștefan între 1487 și 1492)⁴²⁸.

și Johannes Röll). Atât din perspectiva misiunii legatului Pecchinoli, cât și pentru atmosfera epocii, este de reținut rolul înalților prelați ungari în răspândirea Renașterii în regat, prelați cu care, după cum s-a văzut, Matia nu a avut întotdeauna cele mai bune relații, dimpotrivă (P. Farbaky, *The Role of High Priests in the Dissemination of Early Renaissance Forms in Hungary*, în *Les Cardinaux de la Renaissance et la modernité artistique*, editori Frédérique Lemerle, Yves Pauwels, Gennaro Toscano, Lille, 2009, p. 263-275). Demnă de atenție este ca urmare și competiția dintre Matia și regina Beatrice în planul mecenatului, tot la vremea crizei provocate de succesiunea lui Ioan (Marianna D. Birnbaum, *The King, his Queen and their Libraries*, în idem, *The Orb and the Pen. Janus Pannonius, Matthias Corvinus and the Buda Court*, Budapesta, 1996, p. 101-120, la p. 112).

⁴²⁵ Amintim astfel reînălțarea Cetății de Scaun de la Suceava, finalizată tocmai în toamna anului 1492, când pe 14 septembrie a și fost pusă pisană (a se vedea Constantin Bălan, Ștefan Olteanu, *Stema cu pisană din vremea lui Ștefan cel Mare descoperită la Cetatea de Scaun a Sucevei*, în *BMI*, XXXIX (1970), 1, p. 58-61; cf. deja Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 253, a se vedea aici și notele 25 și 26).

⁴²⁶ *Repertoriul*, nr. 10-18, p. 109-167; Gorovei, Székely, *Princeps omni laude maior*, p. 295-309. 1) Pe 9 iulie 1493, Ștefan a început zidirea bisericii *Adormirea Maicii Domnului* din Borzești (după tradiție, locul copilăriei sale). A fost terminată abia pe 12 octombrie 1494; 2) La 18 octombrie 1495, a fost sfințită biserica – tot domnească „de comunitate” – *Sfântul Nicolae* din Dorohoi; 3) În același an, pe 30 noiembrie, a fost finalizată biserica – de aceeași factură – *Sfinții Apostoli Petru și Pavel* din Huși; 4) La 30 septembrie 1496 a fost finalizată biserica – de încadrare asemănătoare – *Sfântul Nicolae* din Popăuți (Botoșani), unde a existat fie o curte, fie o mănăstire domnească; 5) Pe 18 noiembrie 1496, după moartea lui Alexandru (26 iulie [!] 1496), care participase alături de tatăl său la lupta de la Valea Albă cu Mehmed al II-lea (26 iulie 1476), Ștefan a încheiat lucrările la biserica-osuar *Sfântul Arhanghel Mihail* de la Războieni, ridicată în amintirea bătăliei din urmă cu două decenii; 6) La 4 iulie 1496, a început zidirea bisericii *Nașterea Maicii Domnului* a Mănăstirii Tazlău, terminată pe 8 noiembrie 1497, după victoria lui Ștefan asupra regelui Jan Albert; 7) Pe 14 noiembrie, în același an 1497, a fost terminată și *Biserica Înălțarea Domnului* a Mănăstirii Neamț (reținem natura monastică a ultimelor două ctitorii); 8) Din aceeași perioadă par să dateze și lucrările la mănăstirea domnească Bistrița, locul de veci al lui Alexandru. Turnul clopotniță, cu paraclis, a fost terminat la 13 septembrie 1498; 9) Anterior campaniei lui Jan Albert din Moldova a fost sigur lucrul la biserica *Sfântul Ioan Botezătorul* a curții domnești din Piatra Neamț. Început pe 15 iulie 1497, lăcașul fost finalizat pe 11 noiembrie 1498.

Prin context, locații și durate de construire, noile lăcașuri (1493-1497/1498) sugerează o militarizare a cheltuielilor lui Ștefan. Construcțiilor „stabilizatoare” (1487-1492) pare să le fi urmat – în chip firesc – o reorganizare conflictuală, defensivă și ofensivă, a investițiilor.

⁴²⁷ Vezi și I.-A. Pop, Al. Simon, *Moldova și celălalt imperiu: preliminariile și consecințele conspirației lui Maximilian I de Habsburg și Ștefan cel Mare (1497)*, în *Vocația istoriei. Prinos profesorului Șerban Papacostea*, editori O. Cristea, Gh. Lazăr, Brăila, 2008, p. 331-406. Începuturile picturii exterioare a bisericilor moldave pot fi plasate (și) în acei ani. Asediul Sucevei de către Jan Albert a dus probabil și la prima „politizare” a frescelor (Elena Firea, *Un ecou al asediului Sucevei din anul 1497 în frescele de la Arbore?*, în „Analele Putnei”, XIV, 2018, 2, p. 251-276). În fața trimisului lui Maximilian, Ștefan a afirmat: [...] *regem Polonie dum fingit velle ire contra Turcos proditorie venisse se ipsum, et per hoc quod fecit tantam cladem in Christianitate editam quanta vix unquam fuit edita, vel in ipso Constantinopolitano excidio [...]* (cuvinte editate ultima dată în Pop, Simon, *Partes Transilvane intrabunt* (II), Anexă, p. 65).

⁴²⁸ Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 502-503. Ștefan nu dispunea atunci nici de venituri domeniilor transilvane. De ele a beneficiat abia începând de la 1494-1495. În mod tradițional, aceste venituri au fost estimate pe baza unui registru „cosmetizat” de trezorerierul lui Vladislav al II-lea, Sigismund Ernusz, episcop de Pécs (*Účty budinského dvora krále Vladislava II. Jagellonského (1494-1495)*, ediție Petr Kozak, Praha, 2019; *Registrium proventuum Regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494-1495)*, ediție T. Neumann, Budapesta, 2019). Fost susținător al lui Ioan, Ernusz a fost acuzat de fraudă

În condițiile post 1484 (pierderea porturilor)-1486 (pacea cu Imperiul Otoman), trebuie admis că, pe lângă o eficientă „raționalizare a cheltuielilor” (firească după costisitoarea luptă cu Mehmed al II-lea și Baiazid al II-lea)⁴²⁹, Moldova lui Ștefan al III-lea a beneficiat de sprijin extern⁴³⁰. Amenințarea făcută la adresa lui Matia Corvin în ianuarie 1489 de către legatul Angelo Pecchinoli (Ștefan fusese – și era, sigur putea fi – sprijinit la Roma de către Veneția) și declarațiile „date pe surse” de dregătorii Republicii Sfântului Marcu în octombrie și noiembrie 1492 (*Serenissima* îl finanțase pe Ștefan și în anii precedenți) trimit la noi „investiții venețiene” în voievodul Moldovei⁴³¹. De acest *domn de la miazănoapte* republica din Lagună avea mare nevoie, la fel ca Matia, dar și contra aceluși rege al Ungariei, al Boemiei ori al Bosniei, pe care căuta să-l tempereze atât în acțiunile sale otomane, cât și în cele *italice*⁴³².

La sfârșitul anilor 1480, lipsit de acces la Marea Neagră, atât la Gurile Nistrului, cât și la cele ale lui Dunării, Ștefan al III-lea *cel Mare* pare să fie „navigat” cu mare abilitate pe mările *Serenissimei* (de la Adriatică și până pe Bosfor) și pe Dunărea lui Matia Corvin (de la Buda la Viena). Nu degeaba, în toamna anului 1492, se spunea că *regele Moldovei* avusese *solde*, împreună cu regele Matia, *cel de bună amintire*, de la Republica Sfântului Marcu⁴³³. La acea dată, numai Ștefan al III-lea mai trăia⁴³⁴. Părea să fi venit vremea sa⁴³⁵.

MOLDAVIA AND HER VOIVODE IN THE CONVERSATIONS
BETWEEN KING MATTHIAS CORVINUS,
AND THE PAPAL LEGATE ANGELO PECCHINOLI
(Summary)

Keywords: Matthias Corvinus, Angelo Pecchinoli, Innocent VIII, Bayezid II, Stephen III of Moldavia, Hungary, Ottoman Empire, Papacy, Moldavia, crusading, legation, diplomacy.

In autumn 1488, Pope Innocent VIII sent Angelo Pecchinoli, bishop of Orte and Civita Castellana, as *legatus de latere ad nonnulla Germanie, Ungarie, Polonie et Bohemie ac alias illis adiacentes partes atque regna*. Pecchinoli's primary pontifical interests resided with Matthias Corvinus, the conqueror of Vienna (1485). The relations between the Papacy and the king of

---

la Dieta din 1496 (T. Fedeles, *Püspökök, prépostok, kanonokok: Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből*, Pécs, 2010, p. 110-116). *Prelatul* a fost apoi implicat în *conspirația* anti-jagiellonă de la 1497 (Pop, Simon, *Partes Transilvane intrabunt* (I), p. 22; (II), Anexă, p. 65).

⁴²⁹ A se vedea astfel, din această perspectivă, și Ș. Papacostea, *Ștefan cel Mare și turcii: războiul pierdut (1473-1486). Două documente*, în „Analele Putnei”, VIII (2012), 2, p. 59-64.

⁴³⁰ Fapt de multă vreme de domeniul evidenței pierdut însă în „lupta întregului popor”.

⁴³¹ Noile și vechile izvoare privind relațiile lui Ștefan al III-lea cu Veneția în ultima parte a domniei sale pot fi găsite în Al. Simon, *Valahii și domniilor lor în războiul veneto-otoman de la sfârșitul secolului XV (1499-1503)*, în *AIIX*, L (2013), p. 49-61; Pop, Simon, *Hungaria, Polonia, Dacia et Croatia*; idem, *Re de Dacia*.

⁴³² Jászay, *Contrastes et diplomatie*, p. 35-38; Teke, *Rapporti diplomatici*, p. 33-36. Procedase la fel la 1476, și prin Ștefan (Pop, Simon, *Arbitrajul de la Foligno*, p. 65-80).

⁴³³ [...] *habi havuto altre volte soldo dalla Signoria de Venetia, insieme cum la bona memoria del Serenissimo Re Mathia de Hungaria* [...] (18 octombrie). Adică: [...] *a avut și în alte dăți solde de la Senioria Veneției, împreună cu, de bună amintire, prealuminatul rege Matia al Ungariei* [...].

⁴³⁴ Vezi și Simon, *Fiii lui Ștefan cel Mare*, p. 65-81 (1499). Reaținem din nou atenția asupra modului în care informațiile apăreau și dispăreau: la 1489, la 1492, la 1497, la 1499.

⁴³⁵ De aici și, dincolo de îndoielile inițiale firești ale lui Tranchedini, înainte de confirmarea lui Badoer, formularea sa (tot din 18 octombrie): [...] *questo Signore Stephano pare se intituli Re de Mundaia* [...]. Adică: [...] *acest Domn Ștefan pare că s-a intitulat Rege al Moldovei* [...].

Hungary and Bohemia (part of) were at an all-time low. Consequently, the legate spent most of his time at Matthias' courts, either in Vienna or in Buda. His reports cover the turbulent last year of the king's life (from January 30, 1489 to April, 6, 1490), as well as the subsequent – heavily fought – Hungarian royal elections (June 24 – July 24, 1490).

The reports, preserved predominantly in Venice, were known to historians since the end of the 19th century. Vilmos Fraknói, Franz Babinger or Kenneth M. Setton made good use of them. The reports were quite relevant chiefly in Hungarian-Ottoman matters and in relation to Matthias' disputed (and eventually failed) succession through his only, illegitimate moreover, son, John. The succession was much opposed by Queen Beatrice of Aragon, the daughter of Ferdinand, king of Naples, and Matthias' influential consort.

Until very recently however, there was no critical complete edition of the reports. The remarkable work of Antonin Kalous (2021) has filled that void, based on the extant copies of Angelo Pecchinoli's reports preserved in Rome, Venice and also in Milan. This very much eased work on the present paper, which focuses on the Moldavian and on the Wallachian occurrences in the lengthily reports of the otherwise inexperienced diplomat.

There were four such occurrences: (1) on January 30, 1489 (the first report of Pecchinoli on his meeting with Matthias), (2) on May 15, 1489, (3) on November 30, 1489, and (4) on April 6, 1490 (on precisely the day of Matthias' death). Exceptionally, the first report was sent also to the Venetian cardinal Marco Barbo, a former legate himself in those Eastern parts (1472-1474), while the last report was summarized in the letter sent on the same day by Pecchinoli to the Papal vice-chancellor Rodrigo Borgia, future Pope Alexander VI. The latter's secretary, the Venetian Ludovico Podocatoro, copied most of Pecchinoli's reports.

1) On their first meeting, Ancona took centre-stage. Since April 1488, Matthias' troops garrisoned the Adriatic port, viewed by the Papacy as its fief. Pecchinoli reminded the king that he too could suffer – Roman – injury and pain. The legate gave Matthias two examples (which he, otherwise very careful to quote his and the king's words, did not record, *i.e.* cite, verbatim in his report). The first one was the royal crown granted to the king of Bosnia by Pius II. The second was the Venetian supported enjoyed in Rome by the voivode of Moldavia. Both instances were most harmful to the interests of King Matthias.

2) Moldavia occupied a special place in Matthias' thoughts. During their encounter of May 1489, the king voluntarily confused his battle of Baia against Stephen III of Moldavia (1467), still voivode in 1489, with a confrontation between the Hunyadi monarch and the Turks. Partially, the king was correct. The said Baia was an "off-spin" of the Hungarian-Ottoman wars (and truces). That battle also served as "prelude" to the king's subsequent Bohemia crusade. The relations had however completely changed over the next decades.

3) By 1489, the rival sons of Sultan Mehmed II, Bayezid II and Djem, were fighting over Matthias' goodwill. This came much to Rome's dislike, as Innocent VIII's desired crusader congress was constantly postponed (it eventually began in 1490 just a couple of days before the king's death). In November 1489, Matthias even admitted to Pecchinoli that he had received a most tempting offer from Bayezid, whose representatives had come to Buda, together with the Hungarian envoy at the Ottoman court. The sultan was willing to return to Matthias at least one of the two major harbours (Chilia and Cetatea Albă) that he had taken in 1484 from the king's vassal, Stephen III of Moldavia (his name was however not mentioned by both Matthias and Pecchinoli; the name of the harbour to be returned was additionally left out of the report, either by Pecchinoli or by the Venetian scribes who copied the report). Nevertheless, Christian duty commanded Matthias to reject the offer.

4) In spite of the mounting – ever since 1486 and especially 1489 – rumours on his bad health, Matthias died unexpectedly in Vienna, in the early hours of April 6, 1490. He had just summoned the Hungarian Diet. According to Pecchinoli's letters immediately sent first to Pope Innocent VIII and then to Cardinal Rodrigo Borgia, Matthias' final concern had been a potentially imminent Ottoman attack on the royal Hungarian province of Transylvania, supported by the hosts of Moldavia and Wallachia. It soon turned out that the rumour was meant to send the opponents of John's succession to defend the frontiers.

The first report was preserved both in Rome and in Venice. The second and the third one were conserved only in Venice. The fourth (ones) survived only in Milanese and in Venetian copies. Venice was Stephen's protector (of old) and was at odds with Matthias (in March 1489, the *Serenissima* started however making overtures to the Hunyadi king). Milan was tied to Matthias due to the marriage by proxy between John Corvinus and Bianca Maria Sforza (1487). These circumstances highlight some "details" in the reports.

The king never mentioned Moldavia or her voivode in the speeches recorded by the legate. The latter similarly never mentioned Moldavia and or Wallachia after the threats he made during his first meeting with Matthias. Moldavia and Wallachia resurfaced in Pecchinoli's reports only on the day of Matthias' death. This "disappearance" and these "omissions" draw attention to the other – rather numerous – sources from those years.

They tell a very different story (e.g. Stephen was loyal to Matthias, who granted him lands in Transylvania; the voivode of Moldavia favoured a partition of royal Hungarian power between the Habsburgs and John, who should have at least become the king of Bosnia; Stephen also enjoyed the favour of Venice, who, according to her own men, yet in 1492, had never actually stopped funding him). It therefore seems that, in addition to his own voluntary omissions, Pecchinoli's reports are indicative of the fact that the legate was frequently kept in the dark by the otherwise most verbose King Matthias Corvinus.